Briselski pregovori vlasti i opozicije

TANGO ZA TROJE

Srbi u Hrvatskoj

LJUDI KOJI NIKOG NE ZANIMAJU

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 250 RSD

01462

9 770353 802002

VREME

broj 1495

29. avgust 2019.

INTERVJU: BOJAN PAJTIĆ

SRBIJOM VLADA UCENJEN ČOVEK

DIGITAL 2019

REGIONALNA KONFERENCIJA O TRENDOVIMA U TELEKOMUNIKACIJAMA I MEDIJIMA

5 - 6. SEPTEMBAR
Metropol Palace Hotel Beograd

FOX Telekom Srbija mts vlasat world directmedia
Discovery amc National Geographic Smartwater Römerquelle

ČETVRTAK, 05. SEPTEMBAR

08.30 – 09.30 Kafa dobrodošlice

09.30 – 10.00 Otvaranje

Maja Gojković, predsednica
Narodne skupštine Republike Srbije
Nj. E. Kajl Skat, ambasador SAD u Beogradu
Mateja Norčič-Štamcar, zamenica šefa
Delagacije EU u Srbiji

10.00 – 11.00 PANEL BR. 1

GODINU DANA KASNIJE: TRADICIONALNI PANEL TELEKOM LIDERA REGIONA
Moderator: **Dejan Ljuština,** PwC Hrvatska
Predrag Ćulibrk, CEO Telekom Srbija
Majk Mišel, CEO Telenor Srbija
Dejan Turk, CEO Vip Mobile
Adrian Ježina, CEO Telemach Slovenija

11.00 – 11.30 Pauza za kafu

11.30 – 12.00 Telco Digital Transformation and 5G
Karim Taga, Managing Partner, Arthur D.
Little Austria GmbH

12.00 – 13.00 PANEL BR. 2

HUMANIZAM I RENESANSA: KAKO JE KONKURENCIJA MEDIJSKIH KUĆA I PROVAJDERA DOPRINELA PROCVATU SCENE DOMAĆIH TV-SERIJA
Moderator: **Zoran Janković,** novinar
Vladimir Lučić, Telekom, Beograd
Aleksandar Janković, United Media Drama Production
Darko Popović, Top Manifest 011, Beograd
Aleksandar Radoš, Prva TV, Beograd
Ana Martinoli, Fakultet dramskih umetnosti Beograd
Vladimir Cerić, teoretičar umetnosti i medija
Tea Korolija, Adrenalin

13.00 – 13.20 NEO – Smart Living Platform
Simon Slonjšak, direktor za razvoj poslovanja,
Telekom Slovenije

13.20 – 14.10 PANEL BR. 3

MILJE NA ZASLONU LAPTOPA: OD KREACIJE DO PROIZVODA – IMA LI ZNAČAJNOG PROFITA U NOVIM TRENDOVIMA U PLASIRANJU SADRŽAJA
Moderator: **Zoran Rađen,** Marker CRM
Kenechi Belusevic, Discovery CEEMCA
Marko Dacić, Fox International
Mathieu Germanaud, Dorcel TV
Simon Slonjšak, Telekom Slovenije

14.10 – 15.00 PANEL BR. 4

DRŽAVNI SLUŽBENIK:
KRIZNO KOMUNICIRANJE U JAVNOJ UPRAVI
Moderator: **Danijel Koletić,** CEO AprioriWorld
Suzana Vasiljević, savetnik za medije
predsednika Republike Srbije
Stanislava Pak Stanković, bivši savetnik za medije
predsednika Republike Srbije
Jasmina Stojanov, Nova communications
Olivera Zekić, Regulatorno telo za elektronske medije

15.00 – 16.00 Pauza za ručak

16.00 – 16:45 "Utisak nedelje 1991 – 2019":
Olja Bećković

Moderator: **Danica Vučenić,** novinarka
Olja Bećković, glumica, novinar i televizijski voditelj

16.45 – 17.15 Etika i estetika novog doba
Igor Arih, osnivač i kreativni direktor
agencije Arih, Ljubljana

17.15 – 18.15 PANEL BR. 5

DIGITAL ONLY, SOCIAL FIRST...A IMA LI TU DUŠE: ETIKA I ESTETIKA NOVOG DOBA
Moderator: **Robert Čoban,** Color Press Group
Ekrem Dupanović, Media Marketing, Sarajevo
Nikola Vrdoljak, Weekend Media Festival,
agencija 404, Zagreb
Lazar Džamić, predavač, pisac i
marketinški konsultant, Beograd
Vladimir Čeh, Institut za istoriju oglašavanja, Beograd
Petar Vojinović, TangoSix, Beograd
Ivan Lalić, dramski pisac, Beograd
Marija Vićić, McCann Beograd

18.15 – 19.15 PANEL BR. 6

TRADICIONALNI „DIGITAL ICT PANEL": SRPSKA IT SCENA POD STAKLENIM ZVONOM ILI U "STAKLENOJ BAŠTI"
Moderator: **Milan Šolaja,** Vojvođanski IKT Klaster,
Novi Sad
Dragan Varagić, digital ekspert, Novi Sad
Saša Popović, Vega IT, Novi Sad
Nenad Milanović, Coing
Jovan Stojanović, Wonderland.Ai

19.15 – 22.00 Relax Time

22.00 – 00.00 Dorcel TV 40th Birthday Party

PETAK, 06. SEPTEMBAR

08.30 – 09.30 Kafa dobrodošlice

09.30 – 10.00 Otvaranje

Branko Ružić, ministar za državnu upravu
i lokalnu samoupravu u Vladi Republike Srbije
Nj. E. Subrata Batačardži, ambasador Indije u Srbiji

10.00 – 11.00 PANEL BR. 7

ERIN BROKOVIČ, MODEL 4.0:
DRUŠTVENE MREŽE I GRAĐANSKE INICIJATIVE
Moderatorka: **Jovana Gligorijević,** magazin Vreme
Marija Lukić, Brus
Milan Antonijević, Fondacija za otvoreno društvo, Srbija
Sofija Todorović, BIRN
Igor Jurić, Fondacija Tijana Jurić, Subotica
Goran Miletić, Civil Rights Defender, Beograd
Marko Milosavljević, YIHR
Aleksandar Jovanović, Odbranimo reke Stare Planine

11.00 – 11.30 Pauza za kafu

11.30 – 12.30 PANEL BR. 8

THEIR HIGHNESS THE EMPLOYEES
BRIGA O ZAPOSLENIMA U DIGITALNOJ ERI
Moderatorka: **Maja Nedučić,** Vega IT
Jasna Dugalić, Deputy Managing Director
Direct Media Solution
Krstinja Ščepanović, Deputy Executive HR
Director, Societe Generale Srbija
Srđan Maričić, MEF Fakultet

12.30 – 13.00 Tech FOMO – Marketing u svetu novih tehnologija: Kako VR, AR, AI utiču na promotivne kampanje
Lior Romanowsky, osnivač i direktor kompanije
Spartans, Izrael

13.00 – 13.30 PROMIS - Prvi program za izvrsne projekte mladih naučnika u Srbiji, finansiran kroz Fond za nauku Republike Srbije
Dr Milica Đurić-Jovičić, Fond za nauku Republike Srbije

13.30 – 14.45 PANEL BR. 9

NA UGLU BULEVARA REVOLUCIJE I SANSET AVENIJE: SRBIJA KAO GLOBALNA FILMSKA MEKA
Keynote Speaker: **Ana Ilić,** viši savetnik predsednika
Vlade za kreativne industrije i turizam
Moderator: **Zoran Janković,** novinar
Jelena Trivan, predsednica UO Filmskog centra Srbije
Bojana Maljević, Monte Royal Pictures
Anđelka Vlaisavljević, Work in Progress
Aleksandar Conić, ClockWork Film Production
Marija Lero, Emote Productions
Željko Mitrović, Pink International Company
Milomir Marić, Happy TV

14.45 – 15.45 Pauza za ručak

15.45 – 16.45 PANEL BR. 10

ŠTA ŽENE ŽELE: UREDNICE I UREDNICI ŽENSKIH MAGAZINA I PORTALA OTKRIVAJU SVE
Moderatorka: **Marina Kosanović,** media expert
Lidija Ćulibrk, Lepota i Zdravlje
Nađa Jokanović, WANNABE MAGAZINE
Nenad Janjatović, Buro. Srbija
Petar Janošević, Harper's BAZAAR Srbija
Nives Bokor, Grazia, Zagreb

16.45 – 17.00 Zašto političari (ne)vole Twitter
Žaklina Tatalović, TV N1

17.00 – 18.00 PANEL BR. 11

WELCOME TO TWITTERLAND: ISTINE I ZABLUDE O „TVITER ZAJEDNICI", NJENIM VOĐAMA I NJIHOVIM PODANICIMA
Moderatorka: **Suzana Miličić** @SuzanaMilicic
Goran Ćuviz @gorancuviz
Slobodan Georgiev @SlobaGeorgiev
Zlatko Crnogorac @pravac_hamburg
Ksenija Vučić @KVucic
Tomislav Momirović @TomaMomirovic
Darko Mitrović @Komandant_Dark

18.00 – 19.00 After Work Cocktail

Color Media Communications

www.digitalconference.rs

VREME
BROJ 1495
29. avgust 2019.

04 Zoom: Ušao majmun u tenak

06 Briselski pregovori vlasti i opozicije:
Tango za troje

10 Intervju: Bojan Pajtić

15 TV Manijak: Popravni

16 Srbi u Hrvatskoj:
Ljudi koji nikoga ne zanimaju

18 Intervju: Blagoje Pantelić

23 Putevi oko znakova: Brend Evropa (8)

24 **Intervju: Miomir Korać**

KULTURA

30 **Intervju: Novica Antić**

34 Književnost i zlo: Tri pakla, tri Dantea

36 Intervju: Darko Cvijetić

40 Strip: Stra(š)ni novi svet

41 Roman: Neću da mislim na Prag

SVET

42 **Grenland: Više od trgovine**

46 Brazil: Vatrena stihija u Amazoniji

48 Turska: Pregovori oko Sirije

50 Severna Makedonija:
Specijalna tužiteljka Katica Janeva

MOZAIK

52 Svetsko prvenstvo u košarci:
Kineska roba o kojoj Srbi maštaju

54 80 godina od početka II svetskog rata (2):
Kraj pakta između Staljina i Hitlera

61 Navigator: Guglovo uputstvo za društvo

62 Vreme uživanja: Pakovanje

"Arheologija nas uči da uopšte nije važna teritorija koju držite. Važno je da sačuvate materijalne i ljudske resurse i da se prema njima odnosite kako treba, a teritoriju ostavite po strani. Ona će 50 godina biti veća, pa 100 manja, zavisi od okolnosti."

PIŠU: LENKA PAVLOVIĆ, MARIJA JANKOVIĆ, RADOSLAV ĆEBIĆ

"Sličnosti ruskog društva u tranziciji sa našom nedavnom prošlošću i sadašnjošću postoje, ali se moraju posmatrati u kontekstu dramatičnih globalnih promena koje je čitav svet poslednjih tridesetak godina pretrpeo i koje još uvek traju"

PIŠE: SONJA ĆIRIĆ

Trampova ponuda da kupi Grenland otkriva američke namere na Arktiku, koji u doba globalnog otopljavanja i novohladnoratovskog odleđivanja atomskog oružja može postati Suec 21. veka

PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: **Marija Janković**

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Dejan Anastasijević, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

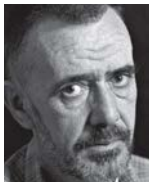
e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Ušao majmun u tenak: Artiljerijska priprema za jesenji obračun političkih aktera je počela, uz sasluženje Dejvida Mekalistera i optužbe da je namešten tender za izgradnju Moravskog koridora

Samo neka šuplja glava mogla je da smisli da ta olupina bilo šta simbolizuje, baš kao onaj voz-plakat koji je krenuo na Kosovo pa je stigao do Raške, dok se opravdano sumnja da je autor ideje Marko Đurić napustio voz još u Topčideru – "samo da tetki odnese lek"

POLICIJSKI UVIĐAJ: MAKETA TENKA I MAKETA VEŠALA

U žaru očekivanja da će eliminisati Švajcarce, fudbalsku ekipu "Jang bojsa", i ući u takozvanu grupnu fazu Lige Evrope (ovaj tekst se piše u trenutku kada mi rezultat još nije poznat), preduzimljivi navijači Crvene zvezde nabavili su, kupili ili šta god već neku olupinu tenka T-55, ofarbali ga i sad, eno ga, kočoperi se ispred severne tribine stadiona "Crvena zvezda".

Ljudi moji, to je maketa, uzviknuo je na vanredno upriličenoj konferenciji za štampu Nebojša Stefanović, doktor Stefanović, i potvrdio nam da je milicija "ušla u tenak" i da ni oni ni tužilaštvo nisu tu našli ništa sporno, za razliku od onog slučaja kada je neki demonstrant u Beogradu nosio maketu vešala, pa je popio i pritvor i optužnicu.

Navijači su čudni svatovi, pogledajte, na primer, Vučića, i tu se od njih uvek svašta moglo očekivati, ali ovo s tenkom ipak je sasvim originalno i zbog toga svi svetski mediji u utorak su brujali o tome, posebno u regionu, a posebno posle objave "Večernjih novosti" da je to tenk iz Vukovara. Urednik "Novosti" je Milorad Vučelić, istovremeno i predsednik Upravnog odbora FK "Partizan", a ubrzo po objavi tvrdnja o "tenku iz Vukovara" povučena je iz naslova vesti.

Ne znam kakav smisao za humor imaju oni u UEFA, ali može se dogoditi svašta pa i da izgubimo još jedan rat (ovaj puta fudbalski) kad smo već četiri rata izgubili uz premoć u pravim tenkovima.

Samo neka šuplja glava mogla je da smisli da ta olupina bilo šta simbolizuje, baš kao onaj voz-plakat koji je krenuo na Kosovo, sav oblepljen zastavama i ikoničnim istorijskim prizorima, pa je stigao do Raške, dok se opravdano sumnja da je autor ideje Marko Đurić napustio voz još u Topčideru – "samo da tetki odnese lek."

Poslednji put taj voz je viđen kako prevozi putnike na relaciji Beograd – Vršac.

FAKTOR STABILNOSTI: ZAR MORA OPET?

Sasvim normalno, vest o tenku pregazila je posetu Dejvida Mekalistera. Aleksandar Vučić i predsedavajući Odbora za spoljne poslove Evropskog parlamenta (i u novom mandatu) razmenili su ritualne poruke o vladavini prava i poboljšanju izbornog procesa i još je tu bilo onog diplomatskog "trla baba dlan da joj prođe dan." Dakle, nije bilo ništa. Ni maketa.

Pažljivo sam na ovu vrućinu slušao izveštaje o poseti Mekalistera dok nije pomenuo da je Srbija faktor stabilnosti u regionu, a onda sam se štrecnuo jer nije to prvi put da nas neko proglasi za faktor i to još stabilnosti pa onda doživimo sunovrat.

Ono što Mekalisteru izgleda kao stabilnost najmanje se odnosi na unutrašnje prilike u Srbiji, ali eurokrate i druge svetske birokrate gledaju širu sliku i vide najpre sebe u njoj i spremni su, u čvrstom uverenju da Vučić dobija i naredni mandat, da im on iščetka frakove a da se oni samo pojave kad

Foto: Darko Vojinović /AP

se bude otvarao šampanjac. Otuda im se i ideja o bojkotu izbora nikako ne uklapa u planove.

Predsednik Stranke slobode i pravde (SSP) Dragan Đilas izjavio je da predsedavajući Odbora za spoljne poslove Evropskog parlamenta Dejvid Mekalister zna šta se dešava u Srbiji, ali da iz "njemu znanih razloga odbija da stvari nazove pravim imenom".

Đilas je ocenio kako je najava da će sledeći izveštaj Evropske komisije sadržati preporuke za sprovođenje fer i poštenih izbora "praktično priznanje Evrope da u Srbiji nema uslova za normalan izborni proces".

OFANZIVA ŠARMA: CENA AMERIČKOG RADA

U utorak je objavljena i (očekivana) vest da je Konzorcijum "Behtel-Enka" jedini dostavio ponudu na javnom pozivu za izgradnju Moravskog koridora, saopštilo je Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture Srbije.

Ovo je bilo najavljivano već dve godine i uklapa se u "ofanzivu šarma" prema američkim partnerima u veri da će bliska ekonomska saradnja poboljšati i srpske političke opcije unutar američke administracije.

U danima koji slede to će biti jeda od glavnih tema i preko ovog slučaja dokazivaće se da je reč o nameštenom tenderu i korupciji, a sam koridor koštaće nas 300 miliona evra više nego što je prvobitno bilo planirano.

Moravski koridor biće dug 112 kilometara i povezaće Koridor 10 i auto-put "Miloš Veliki" i sva veća mesta na ovom području na kojem živi oko 500.000 ljudi, uključujući Čačak, Kraljevo, Vrnjačku Banju, Trstenik, Kruševac, Stalać i Ćićevac. Pored izgradnje auto-puta, projekat će obuhvatiti i regulaciju Zapadne Morave i njenih pritoka, kao i izgradnju telekomunikacione infrastrukture.

Stranka slobode i pravde (SSP) saopštila je da će podneti prijavu protiv članova Vladine radne grupe zbog, kako ističu, nameštenog tendera za Moravski koridor.

SSP ističe da će podneti prijave protiv svih članova Vladine radne grupe za izbor izvođača radova na tzv. Moravskom koridoru pošto su učestvovali u organizaciji nameštenog tendera za unapred poznatog izvođača, američko-turski konzorcijum Behtel-Enka i time grubo prekršili odredbe Zakona o javnim nabavkama.

U SSP navode da pošto je Vučić u februaru 2017. formirao radnu grupu za pripremu komercijalnog ugovora za izgradnju Moravskog koridora upravo sa Konzorcijumom "Bechtel-Enka", u oktobru 2018. godine ministarka Mihajlović potpisala Memorandum o razumevanju sa tim izvođačem, a Vučić u martu 2019. na sastanku sa predstavnicima "Bechtel-Enka" i finansijera projekta najavio početak radova u trećem kvartalu 2019. godine, bilo je jasno ko će izvoditi radove, a da je tender samo farsa.

"Činjenica da su planirani troškovi izgradnje 500 miliona evra iz 2012. godine porasli na 800 miliona evra, najbolje govori o razmerama štete koju će realizacija ovog projekta imati za građane Srbije", ističu iz SSP.

Prvi potpredsednik Narodne stranke i narodni poslanik Miroslav Aleksić rekao je da je otvaranje ponuda za izbor strateškog partnera "farsa" i da bi čitav proces trebalo poništiti jer nije transparentan i favorizuje jednu kompaniju.

"Tender je namešten za kompaniju 'Behtel' sa kojom je ministarska Zorana Mihajlović potpisala Memorandum o razumevanju", naveo je Aleksić.

Počela je artiljerijska priprema za jesenji sudar vlasti i opozicije. ¶

TANGO

Najglasnije tumačenje briselskog mešanja u politički i predizborni život u Srbiji kaže da jedino što od obnove vlasti crveno-crne koalicije u Srbiji zanima Evropsku uniju jeste – kosovski problem. Zato su, tvrdi, pojedine članice EU kao i uticajni pojedinci iz Vašingtona učinili taj napor da uvuku opoziciju i vlast makar u fingirani dijalog na FPN-u (zapravo se i ne baveći time da li će biti fingiran ili ne), jer dobro razumeju da bi uspešan bojkot Vučićevih izbora samom Vučiću oduzeo demokratski legitimitet, a samim tim i legitimitet u prihvatanju konačnog, pravno-obavezujućeg sporazuma sa Kosovom. Ukratko, bojkot Vučićevih izbora mogao bi da devalvira i kompromituje Vučićeve saradničke kapacitete među zapadnim prijateljima. Zato je Dejvid Mekalister došao s jasnom porukom opoziciji: bojkota ne može biti

Što se Brisela tiče, bojkot izbora 2020. u Srbiji – nije opcija. Posle posete Dejvida Mekalistera Beogradu, sada je i zvanično jasno da je Brisel vrlo zainteresovan da srpska opozicija izađe na izbore 2020. Drugo je pitanje na koji način će tu svoju zainteresovanost od sada demonstrirati, budući da dosadašnja etapa dijaloga vlasti i opozicije na Fakultetu političkih nauka, koja je, prema preovlađujućem tumačenju i upriličena na insistiranje Brisela – nije donela značajnije pomake.

Predsedavajući Spoljnopolitičkog odbora Evropskog parlamenta Dejvid Mekalister na sastanku sa narodnim poslanicima najavio je da će evropski parlamentarci Eduard Kukan (nedavno penzionisan) i Knut Flekenštajn doći u Srbiju da razgovaraju "sa svim poslaničkim grupama" ne bi li sagledali "kako Evropska unija može da pomogne u poboljšanju rada srpskog parlamenta". Pomenuta dvojica evropskih parlamentaraca Flekenštajn i Kukan su, zajedno sa Ivom Vajglom, ostali upamćeni kao "trojka" koja je posredovala u postizanju Pržinskog sporazuma i rešavanju krize u Severnoj Makedoniji pre nekoliko godina, podsetio je Nikola Burazer s portala European Western Balkans (TVN1).

Mekalisterovo izvlačenje Kukana i Flekenštajna iz šešira, bez detaljnijeg obrazloženja da li će se i na koji način Evropski parlament uključiti ne samo u poboljšanje funkcionisanja srpskog parlamenta, nego i u poboljšanje dijaloga o izbornim uslovima, bio je, u najkraćem, ekspresni Mekalisterov odgovor Sergeju Trifu-

ZA TROJE

Foto: Dimitrije Goll /Tanjug

Izgleda da nema dileme kome je Dejvid Mekalister (na slici) u poseti Beogradu izvukao uši. Poruku je, na prvom mestu, poslao opoziciji – da se Evropa s bojkotom izbora ne slaže. Prema Aleksandru Vučiću je bio mekši. Svakako mekši od izveštaja Evropske komisije

noviću, koji mu je dan pre uputio otvoreno pismo baš tim povodom.

SERGEJEVO PISMO, VIDELI SE NISMO

Predsednik Pokreta slobodnih građana predložio je baš to – formiranje tročlanog tima Evropskog parlamenta koji će, po uzoru na rešavanje političke krize u Severnoj Makedoniji 2015, posredovati između partija vlasti i opozicije u Srbiji, kako bi se izbegao bojkot parlamentarnih izbora. Ukratko, da Brisel bude medijator u pregovorima o izbornim uslovima vlasti i opozicije u Srbiji, jer se, po njegovom mišljenju, ne može drugačije doći do fer, slobodnih i demokratskih izbora u Srbiji. Istina, Brisel kao medijator u pregovorima između vlasti i opozicije u Srbiji ne spominje se prvi put. O primeni briselskih rešenja iz makedonske političke krize već je bilo reči, a na ovim stranicama "Vremena" pre mesec dana je povodom prvog susreta vlasti i opozicije na FPN-u najavljen dolazak predstavnika EP kao medijatora u razgovorima između vlasti i opozicije, tada još uvek nezvanično (Filip Švarm, "Početak dijaloga ili predstave", 1. avgust). Mekalister je to sada i ozvaničio. Elem, Trifunović je Mekalisteru pojasnio da će se kao lider "jedne od malobrojnih preostalih proevropskih partija posvećenih liberalnoj, demokratskoj Srbiji", do poslednjeg trenutka zalagati za učešće u izborima i radu parlamenta, ali da zbog zarobljavanja države, slično kao u Severnoj Makedoniji pre nekoliko godina, postaje praktično nemoguće da vladajuće partije stvore "čak i najosnovniji osećaj fer i izbalansiranog izbornog takmičenja".

"Uprkos tome, PSG je pristao da učestvuje u seriji dijaloga sa drugim opozicionim partijama i partijama vladajuće koalicije kako bi se pronašao zajednički jezik pred naredne izbore. Međutim, ovi razgovori nisu doveli do napretka i upitno je da li će se dalje runde uopšte odvijati", stoji u pismu koje potpisuje Trifunović. Zato je predsednik PSG-a uputio »

Foto: Tanja Valič /Tanjug

poziv Mekalisteru da primeni proces posredovanog dijaloga pod nadzorom "trojke" Evropskog parlamenta, tokom kojeg bi se predstavnici vlade, opozicije, civilnog društva i novinarskih udruženja sastali i dogovorili o realističnom okviru i kompromisu unutar kojeg bi izbori mogli da se održe. Po uzoru na makedonske izveštaje Rajnharda Pribea, nemačkog pravnika i zvaničnika EU, Trifunović predlaže i sastavljanje izveštaja o problemima vladavine prava u Srbiji: "Makedonski Pribeovi izveštaji su bili dobar korak u pružanju preporuka o sistemskim pitanjima vladavine prava, koje su od ključnog značaja za budućnost države", piše predsednik PSG, a sve u dobroj nadi da će se u nekoj od sledećih Mekalisterovih poseta sresti njih dvojica i porazgovarati o svemu.

ĐILAS MEKALISTERU NE VERUJE

I tako, Mekalister je, kako javlja TVN1, obećao opoziciji čak dvojicu iz makedonske "trojke", koji bi trebalo da stignu do kraja nedelje. Ipak, još "analizira situaciju": "Naša spremnost i želja je tu, za tango je potrebno dvoje, a za dijalog dvoje i više partnera. Primio sam to pismo, ali sam ga na brzinu pročitao. Odgovoriću vam čim budem u stanju da analiziram situaciju. Izvestiću Brisel o svemu što sam danas čuo, ja sam ovde došao da slušam", kazao je Mekalister.

Dragan Đilas mu nije poverovao: "Da je gospodin Mekalister stvarno hteo da čuje kakvo je stanje u Srbiji, mogao je da pozove na sastanak članove Stručnog tima protesta "1 od 5 miliona", predstavnike svih političkih stranaka ili građane koji već osam meseci protestuju. Mada, realno to i nije neophodno, jer gospodin Mekalister zna šta se dešava u Srbiji, ali samo iz njemu znanih razloga on odbija da stvari nazove pravim imenom. Takođe bi bilo korisno i da se gospodin Mekalister, kada kaže de je parlament mesto za demokratsku debatu, priseti da opozicija bojkotuje rad Narodne skupštine u skladu sa Sporazumom sa narodom koji je potpisalo preko 200.000 građana. Razlozi za bojkot parlamenta najbolje su definisani u Izveštaju Evropske komisije u kome je izražena zabrinutost radom parlamenta, slobodom izražavanja i borbom protiv organizovanog kriminala. Najava da će sledeći izveštaj Evropske komisije sadržati preporuke za sprovođenje fer i poštenih izbora, praktično je priznanje Evrope da u Srbiji nema uslova za normalan izborni proces. A građani Srbije znaju da nema uslova ni za normalan život", poručio je u svom saopštenju povodom Mekalisterove posete Beogradu predsednik Stranke slobode i pravde i jedan od lidera Saveza za Srbiju Dragan Đilas.

Na sastanku sa 13 narodnih poslanika vlasti i opozicije, među kojima su bili i oni koji bojkotuju parlament, predsedavajući Spoljnopolitičkog odbora Evropskog parlamenta ocenio je, pak, da je istina "negde na sredini". Podržava, kaže, okrugle stolove o izborima uprkos tome što se i tu mišljenja vlasti i opozicije razlikuju, insistira da parlament ima esencijalnu ulogu u demokratiji.

Šta je Mekalister mogao čuti od narodnih poslanika?

Sanda Rašković Ivić, potpredsednica Narodne stranke, kazala mu je da Skupština ne funkcioniše, da su mediji blokirani, tabloidizacija društva maksimalna, da funkcionerska kampanja grmi sa svih strana, da je daleko od toga da po pitanju vladavine prava i medija "teku med i mleko". Istakla je, međutim, da je dijalog o izborima napravio nekakav pomak, ali da Srbija "brzinom od 200 km na sat ide ka jednopartijskom sistemu", da je "opozicija svesna da su izbori demokratsko pravo i dužnost", ali bi izlazak na izbore "u ovim uslovima bio kao kad biste trčali trku vezanih ruku i nogu". Podsetila je na reči Vinstona Čerčila o Jugoslaviji i komunizmu kad je svom kolegi rekao da neće on živeti u Jugoslaviji i poručila Mekalisteru: "Vi nećete živeti ovde, zato nemojte pomagati autokratski režim."

Poslanik SNS-a Vladimir Orlić istakao je da je Srbija posvećena reformama, pozvao je EU da bude otvorenija prema poglavljima u pristupnim pregovorima i da zauzme jasan stav u razgovorima Beograda i Prištine. O dijalogu vlasti i opozicije, Orlić je rekao da vlast sa pažnjom u njemu učestvuje i da želi da se čuju svi predlozi, a poslanik SPS-a Đorđe Milićević smatra da bi bilo bolje da se o izborima razgovara u parlamentu, ali da je dobro i da se van te institucije odvija dijalog.

Miroslav Aleksić, predstavnik Narodne stranke, upozorio je da vladajuća stranka cele godine zloupotrebljava medije, a "mediji su ključni za normalan politički ambijent", da je stanje vanredno, da je nemoguće uspostaviti dijalog pošto su satanizovani oni koji govore kritički, institucije ne rade svoj posao, dok su građani na ulici. Bojkot nije cilj već sredstvo, poručio je Aleksić i ocenio da nema vremena da se do izbora bilo šta promeni, te da su izbori fingirani, lažni.

Gordana Čomić, poslanica DS-a, na sastanku sa Mekalisterom rekla je da se izveštaj Evropske komisije neće razlikovati od onog za 2018. godinu. "Kada bi Skupština bila mesto za dijalog, on se ne bi vodio vaninstitucionalno", naglasila je Gordana Čomić. A Nenad Milić (LDP) se predstavio Mekalisteru kao poslanik partije koja je za EU i NATO bez "ali". Za Skupštinu je rekao da je "pozorište za javnost", a da dijalog o izborima "nema svrhe". Elvira Kovač (SVM) najavila je da će SVM ići na izbore i naglasila da je SVM evroatlantska stranka, te da je ulazak Srbije u EU od značaja za Mađare u Srbiji. Poslanica Stranke moderne Srbije Tatjana Macura rekla je da ta stranka još nije odlučila da li će ići na izbore, ali da se čini da će izaći. Za SMS je svaki vid dijaloga prihvatljiv, kazala je ona, dodavši da su mediji nepravedniji prema novim

Dijaloga na FPN-u (na slici) zapravo nije bilo, bio je fingiran baš kao i parlament prethodnih sedam godina, i to se nije videlo sve dok poslanici opozicije nisu izašli iz parlamenta

političkim grupacijama nego prema opoziciji. I poslanik Narodne seljačke stranke Marijan Rističević bio je na sastanku s Dejvidom Mekalisterom. Za njega, kaže, bojkot opozicije nema nikakvog smisla. Poslanik Rističević rekao je Mekalisteru da opozicija misli kako su slobodni mediji samo opozicioni mediji, i da opozicija nema pravo da govori o nacionalnim frekvencijama jer su one dodeljene u vreme kada su bili na vlasti.

SRBIJA JE DIVNA, ISTINA JE NA SREDINI

Uvaženi gost iz Brisela je, nakon svega, razume se, zaključio da je Srbija divna jedna zemlja, jedan narod i jedan parlament, ali mnogo mišljenja. Te da je to suština parlamentarne demokratije. Da je istina na sredini, ali da bojkot izbora i bojkot parlamenta ne doprinosi jačanju demokratskih institucija.

Susret Mekalistera i Vučića odisao je prigodnim saopštenjima, kako to obično biva. Predsednik Vučić je rekao da je Srbija spremna za usvajanje predloga za poboljšanje izbornog procesa, kao i za preporuke u oblasti vladavine prava, usvojene su i preporuke o radu parlamenta, nacrt medijske strategije upućen EK na mišljenje, nada u evropsku politiku proširenja, posvećenost unutrašnjim reformama, posvećenost dijalogu s Prištinom, samo te takse da se ukinu... Sve, pa gotovo glatko.

Najglasnije tumačenje briselskog mešanja u politički i predizborni život u Srbiji kaže da je jedino što od obnove vlasti crveno-crne koalicije zanima Evropsku uniju jeste kosovski problem. Zato su, kaže se, pojedine članice EU kao i uticajni pojedinci iz Vašingtona učinili taj napor da uvuku opoziciju u fingirani dijalog na FPN-u (zapravo se i ne baveći time da li će biti fingiran ili ne), jer dobro razumeju da bi uspešni bojkot Vučićevih izbora samom Vučiću oduzeo demokratski legitimitet, a samim tim i legitimitet u prihvatanju konačnog, pravno-obavezujućeg sporazuma sa Kosovom. Ukratko, bojkot Vučićevih izbora mogao bi da devalvira i kompromituje Vučićeve saradničke kapacitete među zapadnim prijateljima. Zato je Dejvid Mekalister došao s jasnom porukom opoziciji: bojkota ne može biti.

Posle tih početnih i uistinu neuspešnih razgovora na FPN-u najavljuje se Brisel kao medijator, što, uprkos svim nadama, na koncu uopšte ne mora da rezultira dogovorom o iole fer i poštenim demokratskim izborima. Dovoljno je da se vreme potroši, a opozicija i onako fragilna, razvuče i pocepa između okruglih stolova, odlučivanja o bojkotu i učestvovanju na izborima 2020. To će svakako obezbediti Aleksandru Vučiću pristojnu izlaznost i legitimnu pobedu s kojom će biti dostojan saradnik Briselu i Vašingtonu u rešavanju kosovskog i drugih problema. Kao prilog ovoj tezi već se, posle Mekalisterove posete Beogradu, pojavljuju razni "izvori" po raznim medijima koji tvrde da se formiraju novi savezi kao pandan Savezu za Srbiju i spremaju za izbore.

Drugo je predviđanje da opozicija prvi put ima jedinstvenu priliku da iskoristi zainteresovanost Brisela za regularno održavanje parlamentarnih i lokalnih izbora, i kosovske interese Zapada okrene na svoju vodenicu. Ukratko, opozicija bi, prema ovom tumačenju, trebalo da "izvrši pritisak na Zapad" kako bi vlast, Zapadom pritisnuta, pristala na "određene ustupke" u dogovorima o izbornim uslovima. Prema tom tumačenju, Brisel bi bio primoran da ubedi Aleksandra Vučića da napravi makar neke ustupke u oslobađanju medija, uspostavljanju vladavine prava i slobode izražavanja. Ili da otvoreno prizna kako autoritarni režim u Srbiji ne predstavlja Evropi nikakav problem sve dok u Aleksandru Vučiću Brisel ima vrednog saradnika.

Izgleda da nema dileme kome je Dejvid Mekalister u poseti Beogradu izvukao uši. Poruku je, na prvom mestu, poslao opoziciji – da se Evropa s bojkotom izbora ne slaže. Prema Aleksandru Vučiću je bio mekši. Svakako mekši od izveštaja Evropske komisije u kojem je podvučeno: neuravnoteženo medijsko izveštavanje i nejasne granice između stranačkih i državnih aktivnosti, netransparentnost finansiranja partije i predizborne kampanje, zabrinjavajuće pretnje i nasilje nad novinarima, nepostojanje napretka u slobodi izražavanja, zabrinjavajuć politički uticaj na pravosuđe, zloupotreba parlamenta i bojkot parlamenta koji je proistekao iz te zloupotrebe, kao i protesti od 8. decembra prošle godine i najava bojkota izbora zbog svega prethodno navedenog.

Blagost Mekalistera prema Vučiću, uprkos kritikama izveštaja Evropske komisije, proističe, kažu analitičari, iz Mekalisterovog članstva u Hrišćansko-demokratskoj uniji (CDU) Angele Merkel. Nikola Burazer s portala European Western Balkans rekao je za TVN1 da je CDU partner SNS-a i otud taj blaži ton u odnosu na kritičke izveštaje EK, koji ipak pokazuju pravo stanje stvari: "Reč je o iskusnom diplomati koji konstantno balansira – s jedne strane hvali reforme, a s druge upućuje kritike za stanje slobode medija i vladavine prava." Burazer ističe i da je Mekalister kao predsedavajući Spoljnopolitičkog odbora EP do formiranja novih institucija EU verovatno osoba sa najvišom funkcijom koja može da utiče na dešavanja u Srbiji.

To je verovatno tako, njegovo iskustvo plus funkcija svakako bi mogli da utiču na dalji tok razgovora vlasti i opozicije jer ovaj avgustovski model u tri dosadašnje etape nije pokazao pomake. Reklo bi se da je "dijalog" izazvao još veći jaz zato što je bio lažiran. Dijaloga na FPN-u zapravo nije bilo, bio je fingiran baš kao i parlament prethodnih sedam godina, i to se nije videlo sve dok poslanici opozicije nisu izašli iz parlamenta zato što više nisu hteli da učestvuju u izigravanju parlamentarne demokratije. I izbori će biti nameštеni kao i prethodni, bojkotovala ih opozicija ili ne, i to, po svemu sudeći, prevazilazi odgovornost opozicije i počinje da prelazi u nadležnost iskustava i funkcija u Briselu. ¶

SRBIJOM VLADA

“Srbijanka Turajlić je, recimo, bila jedna od dva najeksponiranija zagovarača ‘belih listića’, a sada je, koliko sam razumeo, protiv bojkota. Slično je i sa Sergejem Trifunovićem. Nije ni pristojno praviti poređenje između ‘belih listića’ i onih koji danas pozivaju na bojkot. Za vreme kampanje ‘belih listića’ bilo je jasno da će ona, ako uspe, dovesti do promene vlasti. Danas je, kada govorimo o izborima, apsolutno jasno da izlazak opozicije na izbore ne može ugroziti SNS. Mi nismo ni demokratsko, ni slobodno društvo, jer je vlast nesmenjiva. U tome je problem. Povlačiti paralelu između ‘belih listića’ i bojkota je nekorektno. To je manipulacija koja u konačnici odgovara samo režimu”

Iako više nije politički funkcioner, nekadašnji predsednik Demokratske stranke i dugogodišnji prvi čovek vojvođanske vlade Bojan Pajtić redovno i strasno komentariše politička i društvena zbivanja u zemlji, pre svega na Tviteru, gde ima veliki broj pratilaca. Njegove opservacije su oštre, veoma kritične prema SNS-u i njegovim koalicionim partnerima, ali često i lucidne i duhovite, te stoga prilično “lajkovane” i “šerovane”. Neki će reći da je Pajtić danas politički mnogo atraktivniji nego onomad kada je bio na vlasti, odnosno u politici.

Pajtić se zalaže za bojkot izbora, jer smatra da je to jedini način da se, doduše na maratonski način, smeni sadašnja vlast. Na njegovom Tviter profilu noseća fotografija je natpis Bojkot!, a izdvojena rečenica – ona Ekova o fašizmu: “Drugačije mišljenje nazivaju izdajom, intelektualce preziru, sledbenike ponižavaju, parlament obesmišljavaju...”

Sa Pajtićem razgovaramo o aktuelnim političkim temama, kao što su najavljeni bojkot nastupajućih izbora, “pregovori” između vlasti i opozicije, ali i o nekim temama iz naše političke prošlosti i budućnosti. Naravno, tu je i Vojvodina, neizostavno.

“VREME”: Pristalica ste bojkota izbora, ali postoje određeni analitičari koji pozivaju na oprez i veruju da bi bojkot mogao da dovede do učvršćivanja Vučićeve vlasti. Šta biste im odgovorili?

BOJAN PAJTIĆ: Pored toga, ti analitičari ukazuju da izlazak na izbore garantuje opoziciji između 50 i 60 mesta u parlamentu, a zaboravljaju da su opozicione stranke na izborima 2016. već osvojile 58 mandata. Dakle, za četiri godine najgore vlasti u Evropi, čija je vladavina obeležena nezapamćenim skandalima – opozicija se nije pomakla napred ni za milimetar, a režim nimalo nije oslabljen, naprotiv. Naš je problem taj što je vlast, u uslovima medijske blokade, kupovine glasova i zastrašivanja birača – nesmenjiva. Zato se od opozicionih političara ne očekuje borba za mandate, već borba za slobodu. Oni moraju znati da borba protiv ovog režima neće biti trka na 100 metara, već maraton, u kojem je bojkot – samo prvi korak.

A kako bi, onda, sam bojkot trebalo da izgleda?

Bojkot mora biti aktivan, što znači – građanska neposlušnost, gde god je to moguće. Konstantni protesti po celoj Srbiji, koji ne smeju prestati, bez obzira na brojnost demonstranata. Tribine, performansi, koncerti... Neposredni razgovori političara sa građanima u svim, pa i u najudaljenijim naseljenim mestima. Opozicionari koji se bave politikom treba da se obavežu da neće učestvovati u prvoj prelaznoj Vladi nakon smene režima i da će na odgovorne pozicije predložiti najistaknutije stručnjake. Ovo je neophodno da bi opozicija stekla što veći kredibilitet i da bi na svoju stranu privolela i apstinente koji su razočarani u sve političke opcije. U uslovima u kojima režim nema legitimitet, jer je opozicija bojkotovala izbore, a Srbija, usled navedenih aktivnosti, vri – poruka opozicije će se snažnije čuti, inicijativa će, prvi put, biti na njenoj strani, a vlast će upadati u nervozu i praviće greške usled stalnog pritiska. Unutrašnje aktivnosti opozicije treba da prati i intenzivna komunikacija sa progresivnim strankama i organizacijama, pre svega evropskim.

Maratonska trka za rušenje vlasti će međutim koštati. Devedesetih je bilo mnogo zapadnih fondova zainteresovanih za pad Miloševića i demokratizaciju Srbije. Sada se čini da je situacija drugačija. Kako će opstati opozicija izvan institucija i bez budžetskih sredstava?

Nedostatak finansijskih sredstava za održavanje stranačke logistike svakako jeste problem koji će se javiti kao posle-

UCENJEN ČOVEK

dica bojkota. Ali to je pre svega problem stranaka, a ne problem birača, koji nemaju obavezu da vode računa o tehničkim problemima sa kojima će se stranke suočiti. Birači su zagledani u budućnost i ne bave se mnogo infrastrukturnim pitanjima političkih stranaka, i to opozicioni političari treba da imaju na umu.

Da, ali kako će stranke izvan institucija i bez budžetskih sredstava opstati?

Ukoliko su nam potrebna finansijska sredstva da bismo se borili za slobodu, onda je veliko pitanje da li mi tu slobodu zaslužujemo. U Drugom svetskom ratu ljudi su se bez sredstava borili protiv hiljadu puta nadmoćnije sile, pa su pobedili, zahvaljujući idejama za koje su se borili. Ako su nam potrebne finansije da bismo organizovali akcije, da bismo se pobunili, da bismo izašli na proteste, onda se plašim da nas neće ništa spasiti, pa ni ta finansijska sredstva. Onda smo nepovratno izgubljeni kao narod.

Šta mislite o "pregovorima" vlasti i opozicije? Da li je uopšte moguće pregovarati sa naprednjacima, pogotovo ako ih predstavljaju takve ličnosti kakav je Vladimir Đukanović?

Režim toliko ozbiljno shvata "pregovore" da su na njih poslali predstavnike koji nemaju kapacitet da obećaju ni čašu kisele vode, a kamoli da garantuju poštovanje Ustava i zakona. Čak i sama ideja da se pregovara o poštovanju Ustava i zakona stavlja Vučićevo gaženje najvišeg pravnog akta u ravan politički dozvoljenog ponašanja, a ono to svakako nije.

Vratimo se malo u prošlost. Koje su političke i društvene snage i prilike najviše uticale na dolazak SNS-a na vlast? Kakva je bila uloga međunarodne zajednice?

Uloga međunarodne zajednice je bila presudna. Podsećam da je SNS na izborima 2012. imao samo 23 odsto glasova, a da su stranke koje su podržavale dotadašnju Vladu oko DS-a u zbiru imale više glasova i poslanika tada nego 2008. »

Fotografije: Marija Janković

godine. Dakle, što bi rekao Babić, naprednjaci su bili "svemirskim godinama" udaljeni od mogućnosti da konstituišu vlast. Međutim, angažmanom raznih, u značajnoj meri stranih "faktora", preko noći su se u krevetu sa naprednjacima našli i Ljajić, i Dinkić, i SVM i SPS.

Neki će analitičari skrenuti pažnju na povezanost domaće nove oligarhije i stranog kapitala na prostorima Srbije i celog Balkana, i reći će da je Aleksandar Vučić – njihov "izvođač radova". Šta vi mislite o tome?

Vučić je idealan "izvođač radova", kako za strane političke strukture tako i za kapital koji ulazi u Srbiju. Za zapadne političke strukture on je idealan jer je ucenjen svojom ratnohuškačkom prošlošću i kriminogenom sadašnjošću. Tragedija Srbije je što u vrlo teškom istorijskom trenutku u njoj apsolutnu vlast ima ucenjen čovek. Vučić je idealna logistika i za kapital koji je režim devedesetih godina izvlačio iz zemlje, a sada se taj novac vraća kao "strani kapital". Ko će ih bolje zaštititi nego onaj ko je u tom režimu bio na poziciji ministra?

Da li se u tome krije i odgovor na pitanje zašto je Zapad digao ruke od Demokratske stranke?

Da. Kako rekoh, Vučić je zbog svoje ratnohuškačke prošlosti ucenjen, budući da je imao važnu ulogu u raspirivanju multietničke mržnje i podstrekivanju ratova. Bio je neko ko je takođe mogao da završi u Hagu kao Šešelj. Nisu gresi Aleksandra Vučića manji nego Šešeljevi. Naprotiv, nije Šešelj izgovorio onu rečenicu da treba pogubiti sto muslimana ako pogine jedan Srbin. Na osnovu svog političkog učinka iz devedesetih, Vučić je takođe mogao biti rezident Haga. Procena je bila da od njega, kao od ucenjenog čoveka, mogu dobiti mnogo više koncesija nego što su mogli dobiti od Borisa Tadića, čija prošlost u političkom smislu nije bila problematična i koji je od samog početka bio proevropski političar.

Vučić nije došao na vlast, on je na nju doveden. A doveden je jer je dao određena obećanja u pogledu Kosova. Zapad od njega očekuje da ta obećanja isporuči. Međutim, budući da su uvideli da imaju posla sa partnerom za koga je eufemizam reći da laže, jer on i ne zna da istina postoji, unervozili su se. Posledica te nervoze je oštra kritika Srbije u izveštaju Evropske komisije. Nije se Evropa naprasno zabrinula zbog zastrašujuće korupcije, gušenja medija i maltretiranja Vučićevih neistomišljenika. Nisu te pojave od juče. Došlo je vreme da Vođa plati dug – da se oduži onima koji su mu omogućili da od jedne evropske države, u dvadeset prvom veku, napravi orijentalnu despotovinu.

Podrška sa Zapada

Smatrate li da će Vučić uskoro ostati bez podrške sa Zapada?

Zapad je dozvolio Vučiću da preuzme skoro sve medije, dozvolio mu je da kupuje na izborima nekoliko stotina hiljada glasova, dozvolio mu je da zastrašuje ljude i da na taj način pobeđuje na izborima... Sada kada je režim došao do neograničene količine sredstava i nakon što je više od 90 odsto medija stavio pod kontrolu, potpuno je svejedno da li ima podršku sa Zapada ili ne. Čak i ako ta podrška izostane, to ne znači da će doći do promene vlasti. Dakle, došli smo u situaciju da vlast poseduje sve instrumente koji mu omogućavaju da na jedan nelegalan, brutalan način opstane, bez obzira na to da li ima ili nema podršku ove ili one države, ili ovog ili onog diplomate

Kako danas gledate na "bele listiće", koji su doprineli dolasku Vučića na vlast?

Nikada neću razumeti kako je moguće da su i neki, politički pismeni ljudi, zagovarali tu pogubnu akciju. Vlast u kojoj je DS imao najistaknutiju ulogu i te kako je pravila greške i zaslužila oštre kritike, u nekim trenucima i proteste. Ali, zagovaranje "belih listića" ima smisla kad kažnjavate laburiste, pa će zato na vlast doći torijevci. Ili kad u Nemačkoj kažnjavate socijaldemokrate, pa prevlada CDU. Ali kad sa jedne strane imate demokrate, koji su, uz sve mane, dominantno civilizovan, proevropski i demokratski orijentisan svet, a sa druge strane stoji najprimitivnija i najkriminogenija politička struktura u Evropi, prepuna ratnih huškača i profitera, nakupaca diploma i klasičnih kriminalaca, za koje se zna da neće mirno predati vlast, vi tada ne pribegavate "belim listićima". Te 2012. godine građanska Srbija nije mogla da kazni DS a da ne kazni sebe. Ne zato što je DS jako valjao, već zato što je i tada bilo jasno da je sa druge strane – zlo koje je bezobalno. Nosioci ideje "belih listića" su tih meseci neodoljivo i tragično podsećali na popa koji se naljutio na selo...

"Režim toliko ozbiljno shvata 'pregovore', da su na njih poslali predstavnike koji nemaju kapacitet da obećaju ni čašu kisele vode, a kamoli da garantuju poštovanje Ustava i zakona"

Neki pak upozoravaju da se sličan sloj ljudi koji je nekada podržavao "belolističku" kampanju sada zalaže za bojkot izbora. Da li se slažete sa tim?

To apsolutno nije tačno. Srbijanka Turajlić je, recimo, bila jedna od dva najeksponiranija zagovarača "belih listića", a sada je, koliko sam razumeo, protiv bojkota. Slično je i sa Sergejem Trifunovićem. Nije ni pristojno praviti poređenje između "belih listića" i onih koji danas pozivaju na bojkot. Za vreme kampanje "belih listića" bilo je jasno da će ona, ako uspe, dovesti do promene vlasti. Danas je, kada govorimo o izborima, apsolutno jasno da izlazak opozicije na izbore ne može ugroziti SNS. Mi nismo ni demokratsko, ni slobodno društvo, jer je vlast nesmenjiva. U tome je problem. Povlačiti paralelu između "belih listića" i bojkota je nekorektno. To je manipulacija koja u konačnici odgovara samo režimu...

Spomenuli ste Vučićevu ratnohuškačku prošlost. U kojoj meri je današnja vlast u Srbiji posledica ratnih devedesetih? Da li je izbegavanjem Srbije da se suoči sa tim periodom i strašnim stvarima koje su

“Najveća tragedija DOS-a je to što unutar te strukture nije postojala većina za sprovođenje lustracije. Zbog toga se danas nalazimo u nadrealnoj situaciji, koja bi bila ekvivalentna dolasku Gebelsa na čelo Nemačke šezdesetih godina prošlog veka i njegovom učešću u formiranju Evropske zajednice naroda. Uostalom, nije on nikom oduzeo život, samo se bavio svojim poslom ministra informisanja, zar ne”

se dešavale, otvoren put za dolazak bivših radikala na vlast?

Najveća tragedija DOS-a je to što unutar te strukture nije postojala većina za sprovođenje lustracije. Zbog toga se danas nalazimo u nadrealnoj situaciji, koja bi bila ekvivalentna dolasku Gebelsa – da nije izvršio samoubistvo – na čelo Nemačke šezdesetih godina prošlog veka i njegovom učešću u formiranju Evropske zajednice naroda. Uostalom, nije on nikom oduzeo život, samo se bavio svojim poslom ministra informisanja, zar ne?

Slažete li se sa tvrdnjom da Srbija leti sa samo jednim, desnim krilom i da u njoj ne postoji prava levičarska, socijaldemokratska partija? Odnosno, u kojoj meri su leve i socijaldemokratske ideje politički artikulisane u Srbiji?

Socijaldemokratija i u politički mnogo zrelijim društvima ima veliki problem artikulacije ideja i programa kojima bi se stranke levog centra suprotstavile nadirućem desnom populizmu. Taj problem je utoliko veći jer su se kao zagovornici leve ideje predstavljali SPS i JUL, organizacije koje su devedesetih zastupale šovinističku politiku i vodile zemlju u pravcu suzbijanja političkog pluralizma, a jasno je da je internacionalizam – kao i demokratičnost – *conditio sine qua non* socijaldemokratskog pogleda na svet. To je potpuno zbunilo ljude u Srbiji, koji su se tih devedesetih tek našli u višestranačkom miljeu. I DS se, zastupajući, rekao bih, previše liberalan model privatizacije, više profilisao kao socliberalna nego kao socijaldemokratska stranka. Može se dakle reći da Srbija, uslovno, leti samo jednim – desnim krilom. Zato se i vrtimo ukrug.

Kad smo kod toga, da li je Demokratska stranka ulaskom u Savez za Srbiju izgubila svoj identitet?

Da bi neka organizacija imala bilo kakav identitet, mora pre svega da postoji. Lista DS-a je u Beogradu, kao svom najčvršćem uporištu, na izborima 2018. godine dobila samo dva odsto podrške građana. Zato verujem da je ulazak DS-a u SZS bio jedini mogući potez koji su, posle katastrofe na beogradskim izborima, demokrate mogle da povuku, uz punu svest o ideološkoj heterogenosti te široke koalicije.

Ipak, veliki broj građana, i pored toga, u DS gleda sa nadom. Kako se suviše ne udaljiti od onog građanskog sloja kojem je savez recimo sa Dverima neprihvatljiv? Književnik Laslo Vegel će reći da je građanski sloj u Srbiji siroče jer ne postoji politička artikulacija njegovih stavova i vrednosti.

Građanski sloj čine građani koji su informisaniji od prosečnog birača u Srbiji. Od njih se očekuje da pokažu viši nivo svesti o tome sa kakvom se opasnošću Srbija danas suočava. Srbija će postati nova Belorusija ukoliko se ne promene metode političkog delovanja. A to znači da opozicija mora biti ukrupnjena, jer se stranke opozicije ne bore za realizaciju svojih programa, već za elementarnu slobodu, za elementarno pravo na slobodne izbore. Bore se za slobodu medija i za individualnu slobodu. Ovde prevladava logika kolektivne slobode, koja »

Očitana lekcija

Svojevremeno ste podržali, kao i veliki broj intelektualaca, bivšeg ombudsmana Sašu Jankovića u njegovoj trci za predsednika Srbije. U međuvremenu, on je izašao iz politike. Kako danas gledate na njegov politički angažman?

Uvek ću podržati pojedinca ili koaliciju koji su nesumnjivo progresivni i opoziciono orijentisani. Janković je “zagrizao metak” i ušao u političku utakmicu prepunu izazova i rizika. Neke od tih izazova nije uspeo da prevlada i principijelno se povukao. Povlačenjem iz politike očitao je lekciju mnogima koji se decenijama batrgaju na političkoj sceni, izazivajući kod birača osećaj zasićenja politikom i očajanja zbog utiska da se u ovoj nesrećnoj zemlji nikada ništa neće promeniti nabolje.

podrazumeva da smo slobodni ako je diktator srpskog porekla, a ne nemačkog ili nekog drugog. To je, naravno, potpuno pogrešno. Ne može jedan narod biti slobodan ako pojedinci nisu slobodi i ako ne postoji smenjiva vlast u državi u kojoj taj narod živi.

Kada pogledate unazad, možete li nam reći koje su bile najveće greške Demokratske stranke i vaše lično u periodu dok ste bili na vlasti? Da li je bilo moguće sprečiti dolazak na vlast SNS-a i svega onoga što on predstavlja?

Čini mi se da se najveća greška odnosi na proces privatizacije – sprovođen u vreme kada je DS bio najistaknutiji faktor u vlasti – čiji je model postavljen tako da nije u dovoljnoj meri bio zaštićen interes zaposlenih, niti je uspostavljen valjan sistem kontrole, koji bi sprečio spekulativno preuzimanje vlasništva u preduzećima, od strane lica koja su ta preduzeća prisvajala da bi rasprodala njihovu imovinu i ugasila ih. Međutim, moramo biti načisto – čak i 2008, kada je lista "Za evropsku Srbiju" trijumfovala – antievropske snage su u zbiru imale znatno više glasova nego proevropske. U Srbiji je autoritarno biračko telo oduvek znatno brojnije nego prodemokratsko (računajući tu i levi i desni centar u zbiru). Oko 67 odsto građana Srbije smatra da je demokratija suvišna, a radikali su posle 2000. godine, do nastanka naprednjaka, uvek bili pojedinačno najjača stranka. Prirodno je bilo da DS, čak i da nije pravio greške, bude smenjen. Plašim se, međutim, da će biti neophodne decenije višestranačja, političke edukacije stanovništva i buđenja građanske svesti da bi se na vlasti smenjivale demokratske organizacije levog i desnog

U Novom Sadu je, u međuvremenu, formiran Vojvođanski front, koji čine Liga socijaldemokrata Vojvodine i Vojvođanska partija, a navodno bi trebalo da mu se priključe i još neki autonomiji skloni pojedinci i organizacije. Kako gledate na ovaj politički projekat?

Verujem da se svi sećamo rečenice gospodina Čanka sa prošlih izbora da je "veća verovatnoća da će meteor udariti u Zemlju nego da će Liga ući u koaliciju sa SNS-om". Meteor nas je, na svu sreću, zaobišao, ali nas nije zaobišla koalicija ligaša i naprednjaka u Novom Sadu. Svakom ko ima veći IQ od broja cipela jasno je da će LSV ponovo biti koalicioni partner naprednjaka, a da je jedina funkcija tog "Vojvođanskog fronta" da prikrije Ligu i obezbedi Čanku novo učešće u Vučićevoj vlasti.

Neki će reći da je Novi Sad danas sivlji nego ikada. Drugi će opet primetiti kako danas banovina, odnosno zgrada vojvođanske vlade, izgleda kao kuća duhova. Kako gledate na budućnost Vojvodine i njene autonomije?

Teofil Pančić je onomad napisao da su naprednjaci pretvorili Vojvodinu u – ništa. I nije se to slučajno dogodilo. APV vode ljudi koji su se u toku celog svog političkog života zalagali za ukidanje autonomije. Oni su, nakon što su došli na vlast, svesni da bi naglo ostvarenje njihovog sna sa sobom nosilo žestoku reakciju domaće i međunarodne javnosti, pribegli perfidnom metodu postepenog gašenja pokrajine. Pokrajinskim institucijama se konstantno oduzimaju nadležnosti, a svaka rasprava o položaju APV je nemoguća, jer su mediji zaklani, javnost anestezirana, a stranke čije su centrale u Vojvodini (LSV i SVM) deo su, na različitim nivoima, Vučićevog režima. Namera naprednjaka je da se, posle nekoliko godina zatiranja autonomije, kao logično nametne pitanje: da li je ona uopšte potrebna?

Dakle, smatrate da bi naprednjaci mogli uskoro da pokrenu pitanje da li je Vojvodina uopšte potrebna? Možda im to bude i neka vrsta kompenzacije za Kosovo?

Verujem da će naprednjaci podmetnuti nekog drugog da pokrene tu temu, a da će se oni samo priključiti kada tema dobije na zamahu. A dobiće na zamahu jer će je oni medijski forsirati, i to vrlo intenzivno. Nakon što Vučić potpiše to što treba da potpiše za Kosovo, odnosno nakon što dâ koncesije za Kosovo, biće mu neophodna jedna pobeda. Ta pobeda će, naravno, biti pod znacima navoda i opet preko leđa građana Vojvodine. Ogledaće se u relativizaciji ili potpunom ukidanju vojvođanske autonomije. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

"Naš je problem taj što je vlast, u uslovima medijske blokade, kupovine glasova i zastrašivanja birača – nesmenjiva. Zato se od opozicionih političara ne očekuje borba za mandate, već borba za slobodu"

Dva Bojana Pajtića

Neki će reći: kao da postoje dva Bojana Pajtića. Onaj koji se, dok je bio u politici, veoma oprezno izražavao, ponekad čak pomalo i birokratski, i ovaj sadašnji, koji ima sjajne, oštre, nekada veoma duhovite komentare političkih prilika na društvenim mrežama. Kako vi gledate na to?

Ispadoh neki *homo duplex*. Šalim se, naravno. Moguće je da sam i previše "disciplinovao" rečenice koje sam izgovarao, iz obzira prema biračima, stranci, koalicijama, institucijama u kojima sam se nalazio. Danas sam slobodan čovek, ne bavim se politikom i nemam nameru da imam obzira prema bilo kome i bilo čemu, osim prema svojoj savesti. A i kada se našalim na mrežama, vrlo često to činim umišljajno. Najbolji lek za razbijanje straha kod ljudi (a mnogi ljudi se danas plaše režima) jeste – humor. Izvrgavanje ruglu diktatora, kriminalaca i nasilnika. Slobodan je samo onaj čovek koji se ne plaši.

Jedan broj ljudi očekuje da ćete ponovo početi da se aktivno bavite politikom. Da li je realno da se to desi?

Nemam nameru da se vraćam u politiku. Koncentrisao sam se na naučni rad, na predavanja u zemlji i inostranstvu, ali ću uvek zdušno i vrlo snažno podržavati opoziciju i boriti se za to da Srbija postane pristojno, demokratsko društvo.

DRAGAN ILIĆ

Popravni

Naš predsednik se odlučio za ubrzani put unapređenja, ne nauke, već pozicije Srbije na Šangajskoj listi. Kao u fudbalu, kad se domognemo prilike za Ligu šampiona, kupujemo igrače

U avgustu se, kao što znamo, održavaju popravni ispiti. Ako ste tokom godine vatali zjale, glumili mangupe i ređali kečeve, onda ste tokom raspusta, dok se drugi odmaraju morali da bubate. Ono što se ne nauči u školi, pre ili kasnije ispliva ili kao neznanje ili kao arogancija ili, u najgorem slučaju, ponovljena greška.

Beogradski univerzitet je ove godine, prema rezultatima Šangajske liste, pao za više od stotinu mesta. Bilo bi logično da pomislimo kako treba više ulagati u naučne radove, popraviti materijalno stanje naučnika i stimulisati ih da ostanu u zemlji. To je logičan put, ali dugotrajan, sa neizvesnim ishodom; proces koji svakako nadilazi mandat ili dva neke vlade. Zato se naš predsednik odlučio za ubrzani put unapređenja, ne nauke, već pozicije Srbije na Šangajskoj listi. Kao u fudbalu, nema veze što nam je liga očajna – kad se domognemo prilike za Ligu šampiona, kupujemo igrače. Zato je pompezno prikazan povratak našeg čuvenog matematičara Stojana Rađenovića u naš naučni dres. On neće potpisivati radove u ime Univerziteta kralja Sauda, već će ponovo da igra za BU. Istina, čovek je u penziji, svoje radove piše u podrumu, žena mu ne radi, ali kaže da će pomoći Srbiji. Iskreno, najavljeno je da ovakvih internacionalaca ima još 10 ili 15 na širem spisku selektora Vučića, a biće i nekih para u budžetu. Ali ne za unapređenje nauke, već za plasman na Šangajskoj listi. Zato valjda nije prijavljen Doktor Mali, koji je inače bio prisutan na dočeku kolege Rađenovića. Zvanično, prepisao je samo 7% doktorata. Ukupan utisak ovog popravnog je da planiramo da prođemo na foru i sa 7% prepisivanja.

Drugi primer popravnog prošao je još neizvesnije. Posle višegodišnjeg zavlačenja i tihog bojkota, naš najpoznatiji genetičar doktor Miodrag Stojković je otišao u Ameriku. On je još za vreme prošle vlasti bio prikazan kao primer "mozga koji se vraća u Srbiju". Naučni centar u Kragujevcu nikako da se završi, Vlada je povukla garancije za izvođača, a sada se pominje otvaranje laboratorije u Leskovcu. Doktor Stojković je objavio prepisku sa nekim iz ministarstva, koji je u ime Šarčevića tražio broj telefona. Telefon je odavno poznat, samo niko nije zvao dok nije pukla bruka. Dakle, ispade da naučna perspektiva naše genetike zavisi od neodgovorne građevinske firme. Kao majstori razvukli pos'o, a nema veze biće genetskih laboratorija i u Kragujevcu (kad okreče) i još jedna glanc nova u Leskovcu. Samo da mine roštiljijada, jer Brena i tamo peva za par miliona dinara. Naučno!

Dok tako gledate naše ponavljače, možda ćete pakosno pomisliti da smo najgori od sve dece. Naravno da nismo. Ako je za utehu, mnogo veće nacije imaju političare zbog čijih izjava i postupaka može da vas bude sramota.

Eto, recimo, Donald Tramp pokazuje onaj drugi stepen neznanja, koji za posledicu umesto sramote ima aroganciju. Čovek je želeo da kupi od Danske Grenland, ubeđujući ih da za to postoje i istorijski i ekonomski razlozi. Kada su Danci odbili, on se nadurio. Tako su, prema legendi, u Sarajevu za vreme ZOI 1984. Amerikancima, navodno, prodavali Zemaljski muzej ili Vijećnicu. U Trampovom svetu sve je na prodaju. Bio je to kec iz geografije i istorije. Sledećeg keca je zaradio iz fizike, pa sa tri komada napušta Samit G7. On je u borbi protiv tornada predložio da ih još na moru gađaju atomskim bombama. Šteta od eksplozije i radijacije bila bi neuporedivo veća, ali iritantno je kako se na glupu izjavu moraju oglasiti naučnici, meteorolozi, fizičari, biolozi i objasniti naučno kako je to notorna glupost zbog koje bi u petom osnovne dobio keca.

A da je glupost neuništiva i još gore zarazna, pokazuje primer Borisa Džonsona, koji se svojski trudio da tokom sastanka G7 što bolje imitira Trampa. Nije gurao ljude oko sebe, ali je dizao noge na sto i pojavio se sa sopstvenom računicom o troškovima Bregzita, koja je, po njegovom mišljenju ne 39 milijardi, već samo 9 milijardi evra. Bizarno je što ovakvo ponašanje dolazi od Engleza, pa još tradicionaliste. Nit engleskih manira, nit matematike, džabe plasman na Šangajskoj listi.

Na kraju, ovaj tekst pišem uoči meča Zvezde i Jang bojsa. Kao i svi ljubitelji Zvezde, pokušaću da ponovim sve ono što smo radili po kući tokom protekla dva meča. Da ne izbaksuziram. Nažalost, neki naši sunarodnici u Hrvatskoj su zbog navijanja popili batine, a Hrvatska vlast to tretira kao remećenje javnog reda – glasnu muziku ili buku iz kafića. Sa naše strane mnogo nadahnutih pismenih sastava i gromopucateljnih reči, ali bez prave diplomatske akcije. U sred ove napete priče, u kojoj već ima razbijenih glava i histerične ustaške mržnje, nekom je palo na pamet da ispred Marakane parkira tenk. Ovim smo Zvezdi na pleća osim sportskih protivnika natovarili i ceo bagaž devedesetih, a ustašama u Hrvatskoj krunski dokaz da je svaki Srbin opasnost za državu. Tenk na ulicama Beograda za mene je asocijacija na 9. mart, a pred Marakanom na Arkana i vreme dok je Zvezdu smatrao svojom. Da izvinete, opet će da najebu Srbi u Hrvatskoj, zbog ponavljača iz Istorije u Beogradu. ¶

Ljudi koji nikoga ne

Ono što začuđuje je navodna nesposobnost kninsko-drniško--šibenske policije da otkrije počinioce napada u selu Uzdolje. Prevedeno na prilike u Srbiji, to je isto kao što beogradska policija ne može da pronađe rušitelje iz Savamale

Foto: Marija Janković

"Lako je biti Srbin u Kninu, treba sad biti Srbin na Kosovu", napisao je sredinom 1986. godine u tadašnjem listu "Duga" Brana Crnčević i time nehotice otvorio oči mnogima u Srbiji da negde tamo u Hrvatskoj postoje sredine gde su Srbi većina, poput Knina, gde ih je bilo 85 odsto (plus jedno pet odsto Jugoslovena, većinom takođe Srbi). Nepune tri godine kasnije, početkom 1989, u Kninu je održan i takozvani miting podrške antibirokratskoj revoluciji Slobodana Miloševića, i gradić od nekih 13.000 stanovnika, sedište opštine sa 43.000 žitelja, dolazi u fokus beogradskih režimskih medija.

Posle tog mitinga, stvari su krenule drugim tokom. Odjednom su Srbi u Kninu postali ugroženi, barem prema sumanutom "pumpanju" režimske propagande u Beogradu. Ni druga strana, hrvatski nacionalšovinisti, nije zaostajala. Tako se u jednom zagrebačkom listu pojavio izveštaj da je na tom mitingu podrške pevano: "Slobodane, šalji nam salate – biće mesa, klaćemo Hrvate". Niko od učesnika skupa – uglavnom radnika koji su tuda prolazili idući sa posla prema autobuskoj stanici – to nije čuo; nigde to i nije bilo zabeleženo u izveštajima kninske policije, niti Službe državne bezbednosti (a ni šibenske, kojoj je Knin bio potčinjen). Ali, perje iz jastuka je prosuto. Kupiti ga, besmisleno je, lepo je to devedesetih objasnio politički učitelj sadašnjeg predsednika Srbije Vojislav Šešelj.

Na Vidovdan 1989. u Kosovu kod Knina održana je proslava 600 godina Kosovske bitke, i sve ostalo je otada poznato, "otišlo k vragu". Vlasti u Srbiji, a i u Hrvatskoj, Knina se sete samo na godišnjicu "Oluje" – u Beogradu liju krokodilske suze, ne objašnjavajući nijednog sekunda zašto su Srbe nahuškali na pobunu, pa ih ostavili na cedilu da izginu i kolektivno izbegnu, a u Zagrebu slave "pobedu", a da ni sami ne znaju koga su i kako pobedili, i kakva je to "pobeda" kad im je "hrvatski kraljevski grad" pust. Odselili su se čak i Bosanci dovedeni tu 1995. i kasnije obećanjima o sigurnom životu bez rada, samo od podsticaja i "skrbi".

SVI ZNAJU SVE

Da nije bilo incidenta u selu Uzdolje u takozvanoj Kosovskoj dolini (plodno polje između Knina i Drniša), kada je grupa maskiranih "fantoma" upala u kafić "Petko" u kome su meštani gledali utakmicu Crvene zvezde, niko se u beogradskim vlastima i medijima ne bi zapitao kako ostatak godine žive tamošnji preostali Srbi. Inače, Kosovska dolina sastoji se od više sela i uglavnom su naseljena Srbima, a 90 odsto Hrvata ima samo jedan zaselak u Kosovu (Konforte) i u Biskupiji.

Iz Kosovske doline potiču i roditelji dvojice igrača Crvene zvezde – Milana Borjana i Miloša Degeneka. A u tom kafiću u Uzdolju gledala se ne samo ta utakmica Zvezde protiv Jang bojsa, kad je došlo petnaestak maskiranih huligana da ih zbog toga napadnu i prebiju (dva naoružana na jednog nenaoružanog), nego i ona nedelju ranije, utakmica za "biti ili ne biti" u Kopenhagenu kad je zahvaljujući Borjanu "Zvezda ušla u dalji krug takmičenja. Tada se i te kako slavilo zbog dvojice "zemljaka".

Zašto tad "domoljubi" nisu upali u kafić u Uzdolju (na pola puta od Knina prema Drnišu, 12 kilometara od oba grada) koji im, inače, nikako nije usput i ne mogu slučajno navratiti na piće u prolazu? To se najslikovitije može objasniti činjenicom da od polovine jula do polovine avgusta sva sela u Kninskoj krajini ožive, jer dolaze desetine ljudi koji su izbegli 1995. – od onih koji žive u Srbiji, do državljana SAD, Kanade i Australije. Sličan slučaj se desio i u kafani u selu Đevrske, između Kistanja i Šibenika, ali tu je bilo samo verbalno nasilje, nije bilo fizičkog.

"Te 'ustaše' nisu naivne, znali su da bi, kad njih 15 dođe u kafić da prebije Srbe, za tri minuta došlo bar 100 naših da im se naj..e majke", kaže jedan od tih letnjih posetilaca zavičaja koji živi u Beogradu. "Onaj ko je nahuškao te golobrade Hr-

zanimaju

Foto: Mario Strmotić/ Hina/ Tanjug

FESTIVAL NACIONALIZMA:
Obeležavanje "Oluje" u Kninu

vate, tačno je znao kad šta da tempira – prošlo je vreme godišnjih odmora Srba i na selima su ostali samo starci, ili oni retki mlađi koji su se vratili tu da žive."

Osuda hrvatskih zvaničnika bila je samo deklarativna, putem medija. Naravno, odmah je usledila i reakcija tih nazoviustaša, koji su preko svojih opskurnih sajtova odmah udarili "kontru" – kako je tačno pre godinu dana u tom istom kafiću izvesni B.P., pijan i u majici sa likom Draže Mihailovića, vređao i pretio predsedniku podružnice HVIDRA (Hrvatskih vojnih invalida domovinskog rata, otprilike kao nekad SUBNOR u bivšoj Jugoslaviji). I nema imena tog predsednika podružnice, nema ni epiloga celog slučaja, da li je policija posle "očevida podnijela kaznenu prijavu", niti kako je ta prijava prošla na sudu.

Ono što začuđuje je navodna nesposobnost kninsko-drniško-šibenske policije da otkrije počinioce napada u selu Uzdolje. Prevedeno na prilike u Srbiji, to je isto kao što beogradska policija ne može da pronađe rušitelje iz Savamale. Autor ovog teksta je pre nekoliko godina bio svedok u Kninu kada je jedan srpski mladić, u stanju alkoholisanosti, u neko doba noći, prolazeći pored malog jarbola sa hrvatskom zastavom na mestu gde je u "Oluji" stradao jedan vojnik, tu istu skinuo. I što je još gore, odneo je kući. Rano ujutro došla mu policija, pretresla kuću sa sve nalogom, pronašla uzetu zastavu, a njega privela i prekršajno je osuđen. Toliko o efikasnosti policije. O slučaju u Uzdolju takođe znaju sve, ali nemaju "mig" da to obelodane. Ljudi koji su znali kad koji hrvatski "kokošar" dođe u srpsko selo da opljačka nešto što nije opljačkano, i na dojavu tih staraca odmah izađu na lice mesta, odjednom su postali nesposobni...

"USTALO JE MALO I VELIKO"

Kninska opština iz bivše SFRJ je u hrvatskoj državi rasparčana na nekoliko opština – Knin, Biskupija, Civljane, Kistanje i Ervenik. Razlog, samo jedan – da Srbi nigde ne bi bili većina. Pa tako recimo opština Civljane ima skoro isto zaposlenih koliko i stanovnika. A zaposleni putuju na posao iz Knina 40 kilometara do tamo.

U čitavoj ovoj priči najveći dobitnik je, ako se može nazvati dobitnikom, gradonačelnik Knina Marko Jelić, čovek koji je rođen u tom gradu i pružio je ruku pomirenja Srbima. Pobedio je na izborima kao kandidat grupe građana, onih autohtonih kninskih Hrvata kojima su Srbi puno draže komšije od doseljenih sunarodnika posle "Oluje". Ovi kninski Hrvati, koji su prognani 1991. i vratili se 1995, izlazili su u susret i pomagali Srbima povratnicima. Na tom talasu je i "odletela" bivša gradonačelnica Josipa Rimac iz HDZ-a, koju su držali glasovi doseljenih Hrvata iz Bosne. Kad su oni, zahvaljujući ulasku Hrvatske u EU, dobili pravo da rade po Evropi, HDZ je izgubio vlast u Kninu i došao je Jelić. Od tada se na području opštine Knin svaki incident u kome se napadaju nacionalne manjine razotkriva i kažnjava. Ali to nije slučaj sa Biskupijom i drugim veštački stvorenim opštinama oko Knina. Da li je neko čuo da se oglasio gradonačelnik Biskupije? A Biskupija je opština u kojoj su Srbi većina.

Oštre osude napada u Uzdolju stigle su od predsednika Srbije i SNS-a Aleksandra Vučića, koji uvek voli da se pohvali nabrajajući imena sela oko Knina, od njegovih "seiza" i poltrona Aleksandra Vulina i Miodraga Linte. Vulin, na primer, nije otišao tad u Knin, kao i nikad pre, ali je prošli vikend, sa sve belom košuljom sa nalepljenim grbom Srbije, otišao na Manjaču, da zajedno sa Miloradom Dodikom arlauče pod šatrom na "Kočićevom zboru", pevajući ratni hit "Ustalo je malo i veliko, ne damo te, Srpska Republiko".

A Knin – on je svoje platio. I Kninjani sa njim, svih nacionalnosti, ali Srbi posebno. Šta je surova realnost života Srba u Kninu i okolini, a malo ih je onih ispod 70 godina, Vučića i njegove konsiljere ne zanima, kao ni Kolindu Grabar Kitarović i njene. Taj svet tamo svakog dana sve više izumire – bez autobuskog su prevoza, bez mogućnosti snabdevanja osnovnim životnim namirnicama, onemogućeni da odu kod lekara... Od pedesetak sela kninske opštine, u kojima žive starci, samo nekih četiri, pet ima autobuski prevoz, i to jednom dnevno, ali ne i svaki dan.

Za mlade Srbe posla u Kninu nema, nema ni za Hrvate – osim u državnoj administraciji, gde se Srbi broje u promilima, i u zdravstvu jer su medicinske sestre i lekari deficitaran kadar. Nešto Srba radi kod privatnika koji ne pitaju za nacionalnost, kao i u fabrici vijaka DIV, ogranku samoborske kompanije koja je kupila TVIK i radnike prima po znanju, a ne po nacionalnosti. ¶

DAVOR LUKAČ

Kad se osvestimo, olupaćemo se o pod

"Pošto se sastav Sinoda redovno menja, pretpostavljam da će svaki sledeći otpuštati one profesore za koje proceni da nisu podobni ili simpatični, tako da će život Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta biti veoma dinamičan i uzbudljiv. I šta nam to govori? Pa da je situacija u SPC daleko od dobre. Imamo pravoslavnoj crkvi neprirodnu centralizaciju. Imamo sve češća denunciranja i progone nepodobnih i neistomišljenika. Odluke se donose apsolutno netransparentno, nekoliko ljudi odlučuje o svemu i koriste svaku priliku da svoju svemoć demonstriraju"

Fotografije: Bojan Stekić

Crkva se prethodnih nedelja našla u središtu pažnje. S jedne strane, razlog je bio intenzivni odnos visoke crkvene jerarhije sa aktuelnom vlašću i "gostovanje" predsednika Srbije na Saboru SPC, te kritikovanje onih vladika koji su se usudili da ne klimaju glavom, bilo da je reč o napadu koji je dolazio od predstavnika vladajućih stranki ili od proreţimskih tabloida. S druge strane, uzavrela situacija u Crnoj Gori i pokušaj obračuna tamošnjeg državnog vrha sa SPC ne jenjava. Konačno, i unutar Crkve je došlo do previranja. U javnosti se pojavila polemika između dvojice episkopa, bačkog Irineja i zapadnoameričkog Maksima, što po sebi i nije sporno. Na kraju, gde postoji mišljenje, postoji i razilaženje.

Međutim, stvari nisu tako jednostavne.

Kako je portparol SPC, vladika bački Irinej naveo u intervjuu za dnevni list "Danas", iz razloga "teološke prirode" koji "najvećem delu javnosti ne bi bili dovoljno shvatljivi", Sinod Srpske pravoslavne crkve najavio je "povlačenje blagoslova" za predavanje na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu episkopu zapadnoameričkom Maksimu i docentu dr Marku Vilotiću. Bez sporenja da je povlačenje blagoslova u skladu sa Ustavom Srpske pravoslavne crkve – onim ustavom koji je donesen davnih godina prošlog veka, u nekom znatno drugačijem istorijskom i društvenom kontekstu – pitanje je šta sve ova odluka, ukoliko se zaista i sprovede, povlači sa sobom. Iako ova mogućnost postoji i na drugim teološkim fakultetima, postavlja se pitanje na osnovu čega ona može biti primenjena. Ili, drugim rečima, može li biti zloupotrebljena kao sredstvo u ličnim sukobima?

O čemu se, u slučaju SPC, ovde radi? Šta donošenje te odluke, koja je na neki način presedan jer svakako u novije vreme ovakvo *rešenje* nije primenjivano, govori o stanju u samoj Crkvi?

O tome, ali i o odnosu Crkve i države, vrednostima koje bi Crkva trebalo da brani, dometima veronauke i odnosu Crkve i medija razgovaramo sa teologom Blagojem Pantelićem, urednikom internet magazina Teologija.net (*www.teologija.net*) i istraživačem u Institutu za evropske studije.

"VREME": Kako vidite odluku Sinoda SPC da povuče blagoslov za predavanje episkopu zapadnoameričkom Maksimu i docentu dr Marku Vilotiću?

BLAGOJE PANTELIĆ: Šokiran sam tom odlukom. Sukob između episkopa Maksima Vasiljevića i episkopa Irineja Bulovića je za mene bio očekivan, kao i dešavanja na Saboru. Međutim, odluka Sinoda me je iznenadila. Smatram da najveća odgovornost za produbljivanje sukoba i nepotrebno generisanje krize na fakultetu leži na patrijarhu. Duboko sam

“Spoj neobrazovanja sa fundamentalizmom, koji u verskim zajednicama nije retka pojava, stvara zapaljivu masu koja pogubno utiče ne samo na verske zajednice, već i na društvo u kojem one deluju”

se razočarao u Njegovu Svetost... Očekivao sam da će on posredovati između pomenutih episkopa i smiriti situaciju, što se, nažalost, nije dogodilo. Sada imamo tu nesrećnu odluku da se sa fakulteta uklone episkop Maksim, koji je redovni profesor, i docent dr Marko Vilotić.

Episkopu Maksimu se na teret stavlja podrška teoriji evolucije. Naš Sinod je, koliko mi je poznato, jedinstven u pravoslavnoj vaseljeni po tome što je za jeres proglasio jednu naučnu teoriju. Slučaj docenta Vilotića je još neve rovatniji. Sinod, zamislite, traži da se s fakulteta istera docent Vilotić zato što je tražio i dobio neplaćeno odsustvo s posla, čak osporava i raniju odluku fakulteta kojom je dobio sabatnu godinu. Koliko znam, sva procedura je ispoštovana i sve je odrađeno po zakonu. Međutim, Sinodu se to iz nekog razloga ne dopada i sada traži njegovo izbacivanje sa univerziteta. To je, u krajnjoj liniji, ozbiljno narušavanje zakonom zagarantovane autonomije univerziteta. U Sinodu sedi nekoliko bivših profesora tog istog univerziteta, tako da mi uopšte nije jasno zašto su odlučili da svesno krše zakon. Uskoro se završava letnja pauza i videćemo kako će fakultet i rektorat reagovati. Iskreno, nisam optimista...

Ali, ako dođe do otpuštanja pomenutih profesora, onda će biti jasno da su Sinodu date odrešene ruke da radi šta god želi i da je Univerzitet u Beogradu tu samo nekakva mecena koja finansira rad fakulteta, ćuti i aminuje svaku odluku koju donese Sinod. Pošto se sastav Sinoda redovno menja, pretpostavljam da će svaki sledeći otpuštati one profesore za koje proceni da nisu podobni ili simpatični, tako da će život Pravoslavnog »

bogoslovskog fakulteta biti veoma dinamičan i uzbudljiv.

I šta nam to govori? Pa da je situacija u SPC daleko od dobre. Imamo pravoslavnoj crkvi neprirodnu centralizaciju. Imamo sve češća denunciranja i progone nepodobnih i neistomišljenika. Odluke se donose apsolutno netransparentno, nekoliko ljudi odlučuje o svemu i koriste svaku priliku da svoju svemoć demonstriraju.

Ako bismo se osvrnuli na sve ono što je prethodilo našem razgovoru, a tiče se odnosa Crkve i države, kao i unutarcrkvenih previranja, šta bi moglo da se nauči iz pogleda na sopstvenu senku?

Mi se još uvek nismo okrenuli i pogledali u tu senku, koja, i zbog našeg negiranja, postaje sve tamnija. I dalje smo deo procesa za koje ne znamo kako će se okončati, ali se plašim da se neće završiti dobro. Znate onu scenu iz crtaća kada Pera Kojot Super Genije juri Pticu Trkačicu i u jednom momentu prekorači ivicu litice? On nastavlja da trči uprkos tome što je izgubio tlo pod nogama. Kada počinje da pada? Tek onda kada pogleda nadole. Tako ćemo i mi. Sada još uvek trčimo kroz vazduh. Kada budemo pogledali nadole, kada se budemo osvrnuli oko sebe, kada budemo videli u šta smo se pretvorili i kuda uopšte idemo, jednom rečju, kada se budemo osvestili, prvo ćemo se olupati o pod. A onda sledi ili ponavljanje istih grešaka ili otrežnjenje. Ako se odlučimo za ovo drugo, onda ćemo prihvatiti činjenicu da je koncentracija moći i potom nasilje nad onima koji se razlikuju od nas ili nisu deo "naše ekipe" nešto što na duže staze ne odgovara ni nama samima. Uprkos svim privilegijama i trenutnom zadovoljstvu... Bližnjeg treba voleti, ali i neprijatelja. Nasilje nije opcija. Spirala zla može da se zaustavi samo žrtvom i ljubavlju.

Hristos kaže: "Blaženi krotki, jer će naslediti zemlju". Pazite, pominje zemlju, ima u vidu istorijsku perspektivu. Istorijski put hrišćanstva nam upravo to potvrđuje. Kada je hrišćanstvo "trijumfovalo"? Nakon što su hrišćani trpeli progone, podnosili užasne žrtve... I to nisu činili samo nekoliko meseci ili godina... Kada je doživljavalo poraze? Kada je bilo integralni deo imperija, kada su hrišćani bili na strani onih koji progone, a ne na strani progonjenih.

"Smatram da najveća odgovornost za produbljivanje sukoba i nepotrebno generisanje krize na fakultetu leži na patrijarhu. Duboko sam se razočarao u Njegovu Svetost"

Kakav odnos Crkve i države je po vašem mišljenju zdrav za oba aktera? I konačno, kako vam on izgleda danas?

Izgleda mi kao interesni brak u kojem se supružnici ne vole, ne veruju jedno drugom, ali se trude da to niko ne primeti. A to je, kao što znamo, nemoguće sakriti. Što je u nekoliko navrata bilo veoma primetno i u poslednjih sedam godina, najčešće kada je reč o Kosovu i Metohiji.

Ali, čini mi se da o tom odnosu ponajbolje govori činjenica da nemamo ministarstvo vera. Ono je ukinuto još u vreme Borisa Tadića, a u vreme Vučića je svedeno na nivo uprave. Danas se crkvama i verskim zajednicama bavi Uprava pri Ministarstvu pravde. Dakle, sa poglavarima verskih zajednica, država, u kojoj živi više od 90 odsto vernika, komunicira preko, grubo rečeno, ćate u Ministarstvu pravde. To je loše iz više razloga. Na primer, rad ministarstva je transparentniji i mogućnost da dođe do nekih zloupotreba i narušavanja sekularnosti države daleko je manji. U praksi se već pojavljuju izvesni problemi. Međutim, to je osetljiva tema i bilo bi nam potrebno više prostora da se njome pozabavimo.

S druge strane, mi u Novom zavetu nalazimo odgovor na to pitanje. Tamo čitamo – dajte caru carevo, a Bogu Božije. Može li biti jasnije?! Hrišćani treba da plaćaju porez, to je ono što pripada caru, tj. državi. A ako car zatraži ono što je Božije, tada oni prestaju da mu budu lojalni. Imamo, dakle, odvojenost crkve i države... Ali i to je preširoka tema...

Često čujemo da bi Crkva trebalo da bude uz narod, šta za vas to znači?

Ništa. Otrcana fraza ljudi koji ne znaju šta je crkva. Znate, crkva je zajednica vernih, ona je narod. Crkva smo vi, ona žena s bebom koja prosi ispred hrama i ja, jednako koliko i episkop zapadnoamerički, episkop bački ili patrijarh srpski. Zapravo, crkva smo svi mi sabrani na jednom mestu. Nije crkva arhijerejski sabor. Neki misle da jeste, ali to je njihov problem. Iako liturgija podseća na pozorišnu predstavu, episkopi i sveštenici nisu glumci, a mi laici nismo samo publika. Često čujem da se govori o crkvenom vrhu. Toga u crkvi nema, nema subordinacije. Nema vrha i dna. Postoji jerarhija, svako od nas ima svoju službu, ali poredak nije piramidalan. U crkvi nismo jednaki jer se po mnogo čemu razlikujemo. Nismo jednaki, ali jesmo jedno. Mi smo zajednica ljubavi. Ako nema ljubavi, nego se na njenom mestu pojavi, recimo, moć, nasilje ili nešto slično, onda se ta zajednica raspada, pretvara se u nešto što nije crkva.

Koje vrednosti bi trebalo da Crkva brani ili možda, još jasnije, koga bi trebalo da brani danas?

Kakvo je to pitanje? Pa svoje ktitore i priložnike – političare, tajkune, lokalne moćnike, ugledne biznismene i njima slične darodavce. Šalim se, naravno. Treba da

“Ako dođe do otpuštanja pomenutih profesora, episkopa zapadnoameričkog Maksima i docenta dr Marka Vilotića, onda će biti jasno da su Sinodu date odrešene ruke da radi šta god želi, i da je Univerzitet u Beogradu tu samo nekakva mecena koja finansira rad fakulteta, ćuti i aminuje svaku odluku koju donese Sinod”

brani u prvom redu one koje su svi odbacili i da se ne obazire na njihovu nacionalnu, političku, čak ni versku opredeljenost. Treba da zbrine onog Roma transvestita koji se prostituiše na štajgi. Homoseksualca zaraženog ejdsom kojeg se porodica odrekla. Majku troje dece koja neprijavljena radi za minimalac, švercuje se u prevozu i ima samo za dva obroka dnevno. One koji se u ovoj prokletoj tranziciji nisu snašli, pa im deca danas gladuju, a oni ponižen rade u pelenama i ćute. Bolesne koji nemaju za lekove. Roditelje koji nemaju novca da deci kupe udžbenike. Izbeglicu koja je preživela plavu grobnicu za crne ljude, kako je neko nazvao Sredozemno more, i sada u Borči čeka da se smiluju na njega i dozvole mu da nastavi da živi život dostojan ljudskog bića. Crkva treba njih i njima slične da brani.

Međutim, mora se reći da SPC to u određenoj meri i čini. Posebno bih pomenuo ono što radi otac Vlada Marković, jedan mladi sveštenik i, da se pohvalim, moj prijatelj. On je uspeo da u Verskom dobrotvornom starateljstvu napravi narodnu kuhinju koja svakoga dana nahrani skoro dve hiljade gladnih u Beogradu. Mnogima nabavlja lekove, organizuje besplatne preglede, kurseve jezika, letovanja i još mnogo toga. Čovekoljublje, dobrotvorni fond SPC, takođe ima ozbiljnu haritativnu delatnost, posebno kada je reč o zbrinjavanju izbeglica. Ima svetlih primera, ali da se ne lažemo, oni su veoma retki.

Jednom rečju, Crkva treba da brani jevanđeljske vrednosti. Znam da to nije lako, ali ako to ne činimo, nismo hrišćani. Ako nismo solidarni, ako se ne žrtvujemo za bližnje, ako ih ne volimo, a predstavljamo se kao hrišćani, onda nismo ništa drugo do najbedniji licemeri.

Smatrate li da je Crkva iskoristila mogućnost da obrazuje ljude i da ih uobličava na hrišćanski način koju ima veronaukom, kako u školi tako i u hramovima?

Bolje je nego u vreme bivše Jugoslavije. Veronauka je u značajnoj meri doprinela tome, kao i sređivanje stanja na Pravoslavnom bogoslovskom fakulteta nakon vraćanja na Beogradski univerzitet. Međutim, poslednjih nekoliko godina primećujem ozbiljnu dekadenciju. Veroučitelji su prosvetni radnici drugog reda, i o njima ne brine ni crkva ni država. Programi su loši, udžbenici zastareli. Srednje bogoslovske škole su u katastrofalnom stanju, one su bukvalno pred zatvaranjem. Bogoslovski fakultet upisuje zabrinjavajuće mali broj studenata, a poslednji događaji nam govore da će se tamo problemi tek umnožavati. Stiče se utisak da oni koji su danas u SPC zaduženi za obrazovanje nisu dorasli zadatku koji im je poveren. Kao i da su ti ljudi oslobođeni svake vrste odgovornosti. Tako da možemo očekivati dugoročnu krizu crkvenog obrazovanja koja će s vremenom biti sve dublja i dublja, a posledice toga će, uveren sam, biti katastrofalne. Spoj neobrazovanja sa fundamentalizmom, koji u verskim zajednicama nije retka pojava, stvara zapaljivu masu koja pogubno utiče ne samo na verske zajednice, već i na društvo u kojem one deluju.

Vezano za to, sajt koji vodite teologija.net pokazuje jednu živost hrišćanstva, prožetost sa kulturom, umetnošću, društvenim pitanjima, svakako i etičkim, i to onim koja se odnose na savremeni život. Kako te glasove učiniti glasnijim odnosno vidljivijim za širu javnost?

Tako što ćemo se, pre svega, baviti problemima savremenih ljudi, a ne tako što ćemo reciklirati teme iz prošlosti ili postavljati irelevantna pitanja samo kako bismo bili u prilici da se izjasnimo o njima. Istovremeno je neophodno i koristiti jasan i precizan jezik razumljiv današnjem čoveku, a ne govoriti, recimo, teološkim žargonom vizantijskog četvrtog stoleća. Čini mi se da je Tilihova tzv. metoda korelacije nešto što može da dâ željene rezultate. Tilih je insistirao na povezivanju hrišćanskog učenja i ljudskog egzistencijalnog stanja. Isticao je važnost međuzavisnosti jevanđeljske poruke i političkih, ekonomskih i etičkih formi u kojima pojedinci i grupe ljudi iskazuju sopstvenu interpretaciju egzistencije. Teološki odgovor treba oblikovati tako da sadrži hrišćansko uverenje, ali da bude smislen iz perspektive egzistencijalnog pitanja. Dakle, sadržaj nalazimo u hrišćanstvu, a formu prilagođavamo egzistencijalnom pitanju.

Eto, upravo sam vam odgovorio na pitanje i ujedno demonstrirao kako teolozi ne bi trebalo da se odnose prema postavljenom pitanju.

Kada smo kod odnošenja prema pitanjima, kako vidite odnos SPC i medija?

To je velika tema i zahteva obiman odgovor. Zato ću vam sada navesti samo jedan primer koji je, čini mi se, dovoljan za naslućivanje i odgovora. SPC kao izuzetno zatvorena ustanova ima mogućnost da u značajnoj meri sliku o sebi u medijima sama kreira. Međutim, šta ona uradi? Za šefa svoje Info službe postavi čoveka koji je četiri godine stariji od Mika Džegera. Ukratko, Crkvu nije briga za medije.

Iz sopstvenog iskustva, ne bih rekla da se to odnosi na celu Crkvu, ali pretpostavljam da mislite na neke koji donose odluke. Međutim, vidimo da se pojedine vladike veoma ljute kada o sebi čitaju nešto što im se ne sviđa. To mi, ipak, ne izgleda kao potpuna ravnodušnost.

Ne družim se s vladikama pa ne znam kako reaguju kad pročitaju o sebi nešto što im se ne dopada. Verujem da nisu ravnodušni, ali vidim i da ništa ne preduzimaju... Uzgred, mi smo na čelu RRA imali jednog episkopa, tako da možete da pretpostavite kako se njima, tačnije, nekima od njih, čini da mediji treba da izgledaju. ¶

PETRA ŽIVKOVIĆ

Poštovani,

Ustanova kulture Stari grad i udruženje **"Novi Optimizam"**, uz podršku **Gradske opštine Stari grad**, u **petak 30. avgusta** sa početkom u **18.30 časova** organizuju manifestaciju pod nazivom **"Časovi demokratije"**. Događaj će se održati na otvorenom, u **Gospodar Jevremovoj ulici** (ugao sa Kapetan Mišinom, ispred UK Stari grad).

Posetioci će imati prilike da vide tri tribine, pod nazivima **Sloboda, Aktivizam i Samouprava.** Osim toga, održaće se projekcija dokumentarnog filma **"7"** o posledicama sedam godina diktature Aleksandra Vučića i Srpske napredne stranke, kao i pozorišna predstava **"Stvar izbora: zašto slušam Marčela",** u izvođenju **Uroša Mladenovića** iz Paraćina, koja je zabranjivana u gradovima i opštinama širom Srbije samo zbog toga što se u njoj pominje muzičar koji se usudio da se javno suprotstavi režimu.

U petak će u Gospodar Jevremovoj biti nastavljena i akcija **Depo Nove solidarnosti**, koja je započeta proteklog petka na Nušićijadi na Dorćol Platzu, zajedno sa udruženjem **KudeS.** Radi se o zbirci predmeta u pokretu, kojoj možete doprineti poklanjajući jedan predmet koji za vas označava solidarnost. Ovoga puta pozivamo građane koji žele da se uključe u akciju, da u depou ostave knjigu, koja po njihovom mišljenju asocira na solidarnost. Solidarnost za sve nam je potrebna kako bismo mogli da živimo i stvaramo u jednom teškom vremenu, koje karakteriše odsustvo slobode i demokratije.

U programu učestvuju: **Janko Baljak** – reditelj; **Marko Šelić Marčelo** – muzičar; **Nela Tonković** – istoričarka umetnosti; **Srđan Marković** – aktivista pokreta "1 od 5 miliona"; **Nebojša Zelenović** – gradonačelnik Šapca; **Marko Bastać** – predsednik Opštine Stari grad; **Aleksandar Divović** – aktivista, Požega; **Gojko Božović** – osnivač izdavačke kuće "Arhipelag"; **Branko Miljuš**; **Uroš Marković** – aktivista pokreta "Čuvari Starog grada"; **Dejan Bagarić** – organizator protesta "1 od 5 miliona" u Novom Sadu i **Veljko Pajović** – novinar.

U nastavku se nalazi uvod u događaj, kao i kratko obrazloženje pojedinačnih tribina:

ČASOVI DEMOKRATIJE

To da je Srbija zarobljena država znamo svi. Baš kao što svi znamo da su nezavisne institucije pretvorene u servisne centre režima, koji već sedam godina promoviše verbalnu i fizičku agresiju kao prihvatljive modele ponašanja. Da bi se ove istine sakrile, režimska medijska hobotnica kontinuirano proizvodi lažne vesti i optužbe protiv svakog ko se usudi da govori ono što misli. U takvim okolnostima ne postoje okviri za civilizovan dijalog. Takvo stanje u društvu je neodrživo i to je razlog naše potrage za alternativnim okvirima u kojima treba da razgovaramo, ne samo o onome što kao društvo danas jesmo, već pre svega o onome kakvo društvo želimo da budemo i kako da do njega dođemo.

Nedostatak jasnog akcionog plana o danu posle jeste boljka koja je omogućila mračnim vitezovima devedesetih da postanu kreatori naše stvarnosti u drugoj dekadi 21. veka. U cilju definisanja tog plana neophodno je da razgovaramo. Teško da postoji bolje mesto za razgovor od Jevremove ulice – ulice susreta, koja se nalazi na slobodnom Starom gradu u srcu Srbije. I zato baš tu, na uglu Jevremove i Kapetan Mišine, ispred Ustanove kulture Stari grad, koja je sigurna kuća za sve iz javne sfere prognane stvaraoce, poslednjeg petka, pred početak nove školske godine organizujemo "Časove demokratije".

SAMOUPRAVA

Stanje u lokalnim samoupravama danas najbolje definiše zabrinutost Saveta Evrope zbog kontinuiranog kršenja Evropske povelje o lokalnoj samoupravi, koja je inkorporirana i u naše zakonodavstvo. U takvim okolnostima se pitamo ima li demokratije u uslovima otimanja autonomije lokalnim samoupravama? Da li je jačanje lokalnih samouprava dobar instrument prevencije protiv autoritarnih režima i kako ga sprovesti? U kojoj meri afirmacija participativne demokratije može predstavljati osnov za veće učešće građana u procesu odlučivanja, a time i za povratak poverenja u institucije i politiku?

AKTIVIZAM

Građanski aktivizam, kao forma borbe građana za promene u Srbiji, postao je posebno važan zbog raširenog nepoverenja prema tradicionalnim političkim partijama. Da li on ima snagu da donese promene ili je krajnji domet ovog načina borbe podizanje nivoa svesti o problemima sa kojima se kao društvo suočavamo? Da li je građanska neposlušnost prihvatljiv oblik aktivizma i čemu ona vodi? Gde je granica između neposlušnosti i nasilja? Kakva je cena koju aktivisti plaćaju danas u Srbiji?

SLOBODA

Da li je moguće biti slobodan u državi koja je i zvanično dobila status delimično slobodne države? Ko je danas slobodan i šta su parametri na bazi kojih to procenjujemo? Koja je cena lične slobode i ko može da je plati? Da li je životni standard prihvatljiva zamena za slobodu, ili je sloboda preduslov za podizanje životnog standarda? Da li smo spremni da preuzmemo odgovornost za slobodu koju tražimo za sebe i kako da to pokažemo?

Ima li slobode bez demokratije, i ima li demokratije bez slobode? Da li neliberalna demokratija, koja se pretvara u liberalnu autokratiju, može građanima da ponudi neki alternativni koncept slobode, ili su zavisni poslušnici jedini garant očuvanja vlasti, koja je ultimativni zaštitnik krupnog kapitala? U uslovima sve većih nejednakosti, u kojima je sve veći broj građana na samoj ivici siromaštva – da li je sloboda utopija?

LAZAR DŽAMIĆ

Brend Evropa (8)

Upravljanje brendovima i lekcije za budućnost Evrope

Fejsbuk i Tviter mogu da pomognu brzim identifikovanjem i blokiranjem lažnih naloga, ali to trenutno rade nevoljno. Za ovu odbranu, Brendu EU treba i nova, maštovitija forma građanskog aktivizma

Ako je ideja o uvođenju "pozdravljača" na glavne EU granične prelaze previše radikalna, redizajn samih tih prelaza nije. Oni su, bukvalno, vrata Evrope, ulaz u njenu "radnju"; oni oživljavaju Brend EU. Trenutno, oni su i veliko razoračaranje, posebno za legitimne putnike sa evropske periferije. Jeftini, dosadni montažni objekti, neprijatni čak i policiji koja u njima radi, u dizajn estetici Ikeinog internog šefa obezbeđenja. Još je gore na samim spoljašnjim granicama EU: neki bugarski prelazi su vizuelni užas, svojim musavim, raspadnutim "Todor Živkov dizajn" kabinama su sramota za Evropu!

Brend EU "potrošački servis" je na ovakvim mestima nevidljiv, a ne mora. Zamislite zapanjenost, čak i šok, balkanskih putnika koje na prelazu dočeka granica koja slavi njihov dolazak, koja se raduje što su tu, koja im svojim izgledom kaže da upravo prelaze crtu jednog drugog bivstvovanja, nagoveštava Narnia osećanje boljeg života i bolje sadašnjosti. Nema veće propagande za izmučene duše balkanskih putnika, ubijenih u pojam decenijama bahatosti lokalnih policijskih i političkih kabadahija, od ovog šoka prijatne i prijateljske zvanične procedure! Internet tu bledi u beznačajnost...

Pošto je novi perceptivni rat, istorijski gledano, tek počeo, Brend EU mora da razmišlja i srednjoročno i dugoročno. Mnogo je mera, od kojih neke već počinju da se primenjuju u njenim najprosvećenijim zemljama, koje moraju da postanu deo stalnog odbrambenog repertoara.

Na primer, uobičajena brend praksa "sentiment monitoringa". Većina vodećih brendova sada ima svoje, odgovarajuće nazvane, "ratne sobe" u kojima male ekipe eksperata za društvene mreže 24 sata dnevno kroz razne alate monitorišu šta se sve na njihovim tržištima, globalno ili lokalno, govori o kompaniji, njenim brendovima, konkurentima i čitavoj kategoriji. To je sistem za rano upozoravanje na potencijalne kontroverze, probleme sa korisničkim servisom, dobre poteze konkurencije i slično. To su uši i oči modernih brendova, povrh tradicionalnih istraživanja. Brendu EU bi dobro došao ovakav "kokpit", iz dva razloga: za rano detektovanje konkurentskih kampanja na svojim teritorijama, i zbog brze organizacije aktivista i drugih činilaca za borbu protiv njih. Ovo može da ide u nekoliko pravaca.

Na platformama koje su pod kontrolom gramzivih privatnih američkih algoritama, protiv mašina se – u odsustvu jače regulative – može boriti samo mašinama. To znači da Brendu EU treba strateški pristup jačanju svog "digitalnog imuniteta", da upotrebimo frazu Daglasa Ruškofa, kroz permanentnu agilnu evoluciju sopstvenih AI lovaca na automatske botove. Ova digitalna bela krvna zrnca, pored automatskih uzbuna na lažne vesti, mogu da koriste istu strategiju koju koriste i konkurenti: automatsko pariranje kroz "prirodno" procesovanje jezika i markiranje karantin naloga. Postoji čitav komercijalni i akademski eko-sistem rešenja koja EU trenutno ne koristi jer njene političke elite ovo ne razumeju i, sledstveno tome, nemaju ni planove, ni budžet, ni ljude za njihovu organizovanu primenu.

Dugi front je protiv "farmi" ljudskih trolova, zaduženih za perceptivnu agresiju i reputacione atentate. Fejsbuk i Tviter mogu da pomognu brzim identifikovanjem i blokiranjem lažnih naloga, ali to trenutno rade nevoljno. Za ovu odbranu, Brendu EU treba i nova, maštovitija forma građanskog aktivizma.

Odličan primer za to je Litvanija (iz francuskog izveštaja "Manipulacija informacijama", iz avgusta 2018), u kojoj je osnovana zajednica digitalnih dobrovoljaca, "vilenjaka" ("elves" – nasuprot "trolls"), sa četiri hiljade članova, koji se aktivno bore protiv trovača nacionalnog digitalnog prostora. Mislim da će ovo postati jedan od glavnih digitalnih imunofaktora u budućnosti. Građani su trenutno jedan od glavnih "čvorova" za propagiranje lažnih vesti, građani treba da budu i prvi front "digitalne civilne zaštite". ¶

(nastavak u sledećem broju)

Srećni sluga zakop

“Arheologija nas uči – sada ću nešto anatemski da kažem – da uopšte nije važna teritorija koju držite. Važno je da sačuvate materijalne i ljudske resurse i da se prema njima odnosite kako treba, a teritoriju ostavite po strani. Ona će 50 godina biti veća, pa 100 manja, zavisi od okolnosti. To je strašno mereno našim životima, ali mereno arheološkim životima to nije tako strašno. Prema tome, možda mi i nismo tako loši u odnosu šta nemamo”

Viminacijum je bio vojni logor i grad naslonjen na njega nastao u prvim decenijama prvog veka posle Hrista sve dok ga Huni nisu razorili 400 godina kasnije. Najmanje sto godina pre nego što su prvi Sloveni kročili na Balkan. Danas se Arheološki park Viminacijum nalazi okružen kopovima lignita za termoelektranu “Kostolac”. Na tri kilometra od grada Kostolca uzdižu se dimnjaci stare ali i nove elektrane i pomoćnih objekata koju ubrzano grade kineski investitori. Na još nedovršenim građevinama postavljeni su natpisi – transparenti na kineskom. U tročlanoj reporterskoj ekipi “Vremena” su Marija, urednica fotografije, i Lenka, fotografkinja, koje često traže da se zaustavimo ne bi li uslikale zastrašujuće visoke dimnjake okružene gigantskim rovokopačima sa jedne i mirnim poljima kukuruza i suncokreta s druge strane. Upravo usred tih polja, tik do nezamislivo velikih građevina termoelektrane, nalazi se verovatno najbolje istraženo i turistima najpristupačnije rimsko nalazište u Srbiji. Dolazimo malo ranije, te Miomira Koraća, direktora projekta Viminacijum, naučnog savetnika i direktora u Arheološkom institutu Beograd čekamo u senovitom peristilu, unutrašnjem prostoru replike rimske vile koja se zvanično zove Domvs Scientiarvm Viminacium, a na srpskom Naučno istraživački i turistički centar. Profesor Korać stiže odeven u skladu sa stilom arheologa i avgustovskim vrućinama: u majici i bež bermudama. Ima svetloplavu kosu sa razdeljkom na sredini čiji se krajevi blago uvijaju u visini ušiju. Ima još svetlije plave oči i široki osmeh. Nikada ne biste rekli da mu je punih 67 godina. Svoj šarm i harizmu pokazuje jednostavan, zanimljiv razgovor iz kojeg se oseća veliki autoritet. Svi smo opušteni, sve nas živo zanima i sve troje stalno, bez ustručavanja, nešto zapitkujemo dok nam Korać strpljivo i s lakoćom odgovara na skoro svako pitanje. Primećujemo da se linija kopanja lignita veoma približila nalazištu i njegovim pokrivenim i zaštićenim celinama kojih ima ukupno sedam: od vile koja nije deo originalnog nalazišta već, prema Koraćevim rečima, delimična replika jedne vile pronađene i proučene u Pompeji, do termi, mauzoleja, delimično rekonstruisanog amfiteatra i najnovije građevine – replike rimskog logora. Iako su nekoliko stotina metara udaljene od arheološkog lokaliteta, mašine za površinsku eksploataciju uglja izgledaju kao dvanaestopalubni kruzer u Bokokotorskom zalivu.

“VREME”: Da li ste u delu u kome se nalazi kop nalazili neke artefakte i preneli ih?

MIOMIR KORAĆ: Definisanjem pravca razvoja kuda ide kop mi smo napravili jednu granicu kuda kop dalje ne može da ide, a na delu gde se i dalje kopa ugalj uvek ima neke arheologije. Ako se tiče grobova ili pokretnih nalaza, to se istraži, pa oni nastave dalje da rade, a ako su neki nepokretni objekti od značaja, onda ih prebacujemo na druge lokacije. Imamo nekoliko vila rustika koje smo već prebacili. To je spoljni deo gradskog urbanog jezgra gde su isluženi vojnici, veterani posle odsluženog vojnog roka koji je mogao da bude 16, 20 ili 25 godina, za-

anog grada

Foto: Marija Janković

visi pod kojim imperatorom, dobijali veliku apanažu i zemlju i pravili svoja poljoprivredna imanja. Upravo sada iskopavamo jednu vilu rustiku, to je otprilike vila veličine kao ova koju smo mi napravili: 60 sa 70 metara.

Znači li to da je vlasnik tolike vile bio veoma bogat čovek?

Zavisi od organizacije vile, materijala kojim je izgrađena, čime je popločana, koliko prostorija ima hipokaust, odnosno podzemno grejanje. Za vilu veličine kao što je ova može se reći da je pripadala bogatom rimskom građaninu. Ona ima ulazni prostor, peristil, jedno centralno dvorište oko kojeg se granaju atrijumi u kojima su prostori za spavanje, za poslugu... Te vile rustike su vrlo interesantne za oslikavanje života svakodnevice. Viminacijum je doživeo velika ekonomska razaranja 441. ili 443. – mi naučnici volimo da se sporimo oko nekih datuma – kada Huni prolaze ovim prostorom i praktično negiraju Limes, tu čuvenu granicu koja je odvajala varvare od civilizovanog sveta. Ovo nije bilo samo vojno uporište, već je Viminacijum bio i grad sa izuzetno razvijenom ekonomskom podlogom i zato je među prvima bio razoren. Dakle, bio je prvi grad koji je mogao dobro da se opljačka. Nikada se više nije oporavio, osim jednog kratkog perioda u šestom veku u vreme Justinijana kada je tu bio manji vojni logor sa malom vojnom jedinicom. Ima jedan interesantan detalj antičkog autora koji još uvek nismo arheološki potvrdili a koji tvrdi da je lokalno stanovništvo pobeglo na ostrvo na Dunavu. Neki geomorfološki snimci pokazuju da je Dunav meandrirao i pravio jedno ostrvo koje je bilo naseljeno.

Ono što je za nas arheologe najlepše jeste da se niko nikad više nije naselio na prostoru Viminacijuma. Ovde je bio legijski logor u kojem je bila smeštena čuvena Sedma Klaudijeva legija, to je oko 5500 do 6000 vojnika. Na celom potezu Limesa, granice, od Škotske pa duž Rajne, Dunava do Iraka i Irana i submediteranske Afrike bilo je oko 50 takvih logora. To je ukupno, otprilike, 250.000 vojnika što nije neka preterana vojna sila. U njima žive legionari, dobro plaćena kategorija ljudi, primali su platu u srebrnim denarima. Izgradnji legijskog logora prethodi dolazak pametnih i mudrih ljudi koje su nazivali metari – oni su bili stratezi, arhitekte, ekolozi i određivali su mesto gde će se logor nalaziti. Vodili su računa da to bude na raskrsnici kopnenih i vodenih puteva, sa rudonosnim zaleđem, čak i na ekološki zgodnom mestu. Kad stignu legionari, uz logor počinje da niče naselje u kojima rade i postoje trgovci, zanatlije, javne kuće. Takva naselja rastu i traju po petsto, šeststo godina. E, sad, kada tuda prođu Atila i njegovi Huni, oni sve razruše i opljačkaju, ali ti gradovi ipak nastavljaju da žive. Tako da danas u arheološkom smislu od svih tih logora nemamo ništa – nema ništa od Londinijuma jer je London nastavio da živi iznad njega, nema ništa od Mediolanuma, Milano je preko, od Singidunuma, Beograd je tu, ni od Sirmijuma, Sremska Mitrovica je iznad. E, jedino mesto na celom tom prostoru gde nemate novo naselje jeste Viminacijum, što je za nas metafizički nedokazivo, a tek logički nije. Zašto novo naselje nije ovde? Zašto, u krajnjoj liniji, Požarevac nije ovde, a on je na nezamislivo lošem mestu – okružen trima rekama, a ni na jednoj od njih? To je nama potpuna nepoznanica, ali nam zato danas dozvoljava da imamo oko 450 hektara neograničenog prostora za istraživanja.

Miomir Korać je svoju karijeru započeo još kao student radeći na iskopavanjima na lokalitetu Đerdap II. U Viminacijumu je od 1981. i tu je još uvek. Bio je od 1997. do 2000. kodirektor projekta sa Ljubicom Zotović, koja je do tada već punih 20 godina rukovodila istraživanjima u Viminacijumu. U poslednjih 19 godina lokalitet Viminacijum doživljava arheološki procvat otkad ga Korać vodi. Ima još tri godine do penzije.

Koliko je do danas istražen lokalitet u Viminacijumu?

To je zapanjujuće malo. Sa svojih 450 hektara Viminacijum je za jednu trećinu veći od Pompeje, a od toga mi smo istražili oko četiri odsto. Narednih 300 godina čekaju nas arheološka iskopavanja, a i Pompeja se istražuje još od 17. veka. Kada ovo pričam, uvek mi je interesantno da pomenem jedan detalj iz naše knjige utisaka. Ima jedna divna rečenica posetioca kome »

se, očigledno, sve ovde dopalo, ali mu je, izgleda, bilo malo: "Vrh, brate, kopaj brže!" Danas arheologija podrazumeva čitav splet različitih disciplina – od geofizičara, matematičara, elektroinženjera, stručnjaka za satelitsku navigaciju i analizu 3D objekata u zemlji. Mi znamo da na ovih 450 hektara nešto ima, ali nas uvek zanima šta ima. Kad preklopite nalaze svih disciplina, onda uveče na ekranu dobijete objekat. To je veoma uzbudljivo. Mi iz humanističkih nauka smo uvek bežali od matematike, ali sačekala nas je nekad u životu. A, opet, mi smo sve druge učili arheološkom jeziku tako da smo mi danas iznedrili nove discipline. U našem timu u ovom Domusu, istraživačkom centru je 25 istraživača, od toga 15 doktora nauka i deset doktoranada.

Dok razgovaramo, upravo ti istraživači, ali i razno drugo osoblje prilazi Koraću i srdačno se pozdravljaju. Svi ga grle, nije bio tu dve nedelje i čini se da je svima nedostajao. Izgleda da ova otvorena intimizacija nimalo ne urušava njegov autoritet.

Koji su najznačajniji nalazi u Viminacijumu?

Peristil rimske vile

Iskopavanje bedema vojnog logora

Fotografije: Marija Janković

Mi smo do 1997. istraživali rimsku nekropolu odnosno groblje. Istražili smo 13.500 grobova. To je najveći broj istraženih grobova u Rimskoj imperiji do sada. Mi smo se učili na Intercisi što je danas Dunajvaroš u Mađarskoj, tamo je nađeno 4500 grobova. Da bi vam bilo jasnije – u celoj Italiji je pronađeno 6000 grobova. Lično sam u studentskim danima iskopao oko 300, a kada arheolog u svom životnom veku iskopa 40 grobova, to se smatra za veliko iskustvo. Mi smo imali i po 50 grobova dnevno, to je bilo gotovo industrija. E, kad iskopate toliki broj grobova, onda oni počnu da deluju na vas i meni je bila prva stvar kad sam preuzeo upravljanje Viminacijumom da pobegnemo od nekropola. Mada, te nekropole su oslikavale impuls i život jednog grada. Nekropole su vam kao izvrnuta rukavica – recimo, nađete grob lekara, pa na osnovu njega možete da rekonstruišete zdravstvenu službu: pa vidite da, recimo, očni lekar ima instrumentarij koji se gotovo ne razlikuje od današnjeg; pa shvatite da on poznaje anatomiju oka, da ume da leči kataraktu. Arheologija danas ima zadatak da rekonstruiše jedan trenutak života, a to ni malo nije lako. Kad kopate sondu, tu jednu rupu, vi ništa celo ne nalazite, sve je u fragmentima i vi treba da rekonstruišete bilo da bukvalno sastavite neki predmet, bilo da shvatite šta taj nalaz predstavlja. To vam je kao kada vam stave povez na oči, pa vas povedu za ruku, pa u autobus, u voz, na brod i onda vam skinu povez sa očiju, upere vam pogled ka nebu i kažu: "E, sad mi reci gde sam te doveo." A dan vedar, nigde oblačka. E, to je isto tako i sa arheologijom. Jedan od tih sjajnih istraživača je bio profesor Dragoslav Srejović. On je šezdesetih godina kad se gradila brana na Đerdapu našao Lepenski Vir. A Lepenski Vir u tom trenutku nema analogije. Mi radimo po analogijama – ja sam nešto ovde našao, pa je neko u Dunajvaroši našao nešto drugo, pa je još neko našao i objavio rad, i sad ja gledam i upoređujem šta je slično, da li se nalazi slažu vremenski, tipološki. Imaš repere. Nauka voli modele, ne voli haos i pokušava nešto da definiše. A profesor Srejović definiše Lepenski Vir, koji nema nikakvih analogija, kao mezolitsku kulturu osmog ili devetog milenijuma pre nove ere. Kako? Ne znam.

Šta je potrebno da bi se postao dobar arheolog?

Prvo, zahteva od vas fizičku spremnost. Malo je lepih dana na terenu. Leti ste na suncu izloženi visokim temperaturama, a u jesenjim kampanjama ovde na Viminacijumu kiša pada horizontalno. Duva tako snažan vetar da oči ne možete da otvorite. Istraživači se vraćaju u smeštaj blatnjavi kao prasići. S druge strane, mora da te krasi analitika pomešana s nečim što ja ne umem baš najbolje da objasnim – ne postoji kod arheologa, bar ja takve nisam upoznao, da ustaju sa težinom posla. Dakle, ustajete i radite kao da vam je to hobi.

Molimo Koraća da nas provede kroz vilu i pokaže nam njene prostorije. Neke su otvorene za posetioce, poput muzeja, neke nisu, kao što su istraživačke laboratorije, a neke su privatne jer su tu smešteni istraživači. Pokazuje nam peristil, veliko dvorište popločano ciglom sa fontanom u sredini, stepenicama u pročelju i ulazom u muzej ispod portala oslonjenog na stubove.

"Mnogi umetnici su ugradili sebe ovde", *priča nam profesor i podučava*: "Da znate i vi – kad ste došli ovde, ostavićete deo duha hteli vi to ili ne. Deo duha fotografskog ili novinarskog, to uvek ide tako. Profesor Miroslav Lazović, jedan od naših najboljih mozaičara, autor je ovog mozaika u portalu. Tu je predstavljena Mezija, ona je personifikacija Gornje Mezije, kako se zvalo područje Srbije u rimsko doba, i njeni atributi lav i bik. Vila ima centralni peristil iz koga se granaju atrijumi. Jedan od atrijuma je ovaj u kojem su smešteni doktorandi. Kad doktoriraju, prelaze u atrijum preko puta. Smeštaj je potpuno isti i hrana je potpuno ista. Rimljani su prvi izmislili erkondišn. Čim uđete u vilu, a pogotovo u atrijum, temperatura je za par stepeni niža zbog konstrukcije krovova koja utiče na strujanje vazduha. Rimljani znaju sve. Oni bi se danas iznenadili možda

jedino avion da vide. U Rimu, koji je u vreme Oktavijana imao milion stanovnika, postojali su ležeći policajci na raskrsnicama da spreče obesne mladiće iz bogatih porodica, a takvih ima uvek, da ulete u raskrsnicu i pogaze nekoga. To je jedan prostor gde postoji slobodna razmena ljudi, ideja i robe. To je rimska maksima, nije naša."

Mogu li se ondašnje i današnje vreme porediti u smislu svakodnevnog napretka?

Divan je članak izašao 2016. u "Njujork tajmsu" u kojem je pisalo da je to najbolja godina u istoriji civilizacije. Najveći broj obrazovanih ljudi u istoriji, najmanji broj dece umrle od gladi i tako dalje. Navodi čitav niz stvari iz kojih vidiš da čitav svet napreduje uprkos milionima poginulih i unesrećenih. Ja se slažem s tim člankom, možda sam optimista, ali smatram da svet uvek ide napred i da je čovek napravio nešto što niko drugi nije – pojam dobrote. Da imam tu moć, uveo bih da svi stanovnici na svetu imaju jednu ovakvu narukvicu. Zašto? Zato da svakog dana jedan sat gledaš emisiju o kosmosu i da onda vidiš onu sliku iz Vojadžera kada je napuštao Sunčev sistem. I da vidiš Zemlju kao jednu malu plavu tačku. Prva stvar koju će te ta slika naučiti je da budeš skroman. Da vidiš koliko je taj život na Zemlji dragocen.

Maketa Viminacijuma

Uvodi nas u biblioteku. Ta prostorija ne liči na ono kako laik zamišlja biblioteku iz vremena Rimljana. Više liči na englesku aristokratsku biblioteku iz perioda kraljice Viktorije. Pokazuje portrete svojih profesora u biblioteci i dok su Marija i Lenka zauzete fotografisanjem kružnih stepenica, galerije, visokih polica, pokretnih merdevina i susedne uske prostorije, Korać maše rukom i pomalo konspirativno počinje tiše da priča: "Ovo je profesor Milutin Garašanin, unuk Ilije Garašanina. A ovo je profesor Srejović, pa profesorka Cermanović, Đorđe Mano Zisi, Vladislav Popović, sve sjajni ljudi", *nabraja Korać i još tiše se poverava*: "Ponekad tako uđem, okrenem se da me neko ne gleda pa se malo ispričam s njima. Pitaju me: 'Je li, mali, je l' nas bruka?', kažem: 'Profesore, za sada ne.' Oni su me naučili ne samo zanatu, već i pogledu na život. Na neki su me način oblikovali i ja ne dozvoljavam, bar ne onima na koje imam uticaj, da ijednog profesora blate." *Uvodi nas u usku prostoriju pored, sva je u drvetu, sa strana su klupe obložene zelenom kožom, sva mesta imaju masivne drvene rukohvate, u dnu prostorije su velike i čvrste stolice od punog drveta. Na ovom mestu su se branili mnogi doktorati istraživača u Viminacijumu. Korać nam objašnjava*: "Ova se soba zvala Dom lordova zbog zelene boje kože. Onda su nam došli bivši rektori Bumbaširević i Popović kao i mnogi dekani i rekli: 'Kakav Dom lordova, ovo je Senat.'"

Ostavljate utisak hedoniste, ne uživate samo u poslu. Da li je i to možda posledica druženja sa vašim profesorima?

Ima toga. Arheologija oslikava ceo život. Prva stvar koju vidite kad nešto iskopate, ne mislim samo na onih 300 grobova, jeste da shvatite koliko je život dragocen. I koliko ne treba preterano da ga trošiš na nevažne stvari. S vremenom shvatite da vi, u stvari, služite nečemu. Ja sam bukvalno sluga Viminaciju, ali srećni sluga. Novac je opasna kategorija, on traži vreme, a onda si sve manje s onima koje voliš. Tako s godinama imaš žal što se sa mnogim osobama nisi ispričao.

Uvodi nas u muzejski prostor u koji se ulazi ispod portala sa mozaikom Mezije. U desnom delu mozaika petougaonog oblika jedva se vidi mala plava linija koja likovno odvaja glavni prikaz mozaika od drugačijeg motiva u tom uglu. Na prvom nivou muzeja, preko puta interaktivnih ekrana, nalazi se nekoliko bista u koloru. Pažnju pored nordijskog lica svetle kože i kose privlači i bista tamne puti i kovrdžave kose. "Ovo su na osnovu lobanja pronađenih u nekropolama rekonstruisani izgledi stanovnika grada Viminacijuma", *kaže Miomir Korać.*

Skelet mamutice Vike

Foto: Lenka Pavlović

Na koji način je rekonstrukcija urađena?

Rađene su analize stroncijuma. Stroncijum se formira u vašem telu u zubima i kostima iz biljne i životinjske hrane koju jedete. Poluraspad stroncijuma je ogroman, nekoliko stotina hiljada godina, što je u odnosu na rimski period ogroman period. Stroncijum je na svakom mestu na planeti različit i to je izmereno. Zatim smo mi zajedno sa profesorkom Gizelom Grupe iz Državne antropološke zbirke Nemačke u Minhenu utvrdili devet kategorija stanovnika od kojih, da ne povredim nečija nacionalna osećanja, sedam uopšte nisu odavde. Tako ako slučajno budu uzimali vaš DNK... Srbi narod najstariji... (smeh).

Marija dodaje da je neko od njene rodbine uradio tu analizu: "Ispostavilo se da smo iz Irana."

"Eto, tako da znate da je u vama milion stvari", *spremno Korać odgovara Mariji, a zatim zaključuje*: "Rim je izmešao ogromnu populaciju na ovom prostoru. Ne samo deportacijom – bilo je i toga, jedan rimski imperator preselio je 100.000 varvara sa leve na desnu obalu Dunava, ali to nije najvažniji razlog. Upravo je slobodno mešanje stanovništva dovelo do devet tipova stanovnika." »

Ispod muzeja je prostorija sa ogromnom maketom Viminacijuma i vojničkog logora koji je bio pored grada. Na maketi je sve što je prosečan rimski grad imao: forum, hramovi, vile, pijace, insule (višespratnice sa stanovima u kojima su živeli siromašni), amfiteatar, arena i Circus Maximus (mesto gde su se održavale trke dvokolica).

"Profesor Petrović je tri i po godine radio ovu maketu", *objašnjava Korać i odmah prelazi na pitanje*: "Kako mi znamo da je grad ovako izgledao? Prvo, smo ceo Viminacijum prešli geofizičkim metodama tako da znamo šta nas čeka. A pošto su to tipizirane građevine, mnogi su naučnici istražili slične po svetu, onda na osnovu debljine zidova statičari mogu da definišu spratnost objekata. Zato je ovo mogući izgled Viminacijuma."

Još jedan nivo ispod i dolazimo do povelike podzemne prostorije u kojoj je prijatno sveže. Sva je u mozaiku od plavog kamena, na podu je Hristov monogram u krugu, na plafonu gredama oivičeni pravougaonici sa žutim motivima zvezda. U nišama nekoliko rimskih sarkofaga, iskopanih u blizini, zatim desetak masivnih drvenih stolica naslonjenih na zidove, a iznad njih glave 18 rimskih imperatora koje su izvajali savremeni umetnici.

"Ovo je naša Plava dvorana", *predstavlja Miomir Korać i objašnjava*: "Ovo su biste 18 rimskih imperatora rođenih na teritoriji Srbije. To je potpuno luda priča posebne vrste – od više od 80 imperatora 18 je rođeno ovde. To će tek dobiti svoju naučnu verifikaciju jer prosto označava nešto. U trećem veku Rim je u krizi i obraća se (to je sad naša interpretacija koja je u koliziji sa zapadnoevropskim istoriografima) najzdravijem prostoru rimske imperije u tom trenutku, a to su Ilirika i Mezija, dakle, ovi prostori oko nas. Tu su se regrutovale najelitnije trupe. Vladari sa ovog područja počinju sa Trajanom Decijem koji je rođen u Sirmijumu i oni su jedan drugom u repu i oni će potom iznedriti jednog Konstantina koji je rođen u Nišu. Neki od njih su visokog ranga iz uglednih porodica, a neki su neobrazovani, samo dobri mačevaoci koji su se uzdigli u vojnoj hijerarhiji. Konstantin će promeniti civilizacijsko lice ove naše zemlje. Pazite, kakve su to stvari! Pa, iza toga Justinijan, rođen u Caričinom Gradu, koji će kodifikovati rimsko građansko pravo. Vidite koliko su ljudi sa ovog prostora dali i spasili rimsku imperiju i udahnuli joj novi život. Naravno, nemojte to da shvatite kao da su to srpski imperatori."

Pa, baš to. Kakve to veze ima sa Srbijom?

Ima veze sa prostorom odakle su regrutovani. Jedan prostor, ovaj naš, izvanredan za život, dao je izvanredne civilizacije. Nama ne treba izraz tipa "Srbi, narod najstariji." Da li smo nekada bili najpametniji? Ne mi, nego ljudi koji su živeli ovde. U Lepenskom Viru pre 10,000 godina ljudi skupljaju plodove, bave se lovom, prave naselja i imaju potrebu za prvom monumentalnom skulpturom, što se ne jede. To je eksplozija u glavi da bi se to napravilo. Zatim u istočnoj Srbiji, dva milenijuma kasnije, javljaju se prvi metalurzi, vade rudu, prerađuju je, prave predmete. To nije bilo ni u Španiji, ni u Nemačkoj, ni u Engleskoj. Imate jedan kontinuitet civilizacije na ovom tlu od 9500 godina. Ne najstariji, već najpametniji.

Ali, zar upravo ovo što ste sad ispričali ne daje vetar u leđa kvazi naučnicima da i dalje insistiraju na svom stavu da su Srbi narod najstariji?

Vi nikoga ne možete da sprečite da tvrdi šta god hoće. To je potpuno legitimno. Za lokalnu upotrebu, možete da zaludite određeni broj ljudi: "Aha, pa jeste. To smo mi, pljunuti. Eno, vidim po nosu, rođak mi je." Poenta je u tome što morate da date dokaz, arheologija počiva na dokazima. Ne možete samo na osnovu lingvističkih egzibicija koje sprovedete da tvrdite o kontinuitetu, o pismu vinčanskom itd. Ja nemam arheološki dokaz te vrste o Srbima kao narodu najstarijem. Možda bih voleo kao pripadnik ovog naroda, ali nemam dokaz. Ali, vi ne možete da prenebregnete da je prva monumentalna evropska skulptura nastala u Lepenskom Viru. To vam govori da je ovaj prostor izvanredan za život. Nemojte da sumnjate da dok hodate po ovom prostoru, da se u vaša stopala utapa sva ta civilizacija.

A kako onda tumačite da već dugo mi nismo sposobni da iznedrimo jednu pristojnu državu? Zašto još uvek životarimo?

Arheologija nas uči – sad ću nešto anatemski da kažem – da uopšte nije važna teritorija koju držite. Važno je da sačuvate materijalne i ljudske resurse i da se prema njima odnosite kako treba, a teritoriju ostavite po strani. Ona će 50 godina biti veća, pa 100 manja, zavisi od okolnosti. To je strašno mereno našim životima, ali mereno arheološkim životima to nije tako strašno. Prema tome, možda mi i nismo tako loši u odnosu šta nemamo.

Iz podzemnog sveta Korać nas vodi na površinu, ka delu vile koji je suprotan i simetričan atrijumu u kojem su smešteni doktorandi i tu nam pokazuje tri laboratorije. Za laboratoriju za obradu ljudskih ostataka kaže da imaju najbogatiju kolekciju ostataka deformisanih lobanja. Izgledaju kao da im je gornji deo čela nečim pritisnut tako da se nazad potiljak izdužio. Smatra se da su običaj doneli Huni i da je takva lobanja predstavljala estetski poželjan izgled ili određeni status. Taj efekat se postizao bandažiranjem dečje glave u veoma ranom uzrastu. U susednoj laboratoriji je ogroman sto prepun različitih fragmenata grnčarije razvrstanih u gomilice prema boji i tipu koje čekaju na mukotrpnu rekonstrukciju. Na policama okolo i na podu veliki broj već sastavljenih ćupova, amfora i ostalih sudova. Korać naglašava da je ovde nađen najveći broj različitih tipova grnčarije na jednom mestu. Preko puta u zooarheološkoj laboratoriji dve istraživačice proučavaju kosti životinja. Kažu da su pronađene i kosti jaguara, koji je verovatno doveden u Viminacijum za borbu sa gladijatorima.

Pogled sa kapije Viminacijuma

Foto: Marija Janković

Na koji način se Viminacijum finansira?

Ima više izvora – od Ministarstva kulture, što su minorna sredstva, do Ministarstva energetike, koje zbog eksploatacije uglja mora po sili zakona da odvaja određenih 0,3 odsto investicija, što je enorman novac, ali naravno, dobijamo mnogo manje. Zatim, imamo šest, još malo ćemo imati osam međunarodnih projekata koje finansira Evropska unija. Ti projekti čine ukupno oko šest miliona evra.

U Viminacijumu je prošle godine organizovan 24. "Limes", međunarodni kongres arheologa koji se održava na svake tri godine. Ugostio je više stotina istraživača iz 45 zemalja i za potrebe kongresa izgrađena je replika rimskog legijskog logora. Domaćini tvrde da sobe za smeštaj izgledaju slično onima pre dva milenijuma sa po tri kreveta na sprat izrađenih od grubo tesanih debelih greda. Razlika je što su ove opremljene klimom i kupatilom. Prateći objekti su velika kuhinja i trpezarija sa drvenim stolovima i klupama. Tu su i dve multifunkcionalne prostorije za predavanja i radionice. Budućnost ovog projekta Korać vidi u školskim ekskurzijama i rekreativnim nastavama, ali i tim bildinzima zainteresovanih kompanija. Pored velikog broja edukativnih radionica za sve uzraste nalazi se i Park avanture sa različitim planinarskim i drugim fizičkim preprekama. Dok nas vodi da vidimo najnovija iskopavanja kod kapije koja povezuje delimično rekonstruisan amfiteatar, opet mu prilaze kolege istraživači i radnici koji ga srdačno grle. Pitamo Miomira Koraća da li je u skorije vreme na lokalitetu bilo pljačkaša arheološkog nalazišta.

"Kako da ne", *spremno odgovara i dodaje*: "Devedesetih godina mi skoro da nismo istraživali jer nije bilo sredstava. Postojale su organizovane grupe ljudi koje su lokalnom stanovništvu plaćali 500 ili 1000 maraka da ne obrađuju njive. Oni su govorili da su pod zaštitom Marka Miloševića, ne znam da li je to istina. Pravili su posebno konstruisane plugove koji su orali više od metar u dubinu. Izoru tako njive, a za njima je išla oružana pratnja sa metal detektorima i samo su kupili metalne predmete, novčiće. A, recimo, izoru ceo nadgrobni spomenik. Mi smo bili skeptični šta ćemo posle toga naći. Na neki način, Viminacijum je spaslo pravljenje arheološkog parka koji je zaživeo. Naravno, danas je lokalitet pokriven kamerama."

Koliko se artefakata sa nalazišta u Viminacijumu čuva u muzeju u Požarevcu?

Svi predmeti koje smo pronašli do 2009. mi smo predavali muzeju. Od 2009. ne damo im ništa zato što njih svakih desetak godina neko opljačka. Prva pljačka je bila osamdesetih kada je jedan zaposleni sa kriminogenom biografijom iz kase izneo svih 680 zlatnih predmeta od kojih su neki svetski unikati. Od tih predmeta 60 ili 70 nikad nisu pronađeni. Onda mi opet deset godina skupljamo, pa predamo muzeju u Požarevcu. Oni postave alarm, video-nadzor, ali jedne noći zaborave da zaključaju vrata i sve to da uključe. Naiđe neki pijanac, slučajno se nasloni na vrata, muzej otvoren, on uđe da vidi šta ima. Ja u te priče ne verujem, suviše sam mator. E, od tada im ne dam.

Još jedan važan segment arheoloških nalaza u Viminacijumu jesu ostaci praistorijskih mamuta. Na kopu Kostolac nađen je jedan kompletan skelet (treći u svetu, a drugi je nađen prilikom iskopavanje gline u fabrici "Toza Marković" iz Kikinde i nazvan Kika) mamuta koji je dobio ime Vika. Pored Vike nađeno je još nekoliko kostiju pet drugih mamuta. Za izlaganje ovih ostataka napravljena je posebna prostorija iskopana u jednoj od litica Viminacijuma koji je nekada bio na obali Dunava. Danas je reka udaljena od nalazišta više od kilometar. Prostorija za mamute liči na pećinu, ali na krovu se nalaze specijalni prozori koji omogućavaju osvetljavanje muzejske postavke dnevnim svetlom.

"Vika je legla, zapala u pradeltu reke Morave i tu je uginula", *objašnjava Korać kako je praistorijska životinja baš tu skončala*: "Mi smo iskopali zemlju oko nje, kao jedan sarkofag i tako smo je preneli zajedno sa zemljom. Tri meseca smo to radili, dve dizalice od po 200 tona su je podizale. Došli su naučnici Dik Mol iz Roterdama i Adrijan Lister iz Londona, pa su različite stvari počeli da govore. Jedan kaže da je uginula pre 1.700.000 godina, drugi kaže nije nego milion. Onda jedan kaže da je muško, drugi da je žensko, jedino su se složili da je bila stara 63 godine na osnovu zuba. Najinteresantnije je da je Vika početak jedne vrste, a kraj te vrste su ovi ostali mamuti koje smo našli. Oni su živeli pre 170.000 godina."

Tokom jednostavnog ručka, sastavljenom od bistre supe s rezancima, musake od krompira, kupus salate u izobilju i dva slatkiša – lenje pite i oblandi, Koraću zvoni telefon. Posle kraćeg razgovora kaže da ga zove prijatelj iz detinjstva sa Novog Beograda, proslavljeni košarkaški trener Božidar Maljković. Za susedna dva stola ruča dvadesetak doktora nauka i doktoranada. U zvaničnoj biografiji Miomira Koraća na sajtu Viminacijuma piše: "U periodu od 2003. do 2015. godine bio je mentor sedam studenata na doktorskim i magistarskim studijama, a kao član ili predsednik komisije za odbranu doktorskih i magistarskih teza učestvovao je u 16 odbrana." Raspoloženje istraživača u Viminacijumu je baš onakvo kako je Korać opisivao – rade svoj posao kao da im je hobi. Udruženim naporom nas troje reportera "Vremena" pokušavamo da saznamo kakav je njegov stav o sumnjivim doktoratima političara o čemu javnost razglaba već pet godina.

Iz ugla pedagoga i naučnika, kako vi posmatrate skandal sa doktoratom Siniše Malog?

Uvek je bilo, čitali smo Nušićevog "Dr", ljudi koji su želeli da imaju nešto što nemaju. Ali, naučnik ima, osim klasične lične karte koju svi posedujemo, još jednu ličnu kartu, a to je CV. U tom naučničkom CV-ju ima zapisano šta ste diplomirali, magistrirali, doktorirali. Pa, koje ste radove objavili pre doktorata. Doktorat, to su me učili moji profesori, nije kraj, već početak karijere. Vi tek tada ulazite u jedan svet. Kad vidite nečiji CV, vi odmah znate da li jeste ili nije naučnik. Ja, prosto, nisam video taj doktorat da bih mogao da tvrdim da li je plagijat ili nije. Nisam bio ni u jednom telu da bih mogao da vidim taj doktorat. Ako je tačno što javnost u tom smislu kaže, to je već obrađeno na različitim mestima, recimo u "Dr" Branislava Nušića. Sve to u životu dođe na svoje. ¶

LENKA PAVLOVIĆ, MARIJA JANKOVIĆ, RADOSLAV ĆEBIĆ

Setna stanja u uza

“Sličnosti ruskog društva u tranziciji sa našom nedavnom prošlošću i sadašnjošću postoje, ali se moraju posmatrati u kontekstu dramatičnih globalnih političkih, ekonomskih, moralnih, kulturnih, tehnoloških i svih drugih promena koje je čitav svet poslednjih tridesetak godina pretrpeo i koje još uvek traju”

Dobrih povoda za razgovor s Novicom Antićem, jednim od naših najistaknutijih književnih prevodilaca s ruskog jezika, uvek je dovoljno. Ali onaj neposredan ovog puta je posebno je dragocen: Zepter Book World upravo je objavio izabrane drame velikog ruskog dramatičara Nikolaja Koljade, u Antićevom izboru i prevodu. Odatle i započinjemo naš razgovor.

“VREME”: Cilj svake zbirke je da predstavi stvaralaštvo nekog autora. Koljada je napisao 120 drama, kako ga predstavljate *Velikom (post) sovjetskom enciklopedijom*?

NOVICA ANTIĆ: Nikolaj Koljada spada u red najproduktivnijih savremenih dramskih pisaca, ne samo u Rusiji, već i u Evropi. Da, zaista, napisao je oko 120 drama, ali tu spadaju i njegove mnogobrojne dramatizacije dela drugih autora, ruskih i svetskih klasika i savremenih pisaca, zatim drame za decu, filmski scenariji koje je kasnije adaptirao u drame, mjuzikli. Ako sve to oduzmemo, preostaje oko pedeset drama. Naravno, i to je velik opus. Nije jednostavno, niti može biti objektivno iz tog ogromnog broja drama izdvojiti deset, koliko ih ima u ovoj knjizi. Moj izbor je subjektivan, rukovodio sam se nekim svojim instinktom, ipak se trudeći da pokažem i njegov razvojni put, od ranih devedesetih prošlog veka, pa do danas, kao i žanrovsku, stilsku, psihološku i leksičku razgranatost njegovog, nesumnjivo, izuzetnog dela.

Drama kao književni rod asocira na gledanje pozorišne predstave a ređe na čitanje knjige. Vaši prevodi ruskih savremenih drama su i ranije objavljivani, na primer, u zbirkama *Gvozdeni vek*, *Vreme kiseonika* i *Iluzije*, pa – kakvo je vaše iskustvo: da li se drame čitaju?

Drama, kao i poezija, po mom mišljenju, potiče od onih naših iskonskih prapočetaka. Negde u polumraku pećine, vrač je, okružen svojim saplemenicima, izgovarao tajanstvene reči, koje je samo on znao i smeo da ih izgovori, te reči su svoju snagu umnožavale njegovim pokretima, mimikom, modulacijom glasa. Te reči su bile upućene bogovima i ljudima, tešile su, plašile su, molile su, lečile su, pretile su. To je onaj naš gotovo mitski predak, od koga nastaje umetnik ali i sveštenik, sudija i lekar (otuda u savremenom ruskom jeziku reč “vrač” znači “lekar”, a u južnoslovenskim varijantama ta ista reč je zadržala ono pradavno značenje). Drama se, pre svega, piše da bi se izgovorila, da bi se uprizorila. U tom smislu, čitanje drame jeste nekakav njen “međuživot”, ali i on može da bude veoma uzbudljiv, ponekad je to i jedini njen život, mnoge drame nikada ne dočekaju da budu vraćene u reč i pokret. Međutim, nisu ni one mrtvorođenčad, nikada sa sigurnošću ne možemo da tvrdimo kakvu “unutarnju režiju” one dožive u svesti nekog čitaoca. Možda su nekada te male, intimne premijere u srcu i umu čitaoca mnogo uspešnije od ovih velikih, pravih, pozorišnih, možda ostave dublji trag, makar u jednom čoveku.

Vama se pripisuje da ste ovdašnjoj publici otkrili savremenu rusku dramu. O kom vremenu je reč, šta se tad dešavalo kod nas, a šta kod njih?

Već više od četvrt veka prevodim, pre svega, drame. Sticajem okolnosti, to su drame pisane na ruskom jeziku. Kažem, sticajem okolnosti, jer ne spadam u krug ljudi koji misle da je ono čime se oni bave najvažnije i najkvalitetnije na ovom velikom i šarenom svetu. Voleo bih da sam bio vredniji i uporniji, pa savladao još i, recimo, japanski, ili arapski, hebrejski ili farsi. I na tim jezicima neki ljudi, pisci, pišu dobre, možda čak i odlične drame. Govorim sve to zbog toga što prevođenje sa ruskog jezika, bavljenje ruskom kulturom, velikom, dinamičnom, osobenom, a opet, duboko evropskom, barem po mom mišljenju evropskom, kod nas obično poprima jednu specifičnu notu – svrstavaju vas u slovenofile. Ja nisam niti “fil” niti “fob”, niti imam nešto protiv onih koji to jesu, ukoliko su tolerantni prema onima koji ne dele njihove poglede. Jedina kategorija u koju mogu da se svrstam jeste da sam pripadnik, možda ne najreprezentativniji, našeg ljudskog roda, kao i naroda u kome sam rođen. Jedan od utemeljitelja ideje slovenofilstva, ruski filozof, sociolog, istoričar Nikolaj Daniljevski je sredinom 19. veka čitavu ljudsku civilizaciju podelio na šest kulturno-istorijskih tipova, u kojima je odvojio takozvanu romano-germansku od slovenske civilizacije. Ili, kako mi to danas kažemo, zapadnu civilizaciju, od slovenske. Posledica takve podele je i nešto kasnije uobličena i među slovenofilima vrlo popularna teza da slovenski narodi nisu spremni za demokratiju evropskog (zapadnog) modela, koja je strano telo u zdravom organizmu slovenske samobitnosti i on je odbacuje, a to je prirodna reakcija odbrambenog mehanizma kolektivnog duha slovenskog bića. Ja ne mogu da se složim sa takvom podelom i zaključcima koji iz nje slede, uostalom, nisam ni prvi ni poslednji

vrelom kotlu

Fotografije: Bojan Stekić

koji se ne slaže se tim. Relikti takve podele ponovo bujaju u našem vremenu i na našim prostorima. Nedavno sam čitao članak jednog našeg učenog čoveka koji nam daje svojevrsno uputstvo, priručnik, kako prepoznati i kako se odbraniti od takozvane zapadne civilizacije... Kada se to još nakalemi na naše poprilično neznanje ili poluznanje, a neznanje je majka mržnje, kao i slepog obožavanja, posledice mogu biti vrlo ozbiljne. Zato na Vaše pitanje odgovaram krajnje oprezno: da, sličnosti sa ruskim društvom u tranziciji i našom nedavnom prošlošću i sadašnjošću postoje, ali se moraju posmatrati u kontekstu dramatičnih globalnih političkih, ekonomskih, moralnih, kulturnih, tehnoloških i svih drugih promena koje je čitav svet poslednjih tridesetak godina pretrpeo i koje još uvek traju.

Odrednica "enciklopedija" u naslovu zbirke Koljadinih drama podrazumeva znanje. Čemu nas uče Koljadine drame?

Jedna od drama u ovoj knjizi je i *Velika sovjetska enciklopedija*. Malo sam se poigrao tim nazivom i knjizi dao naslov *Velika (post)sovjetska enciklopedija*. Čini mi se da Koljadine drame, bolje i preciznije od bilo kog rada istoričara ili sociologa, pa čak i psihologa svedoče o dramatičnim, strašnim, nekada smešnim, uvek setnim stanjima ljudi u tom uzavrelom kotlu u kome se jedno društvo i jedna država tope, istovremeno stvarajući nova društva i države, makar nominalno nove. Ta anamneza, klinička slika, nikada crnobela, surova ali ne bezdušna, gruba i nežna u isto vreme, meni deluje kao svojevrsna enciklopedija ljudskih nada i strahova u vremenima koja melju, rastaču, raspolućuju i ponovo sastavljaju, ponekad u Frankenštajne i ljude mnogo snažnije i moćnije od Koljadinih junaka.

Svet je poverovao ruskim dramskim piscima, pa na tamošnje savremeno društvo gleda onako kako ga opisuju – kao na mesto teškog, beznadežnog života u kome je moguće preživeti samo ako se veruje u čežnju.

"Svijet je ovaj tiran tiraninu, a kamoli duši blagorodnoj", tačno i bolno je zaključio Njegoš. Muče nas, pre svega, oni naši unutrašnji tirani, naše želje, strasti, "besovi" – zlodusi, naše neutažene čežnje za ljubavlju, moći, vlašću, naši strahovi od samoće, smrti, od nepoznatog, pa onda sami sebi, a i drugima postanemo tirani. Mali ili veliki, ali ipak tirani. Taj zatvoreni krug je večita tema ruske ali ne samo ruske, već celokupne svetske književnosti. Kod Koljade preživljava kako ko ume i kako ko zna; neko veruje u silu, neko u ljubav, neko u smrt, neko u drugi život, neko u čudo. A opet, u tom i takvom svetu, u magnovenju, kao zvezda padalica, osvetli Koljadine likove, kao i sve nas, neki trenutak lepote i dobrote i to nas verovatno i održava u životu i pri kakvoj-takvoj zdravoj pameti... Nisam siguran da je to samo ruska posebnost, dokaz za to je i činjenica da se njegove drame izvode na gotovo svim kontinentima, uključujući Australiju. To znači da publika prepoznaje i deo sebe u tim likovima iz dalekih ruskih varoši, bez obzira na geografske udaljenosti, civilizacijske razlike i uvrežene predrasude.

U ruskim dramama nema eksplicitne kritike državnika i društva, kao na primer u našim, pa ipak, kritika i osuda su nedvosmislene. Kojim sredstvima se oni služe?

Možete napisati u drami više puta replike "Živela vlast" ili "Dole vlast", pa da opet to ne bude angažovana drama, a možete napisati samo jednom, recimo "Živele rode" ili "Dole rode" i time izazvati u gledaocu onaj kognitivni proces koji nazivamo kritičkim rasuđivanjem. To je ona snaga umetničke istine. Nisu ni Čehov, ni Jelinekova, ni Miler pisali eksplicitno politički angažovanu dramu, bavili su se arhetipovima a ne parolama, nije to radio ni Šekspir, pisao je o drugim vremenima, vladarima, zemljama, a opet nam je sve jasno, vrlo dobro i precizno osećamo mehanizme koji njihove junake dovode u stanja u kojima jesu, mehanizme koji su psihološki, lični ali i izazvani, uslovljeni, pojačani, usijani i do pucanja dovedeni društvenom teskobom, neslobodom, presijom. I gledalac i čitalac to poredi sa vremenom u kome živi. Tako i većina ruskih dramskih pisaca, od mikrokosmosa i kroz mikrokosmos dolazi do širokog plana, do ukupne slike društva, nacije, države, epohe. Koljada je dobar primer za to, čitav njegov kreativni život je obeležen zamerkama "patriota", da on svojim dramama šalje svetu jednu lošu, iskrivljenu, negativnu sliku domovine. Kao da umetnost treba da bude reklama za idilične krajolike tipa "Ruska zima" ili " Zalazak sunca nad Nevom". A on, zapravo, nikada nije napisao nijednu eksplicitno "političku" dramu. Ja bih rekao da je on mnogo veći patriota od

tih "rodoljuba" po zadatku, iz koristi ili iz oportunizma.

Jedan od večito aktuelnih problema naše kulture je nedovoljno ulaganje u delatnost prevođenja. Vi ste, na primer, tokom rada u Ministarstvu kulture i gradskom Sekretarijatu za kulturu bili u prilici da utičete na ublažavanje tog problema. Šta ste preduzeli?

Svojevremeno sam bio član užeg tima koji je radio prednacrt i nacrt Zakona o kulturi. Taj predlog zakona nije bio savršen, ali je ipak bio prvi naš zakon koji re-

Prevodimo onako kako govorimo, a govorimo onako kako razmišljamo. A, bojim se, razmišljamo sve skučenije. Svi, i javne ličnosti, političari, akademici, umetnici, profesori, sveštenici, mladi i stariji, naročito mi stariji. Misli su nam postale agresivne, reči su nam postale otrovne

guliše delatnosti u oblasti kulture i koji je, između ostalog, predvideo obavezu sprovođenja konkursa za sufinansiranje projekata u kulturi, pa i u oblasti književnog prevodilaštva. Nažalost, tadašnji saziv Narodne skupštine ga je usvojio u jednom izmenjenom vidu, više je proklamacija nego zakon, vreme i praksa su pokazali mane i nedorečenosti i mislim da je krajnje vreme da se pristupi ne kozmetičkim, već suštinskim izmenama i dopunama nekih zakonskih rešenja. U poslednjem sazivu Ministarstva kulture nisam ništa bitno učinio za prevodilaštvo jer sam vrlo kratko bio tamo. Nadam se da makar nisam naneo neku štetu. Razočaran sam ovogodišnjim rezultatima konkursa Ministarstva kulture, jer Udruženje književnih prevodilaca nije dobilo sredstva za Prevodilačke susrete, tradicionalnu, uglednu i korisnu manifestaciju, jedinu takve vrste u Srbiji i regionu. Hoću da verujem kako je to samo gruba omaška komisije. S druge strane, vidim da je ove godine Beograd dodelio sredstva časopisima za prevodnu književnost, nadam se da će se ta praksa nastaviti.

Često se kaže da nam nedostaju dobri prevodi. Šta to znači, kada prevod nije dobar?

Prevodimo onako kako govorimo, a govorimo onako kako razmišljamo. A, bojim se, razmišljamo sve skučenije. Svi, i javne ličnosti, političari, akademici, umetnici, profesori, sveštenici, mladi i stariji, naročito mi stariji. Misli su nam postale agresivne, reči su nam postale otrovne. Adrenalinski rečnik isključivosti je siromašan, priroda je to tako uredila, u njemu su važne samo reči koje dižu na noge, koje motivišu grupu istomišljenika, koje pumpaju krv u pesnice i mišiće, koje ne ostavljaju mnogo vremena za predomišljanje, nećkanje i preispitivanje. Nema tu mesta niti potrebe za nijansama i finesama. "Ili si sa nama, ili si protiv nas", prenose te reči ovu našu misao. A nakon toga, reč sve više gubi onaj svoj logički sadržaj. Ostaje samo njena ljuštura. Evo, recimo, slušam stalno frazu "zamrznuti konflikt", vezanu za pokušaj rešavanja složenog pitanja Kosova i Metohije. Šta zapravo znači "zamrznuti konflikt"? Konflikt, srpski rečeno – sukob, nesuglasica, spor, dakle, pojava koja je prostorno-vremenski dinamična. Kako onda "zamrznuti" nešto što je dinamično po svojoj suštini i podrazumeva najmanje dva učesnika, dve strane? Tako što ćemo izmisliti vremensku mašinu i zaustaviti vreme? Ili tako što ćemo zažmuriti i reći: "Ja ništa ne vidim, znači to ni ne postoji"? Još nekako i razumem crkvene velikodostojnike kada to izgovore, za crkvu je celokupna ljudska istorija zapravo istorija spasenja, ličnog i kolektivnog, u očekivanju konačnog kraja ovog sveta. Što je žrtva veća, spasenje je izglednije. Ali, to je već pitanje eshatologije, a ne filologije... Savremeni jezik politike, diplomatije, medija, često razvodnjava, iskrivljuje, nekada i potpuno izostavlja smisao koju reč treba da sadrži. Možda bi sada, u skladu sa novom terminologijom, naslov Tolstojevog romana "Rat i mir" trebalo prevesti kao "Intervencija i detant"? Takvih primera je mnogo, gomilaju se reči bez smisla i logike i plutaju kao otpad na površini reke. Nije lako prevoditi, ali je upravo zato odgovornost prevodilaca danas još veća.

Kolika je odgovornost prevodilaca na ovu temu? Na primer onih koji prevode filmove za televizijske kanale, čiji su rad i umeće najvidljiviji?

Opet se vraćam na onog vrača sa početka našeg razgovora. Prevođenjem reči i smisao koje nose postaju svima razumljivi, nisu više svojina male zajednice ljudi. Prevođenje nas vraća u onu Vavilonsku kulu u kojoj se svi razumeju. I zato je, ponavljam, odgovornost prevodilaca velika, ali znatno veća je odgovornost izdavača. Svako ima pravo da prevodi, ali to ne znači da sve može i treba da se objavljuje. Sve više je knjiga koje se objavljuju bez intervencije lektora i korektora, objavljuju se čak i prevodi prevoda, pa se dešava da, recimo, pod firmom prevoda sa turskog, arapskog, kineskog ili finskog, zapravo čitamo prevode prevoda sa engleskog, nemačkog ili ruskog jezika. To je nedopustivo i isključivo je za to odgovoran izdavač. Da, prevođenje filmova je posebna i zanimljiva tema. Jedan deo prevoda je kvalitetan, to su prevodi koji su potpisani, čiji se prevodioci znaju. Veći deo je anoniman, tu ima svega i svačega, nekada pomislim da to i ne prevode ljudi, već mašina, "Gugl-prevodilac". I tu su, pre svega, odgovorni prikazivači, odnosno kanali koji emituju filmove. Štedeći na kvalitetnom prevodu, čine medvеđu uslugu i filmu i gledaocima. Uštede vrlo malo, a svi gubimo vrlo mnogo.

Da li se kod nas uči prevođenje? I da li je tako nešto uopšte moguće naučiti u školskoj klupi?

Sve počinje u klupi, znanje je osnov, bez ikakve sumnje. A dalje, dalje vam predstoji naporan rad, učenje na sopstvenim i tuđim greškama, ugledanje na bolje od sebe i nada da će vas ono što nazivamo talentom za prevođenje makar jednom u životu blago pomilovati po glavi. ¶

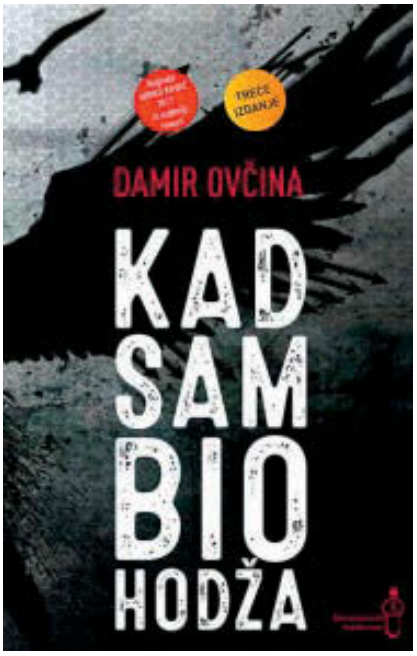
SONJA ĆIRIĆ

Tri pakla, tri Dantea

1. DAMIR OVČINA: DANTE GRBAVIČKOG PAKLA

Marta 1992. godine počinje opsada Sarajeva, a grupe naoružanih Srba stavljaju pod kontrolu Grbavicu, jedan od centralnih sarajevskih kvartova. Istog časa Grbavica postaje ograđen prostor za Bošnjake (u to vreme Muslimane) i Hrvate, sličan varšavskom getu ili Terezijenštatu u Čehoslovačkoj. Te noći momku "pogrešnog" imena i prezimena, koji se zatekao na Grbavici, srpska policija oduzima ličnu kartu i on naredne tri godine postaje zatočenik grbavičkog košmara. *Kad sam bio hodža* (Buybook, Sarajevo, 2016) priča je o te tri godine pakla ispričana jezikom koji je sarajevski pisac Damir Ovčina izmislio samo za ovaj i ovakav roman.

Grbavicom, dakle, tri godine vladaju ubice, silovatelji, pljačkaši, hulje, manijaci, budale, glupaci, a zajedničko im je to što sebe zovu Srbima i što prave državu. Srbi, pak, koji ne pripadaju nijednoj od tih kategorija ili ćute, ili se ne vide, ili nemaju snage da se odupru razbojničkim bandama, a oni koji se suprotstave bivaju ili ubijeni, ili prebačeni u kategoriju nižih bića (Bošnjaka i Hrvata), te im svejedno sledi smrt. Ubistva i pljačke počinju istog časa, otvaraju se mučionice i kuće strave, a momak koji će uspeti da preživi (kako bi ispričao ovu priču) postaje pripadnik radnog voda, nešto poput *Sonderkommando* iz Aušvica – grupe logoraša koja je vadila leševe iz gasnih komora, prebacivala ih do krematorijuma i bacala u peći. Osim što gotovo svakodnevno, s još jednim momkom, muzičarem, sakuplja leševe ubijenih Bošnjaka po Grbavici i sahranjuje ih – u početku su na meti naročito ljudi koji su bili te nesreće da imaju nešto novca, te se na njih ostrvljuju manijaci, prebijaju ih i muče kako bi došli do novca, a potom ih ubijaju – budući pisac i ljudi iz njegovog voda, pod budnim okom pljačkaša, iznose ukradene stvari iz stanova, kopaju rovove ili utvrđuju vojne položaje i za to, ako uopšte prežive, dobijaju hranu. Oni su robovska radna snaga. Prvi deo svog zatočeništva momak preživljava zahvaljujući pre svega uravnoteženom komandiru, sredovečnom muškarcu kojeg ideja o srpskoj državi uspostavljenoj na pravednim osnovama napušta onom brzinom kojom sopstvenim očima vidi kako nastaje i funkcioniše pakao. Kada, međutim, ostane bez te krhke zaštite, budući pisac, boreći se za goli život, postaje zatočenik jedne napuštene grba-

vičke višespratnice i, ovoga puta, preživljava zahvaljujući devojci s "kvalitetnim" imenom (Karadžić, Milošević, Ekmečić, Mladić... imena su koja se naročito cene i koja, združena s metafizikom krvi i ludila, pružaju dobru zaštitu od pomahnitalih državotvoraca). Ako se u prvom periodu grbavičkog pakla ponavljaju ubistva, pljačke, silovanja – u jednoj od najjezivih scena romana budući pisac i njegov kolega muzičar naterani su da, "na žurci", drndaju instrumente dok pred njihovim očima manijaci siluju Bošnjakinje – uklanjanje i sahranjivanje leševa, svakodnevno rintanje u gustoj atmosferi straha i čistog užasa, drugi deo se odvija u pustoj zgradi u kojoj, kao u prostranoj ćeliji pomalo nalik lavirintu, budući pisac provodi dane i noći u jednoličnom životu sačinjenom od fizičkih i duhovnih vežbi, čitanja, pisanja, slušanja radija, proveravanja "osigurača" po stepeništima i stanovima u kojima provodi vreme, u nadgledanju aktivnosti izvan zgrade i, naravno, u neprestanom strahu, ali, naročito, u sastancima s devojkom koja ga hranom, društvom i knjigama, ali naročito ljubavlju, održava u životu. U onoj meri u kojoj predivne ljubavne priče spasavaju budućeg pisca od ludila, one spasavaju i čitaoca od koncentrata užasa što ga ovaj veliki roman izdvaja iz stvarnosti.

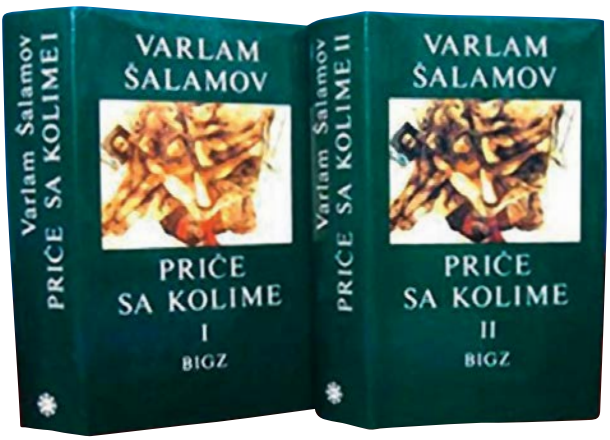
Pakao je, podseća Ovčina, večito ponavljanje istog, te svojim začudnim jezikom i dobro odvaganom merom događaja, on iz sata u sat, iz dana u dan, iz meseca u mesec, ponavlja iste radnje i, što je od ključnog značaja, zapisuje ih. Njegovi su zapisi često sačinjeni od skraćenica, ili onog najnužnijeg u jeziku, te će se budućem piscu verovatno, upravo takva, kvazidokumentaristička forma učiniti najboljom za prenošenje grbavičkog pakla: iz rečenice on izbacuje, doslovno, sve što se može izbaciti a da se značenje sačuva. Izbacuje glagole kad god može, pa, recimo, umesto da napiše "čujem tramvaj koji se spušta Zagrebačkom ulicom", kaže samo "tramvaj Zagrebačkom", ili umesto "stigla je medicinska sestra", on napiše "stigla medicinska", da bi u idućem segmentu izbacio i glagol "stići" jer dovoljno je napisati samo "medicinska". Prideve koristi retko i samo kad mora. Metafora, komentara, objašnjenja – nema. Ali kada se čitalac, vrlo brzo, svikne na taj neobični jezik, biće uvučen u neodoljiv pripovedački vrtlog. Ovčina, taj Dante grbavičkog pakla, taj pisac neizrecivog, ispisao je remek-delo ovoga jezika.

2. VARLAM ŠALAMOV: DANTE SIBIRSKOG PAKLA

Gotovo dvadeset godina robijao je u staljinističkom paklu Kolime narodni neprijatelj, pesnik Varlam Tihonovič Šalamov – neoprezno je rekao da je Bunjin veliki pisac i zbog toga, u drugom mandatu, zaradio deset godina robije u kolimskim rudnicima zlata, u tom trenutku, manje od deset godina pre Aušvica, najstrašnijem

Dva savremena bosanska i jedan roman iz kanona ruske "logorološke" literature povezuje, među ostalim, jezički krajnje svedeno svedočenje o nepojmljivosti, ali i neporecivoj stvarnosti zla

mestu na svetu – da bi nam o tom iskustvu ostavio svedočanstvo bez premca, svedočanstvo u vidu velike umetnosti (*Priče s Kolime*, dva toma, BIGZ 1987, prevod Dejan Mihailović i Ivana Vuletić). Če-

hovljevskog talenta, oblikovan iskustvom koje se ne može izreći već postojećim jezikom, Šalamov ispisuje priče lišene bilo kakve retorike i bilo kakvih ukrasa, ogoljene koliko su, pred smrću koja im se uvlačila u polomljene kosti, izmrcvarene mišiće i ispražnjeni mozak, bili ogoljeni robovi Kolime. Nesumnjivo je da bi neki od velikih romana o varšavskom getu, recimo, bio parnjak romanu Damira Ovčine, ali asocijacija, ovde, ne ide za sadržinom, već za formom, za jezikom. Jer, kao i kod Ovčine, samo je svedeni, brutalni jezički izraz, onaj izraz koji ostavlja samo jezičku kost, u stanju da zahvati ono neizrecivo. Istovremeno, iako jeste svedočanstvo, Šalamovljev tekst nije dokument, nego upravo velika umetnost. Šalamov je pouzdani svedok *zato* što je veliki pisac.

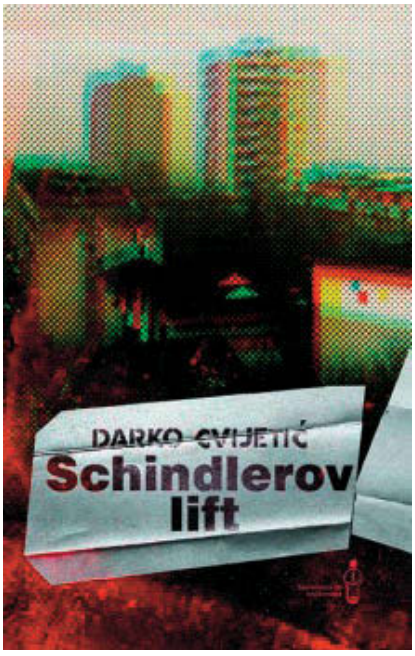
Šalamov, dakle, kao politički zatvorenik, robijaške godine provodi u logorima na dalekom ruskom severoistoku, u predelima koji su pod ledom devet meseci u godini, pod svakodnevnim batinama, gonjen zverskom glađu dok umire u rudnicima zlata ili na seči drveta. Ne objašnjava Šalamov ništa, samo piše. Ne docira, nego opisuje. Čak ni ne zaključuje, nego svedoči. Brutalnost njegovog izraza uporediva je s brutalnošću života i smrti (života *kao* umiranja) u komunističkim logorima smrti. "Kriminalci nisu ljudi", zapisaće u jednoj priči i tu će rečenicu, jednu od najstrašnijih u istoriji književnosti, opravdati svakim redom u ovim pričama. Jer, komunisti su kriminalcima davali povlašćeni status i koristili ih za istrebljenje političkih zatvorenika, te su kriminalci bili nešto poput kapoa u nacističkim logorima. Bez i jedne ljudske osobine – osim najcenjenijih osobina u paklu Kolime: cinizma, odsustva bilo kakvih prepoznatljivih ljudskih osećanja, pročišćene koristoljubivosti, nemilosrdnosti, svireposti, sadizma – kriminalci su avangarda komunističkog društva, kao, uostalom, i svakog obećanog raja. Šalamov ne ostavlja ni trun nade.

Uz veliki roman Prima Levija *Zar je to čovek?*, *Priče s Kolime* morale bi da postanu deo obavezne literature svakog i svačijeg odrastanja na ovome svetu.

3. DARKO CVIJETIĆ: DANTE CRVENOG SOLITERA

U Prijedoru 1975. godine, kada je Jugoslavija izgledala kao prihvatljiv prostor za život, podignut je soliter, prozvan crvenim, u kojem su, ne razmišljajući previše o svom etničkom poreklu, lepo živeli Bošnjaci (tada Muslimani), Hrvati i Srbi. A onda je, petnaestak godina kasnije, sve otišlo u vražju mater i komšije su se, preko noći, okrenuli jedni protiv drugih. Kao i svugde gde su bili najjači ili najnaoružaniji, istakli su se oni koji su sebe nazivali Srbima, pa ne samo da su, bez nepotrebnog oklevanja, poubijali i opljačkali najveći deo nesrpskih žitelja Crvenog solitera – što na licu mesta, u njihovim stanovima ili ispred zgrade, što u sabirnim logorima oko Prijedora – već su, temeljiti kakvi su bili, svoje aktivnosti proširili i na grad sa okolinom. Prijedorski nas je pesnik i pisac Darko Cvijetić, u nevelikom romanu *Schindlerov lift* (Buybook, Sarajevo, 2018), poveo u kratku šetnju vertikalom ratnog pakla Crvenog solitera, u kojem i danas živi (i mre).

Više nego sadržina povezuje Cvijetića sa Ovčinom i Šalamovim apsolutno svedeni izraz: njegov je roman nešto poput zapisnika smrti, izveštaj o ubistvima, pljačkama i demonima koji su, u liku veoma živih i stvarnih ljudi, pohodili Crveni soliter onim ritmom kojim se podizao i spuštao lift marke *Schindler*. Navede Cvijetić tek ime ili nadimak komšije ili komši-

nice, zapiše šta je radio u detinjstvu a šta kad je odrastao, kakvi su mu bili roditelji i gde su radili, te kako je ubijen(a) ili kako je ubijao. Tu su i likovi koje čak ni rat nije uspeo da izvede iz svojih uloga, tu su sećanja, nalik bleskovima, sabijena u jedan trenutak ili jedan događaj, tu je lik devojčice koju će *Schindlerov lift* da obezglavi (pa ćemo tada, ili nešto kasnije, morati na čas da odložimo čitanje jer smo nemoćni pred tim svedenim jezikom koji nam prenosi toliko strave), ali i urnebesna epizoda u kojoj ćemo, zahvaljujući kameri postavljenoj u lift, da pročitamo izveštaj o ponašanju komšija u liftu. I sve to bez osude, bez komentarisanja i objašnjenja. Prevelik je Darko Cvijetić pesnik da bi verovao u bilo šta drugo osim u jezik i predobar je on pisac da bi nam objašnjavao ono što nam je jezik već tako ubedljivo rekao. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

Kako nas prošlost

"Masni, puščani drnč još nam je na jagodicama, uvijek je tu negdje, poput korice čuvanog kruha ili jestivog ulja. Generacija generaciji prenosi traumu i narativ o vječnom nedovršenom teritorijalnom zaokruživanju. Žrtve i zločinci žive u suživotu, koji već par desetljeća nalikuje na psihijatrijsku kliniku i komunikaciju među oboljelima"

Foto: Draženko Jurišić

Darko Cvijetić, rođen 1968. godine, živi u malom bosanskom gradu Prijedoru, koji je "svetsku slavu" doživeo tokom devedesetih, kada su u njemu izvršeni zaista strašni ratni zločini. Tri toponima sa teritorije ovog mesta spominju se u mnogim novinskim zapisima, kao i beležnicama Haškog tribunala: logori Omarska, Trnopolje i Keraterm. Teško ratno nasleđe je opsesivna Cvijetićeva tema koja se provlači kroz skoro celokupno njegovo delo. Autor je desetak knjiga poezije i proze, a zaposlen je kao reditelj i dramaturg u prijedorskom pozorištu. Uređuje i književni blog "Hypomnemata".

Kokan Mladenović će uskoro, po Cvijetićevoj knjizi "Schindlerov lift", postaviti komad u sarajevskom Kamernom teatru 55. Ovaj roman, koji je objavio sarajevski Buybook, pravi svojevrsni bilans rata, pripovedajući tragičnu sagu o stanarima jednog prijedorskog solitera. Nema nijedne porodice koja iz rata nije izašla bez "oštećenja". Soliter, kako kazuju kritičari, postaje simbol tragedije koja je zadesila Bosnu i Hercegovinu, ali i celu bivšu Jugoslaviju.

Fascinantne su i beskrajno tužne Cvijetićeve pripovesti o ljudima koji su ubijani i zlostavljani, koji su izgubili svoje

pridavljuje

najbliže i od tuge sišli s uma, o nekadašnjim drugovima koji su nekada razmenjivali sličice, a sada razmenjuju mrtve i ranjene na linijama razgraničenja između sukobljenih strana.

Razgovor sa Cvijetićem počinjemo pitanjem o životu u Prijedoru danas, o tome koliko se teret prošlosti oseća u svakodnevnom životu.

DARKO CVIJETIĆ: Mala čaršija je Prijedor. U njemu se odigralo previše povijesti, previše zločinstava, previše muke – da bi gradić imao šanse ostati nepromijenjen. U malom mjestu, s toliko tereta na leđima, teško se može i disati i koraknuti u bilo kojem smjeru. Današnje mjesto i onaj sretni gradić iz osamdesetih prošloga stoljeća – nemaju mnogo sličnosti. Prošlost se ne pomiče i ukotvljena je u ovoj prijedorskoj dolini. Različita sjećanja na iste događaje stvaraju shizoidnu poziciju. U istoj se mreži koprcaju i lovci i lovine, i teško ih je raspoznavati, a još teže se međusobno raspoznaju. U ljetnom periodu grad naglo oživi, dobije nekakav primorski naboj, u njega se vrate ili svrate na koji dan svi oni preživjeli i prognani sa svojim potomcima, izmiješaju se s današnjim stanovnicima, i grad zaliči na turističku destinaciju punu nostalgične muke, i učini se da sve pršti od života... Ali, to je iluzija, koja se razbije s prvom jesenskom maglom koja se spusti u sansku kotlinu. Odjednom se opet pojavi palanačka tišina i beznađe otežano ratničkim umorima. Prošlost očito pridavljuje grad. O njoj se šapuće po restoranskim terasama i grobljima. O njezinom odlasku svi sanjaju, svi ga, već umorni, čekaju....

"VREME": A kako mlađe generacije, rođene devedesetih i dvehiljaditih, gledaju na ratove i zločine devedesetih? Ima li onih koji pitaju svoje roditelje ono važno pitanje – šta su radili tokom devedesetih?

Zapravo, mlađe generacije, rođene u zadnja desetljeća, imaju, prvenstveno usljed zapuštenog sustava obrazovanja – sasvim izobličenu sliku događenog. Interpretacije ih zbunjuju višeglasjem, prepune su mitoloških matrica i folklora, zadojene populističkim bjesovima. Škole ne odgajaju nove i misleće ljude, nego, kao na tvorničkoj traci, proizvode poslušne partijske klonove, umnožavaju bezidejnost. Nema zapitanih pobunjenika, kao što je premalo rokenrola. Stvaranje jednomišljenika uspješno se tvornički usavršava. Onih koji svoje očeve pitaju – "a šta si ti radio, tata?" – ima, ali, čini se da još uvijek nedostaju očevi odgovori, ili su to tate koje sebi još nisu priznali šta su zapravo branili, u ime čega i u ime koga su mladost ostavili u rovovima, za kakve to ideale i vrijednosti. Za "ovo"? I što da mlad čovjek učini s tim odgovorom? Da ga ponese sa sobom u dobrovoljno izgnanstvo kao iskustveni kapital? Ne, prije će biti da očevi još šute, a i ako im se dogodi zapitani sin, šalju ga po dnevne toaletoidne novine, u kojima se nalaze banalni odgovori na velika pitanja.

Jedan od upečatljivih likova romana "Schindlerov lift" je komšija Obrad, koji je odmah po početku rata obukao uniformu i bagerom rušio bošnjačke kuće i prebacivao mrtve iz primarnih u sekundarne i tercijarne grobnice. Koliko takvih ljudi živi oko nas i da li osećaju nekakvu grižu savesti?

Čujte mu samo ime, tom mojem liku iz romana "Schindlerov lift" – Obrad. Ta on je "obrađivao", on je "odrađivao", misleći da će "obradovati" svoj rod, svoj narod... Obrada je koliko hoćete, kao i Obradovih dovršenih poslova. Ako i imaju problem sa savješću – to se još uvijek javno ne vidi. Moguće je da se umjesto s bagerom sada noću bore s izgužvanim jastucima i razorenim sanjanjima, ali u krevetima te tajne i ostaju. Premalo je probuđenih "Obrada". Na svim stranama "obrađenost" je dovršena i prepuštena pojedinačnim primjerima koji cementiraju pravilo. I "Obradi" su sve stariji, i sve manje zanimaju ikoga. I oni koji su preživjeli "obradu" sve su umorniji, sve više svejednost i beznadnost pokrivaju svakovrsno "obradovanje" ičemu i ikome....

Crveni soliter iz romana "Schindlerov lift" nedvosmisleno je metafora onoga kroz šta je Bosna i Hercegovina prošla tokom devedesetih godina. Kroz njega se prelamaju maltene svi užasi jednog krvavog i strašnog rata. Istovremeno se čini da bi bilo koja zgrada, bilo koje mesto ili selo – ne samo u BiH već na prostorima cele bivše države – moglo ispričati slične, možda ne u tolikoj meri tragične, ali ipak tragične priče?

Naravno! Crveni soliter iz romana "Schindlerov lift" meni je samo bio najbliskiji zamajac za metaforu, jer mi je posve poznat, jer je moje mjesto stanovanja, rekao bi Hajdeger... Sasvim je sigurno da gotovo svaka toponimska točka bivše države ima svojeg Crvenog usamljenika (*solitaire* na francuskom znači usamljen, izdvojen), preko kojeg i u kojem su se prelomili svakovrsni užasi i tragedije. Soliter je u svojih četrdesetak godina postojanja akumulirao čitavu povijest. Blizanci Crvenog solitera, i po konstrukciji i po sudbinskom udesu, rasuti su diljem Bosne, i diljem bivše nam zajedničke države. Napravljen je kao "Crveni"... a danas mu je ime možda Crni usamljenik...

A da li se može reći da si i ti neka vrsta usamljenika u Prijedoru? Da li su usamljenici u tim našim malim mestima i svi oni koji ne pristaju na nametnuti nacionalni identitet i nacionalne mitove?

Naravno, usamljenici i odbačenici... Čim sam otkrio francusko značenje riječi soliter (pa uz to i "crveni"), shvatio sam da se "Schindlerov lift" kreće po ljušturi osamljenika, crvenog (ne samo kao boja identiteta bivše zemlje) i okrutnostima svijeta izloženog. Mi smo izjedeni korozijom očaja, posvemašnjom nepripadnosti i pocrnjelosti stvarnosti. Odbijanje svakovrsnog i prisilno nuđenog identiteta nužno vodi u izoliranost, u bezidentitetsku prazninu. Ali, usamljenost je imanentna pjesničkoj pojavi, možda i nužna, da bi se dublje vidjelo. Iz sebe gledajući ovakav svijet, iz mraka sebe trepćući, bez oslonca na ikakvo grupno "mi", ljudi koji ovako gledaju na prošlost i sadašnjost – mogu se osloniti samo na svoj nemir i vjerovati njegovom glasu. Isusove riječi »

"Schindlerov lift" u sarajevskom Kamernom teatru

Uskoro bi sarajevski Kamerni teatar trebalo da postavi komad po romanu "Schindlerov lift", a reditelj će biti čuveni Kokan Mladenović. Kako idu pripreme i kada možemo očekivati premijeru?

Da, preliminarni dogovor o postavci adaptiranog i dramatiziranog romana na scenu Kamernog teatra u Sarajevu postoji, i ja sam ponosan na samu ideju koju imaju gospodin Kokan Mladenović i direktor Kamernog teatra gospodin Emir Hadžihafizbegović. Bila bi to kruna na sudbinu i Crvenog solitera i romana "Schindlerov lift". Pripreme bi trebalo da startaju ove jeseni – rad na scenskoj adaptaciji i prilagođavanju drugom izričaju, a sama realizacija je uvjetovana čitavim nizom stvari, no koncem ove, netom započete kazališne sezone, tj. možda u aprilu ili maju naredne kalendarske godine – bilo bi očekivano... Ne znam, ništa još nije čvrsto dogovoreno, ali sama ideja je čudesna, pogotovo za mene koji sam u malom prijedorskom teatru cijeli svoj život.

– "Ja sam onaj koji jesam" – sasvim su dovoljne jednom listu da ostane list, kao i jednom čovjeku da ostane čovjek. To je istodobno sasvim malo i sasvim dovoljno. Uz svaku violinu mogu se vidjeti kosti cvrčaka.

Koliko su detalji iz knjige "Schindlerov lift" autentični, a u kojoj meri – proizvod mašte?

Čitava struktura "Schindlerova lifta" zapravo je preplet fakcije i fikcije, s tim što bi se moglo reći da faktizam preovladava, a da se fikcija umiljavala užasavajućoj faktografiji. Osnovni elementi, pogotovo tragički, posve su autentični, a onda se poetiziranje i elementi komike i nostalgije pojavljuju kao odmorišta u surovom tempu događenog užasa. Da bi priča bila ispričana, ona se mora ogoljeti, potom ponovno zidati, barem je kod mojeg pričanja bilo tako. No, moje je "prirodno izražavanje svijeta" primarno pjesničko – pa sam i mogao očekivati posve hibridan rezultat, koji oscilira između poeme, proze pjesme, kratkog romana, faktografskog nabrajanja i blage komičnosti u dramatskoj konstrukciji. Puno istine, dakle, umekšavane potrebom da ispričana ne ostane puka kronologija i dnevničko bilježkarenje nesreće.

Ne mogu da ne spomenem još jednog junaka iz knjige – Sejfu, koja godinama priprema večeru za svog sina, koji je početkom rata nestao na radnom mestu, u Omarskoj. Otišao je na posao i nije se vratio, a ona ga godinama čeka da dođe iz druge smene. Komšije spuštaju pogled kada je sretnu. Nedavno si rekao da ratovi nikada zapravo nisu završeni; zašto to misliš?

Mislim da nisu završeni ratovi jer iza potpisanog mira/primirja ostala je trotočka, nije udaren uzvičnik, nije se kazalo – dosta je više! Nisu završeni ratovi jer je to bio jedan, jedini, naš rat, koji se samo rasteže, dovija se novom dobu i zapravo ne prestaje nikad...

Mislim da nisu završeni ratovi jer iza potpisanog mira/primirja ostala je trotočka, nije udaren uzvičnik, nije se kazalo – dosta je više! Nisu završeni ratovi jer je to bio jedan, jedini, naš rat, koji se samo rasteže, dovija se novom dobu i zapravo ne prestaje nikad... Masni, puščani drnč još nam je na jagodicama, uvijek je tu negdje, poput korice čuvanog kruha ili jestivog ulja. Generacija generaciji prenosi traumu i narativ o vječnom nedovršenom teritorijalnom zaokruživanju. Žrtve i zločinci žive u suživotu, koji već par desetljeća nalikuje na psihijatrijsku kliniku i komunikaciju među oboljelima. Koliko još Sejfi čeka sinove, koliko još komšija ove unesrećene zemlje gleda u zemlju i stidi se? Dok se ne pogledamo u oči, dok se ne zagledamo u neku budućnost, neku, ali budućnost, nema nam mira. Poput Sejfe – čekat ćemo da nam netko dođe, netko nedolaziv, netko za koga uzalud spremamo stol za dvoje, neki mrtvi sin kojega nismo u stanju ostaviti među mrtvima... Dok prošlost ne postane prošlost, povjesničarima prepuštena, nama nema budućnosti.

A zamišljaš li ponekad ovaj naš mali svet, ove naše gradove – kako bi izgledali da nije bilo rata i devedesetih?

O, naravno, to je trebao biti neki posve drukčiji Crveni soliter: možda okružen sa još desetak solitera, sa još sretnijom djecom, sa puno smijeha i nevinosti koja bi rasla. Iz distopijskog "Schindlerovog lifta" – tog "vertikalnog sela" – prešlo bi se u horizontalan svijet Taibovih organskih bašti, možda... Gledali bi unuke kako praše za loptom između solitera, možda... Ulice bi se zvale ne po herojima, nego po cvijeću, možda... Nikakve i ničije majke ne bi po soliterskim hodnicima čekale poginule sinove, možda... Djevojčicama liftovi ne bi otkidali glave jer bi struje uvijek bilo, možda... Gradovi bi bili urbane zone, auti električni, mir bi bio mir, a ne primirje, možda... A možda i ne zamišljam, bojim se da bi devedesete tek sada došle – po naše sinove i kćeri, a mi ih ne bismo znali braniti, kao ni naši roditelji nas, užasnuti, presretnuti paklom... Previše me nema, mašta mi je zakorovljena, pa možda i ne zamišljam od straha išta više.

Da li naš jezik može da izrazi svu bol i tugu koju oseća čovek nakon ovih tridesetak godina pakla koji živimo na ovim našim prostorima? Semezdin Mehmedinović će reći, povodom tvoje pesničke knjige "Snijeg je dobro pazio da ne padne", da ti stvaraš novi, unikatni jezik da bi opisao našu stvarnost.

Posebno je poglavlje ludila ostavljeno za jezik. Knjigu stihova iz 1996. objavljenu u Beogradu, u "Književnoj omladini Srbije" (u "Raskršćima"), nazvao sam "Himenica". Neologizam koji sam iskopao u jezgru jezika srpskohrvatskog... Nevina imenica. Prariječ, iz proslova Jovanovog

jevanđelja. ("U početku bijaše Riječ...") Ali, koja Riječ?

Neizgovoriva, ona čijim izgovorom ukidamo joj nevinost, ona koja je stalno u grlu, i ne može se kazati a da se ne oskvrne... Nevina, neartikulirana kao krik. Jezik smo tako uništili, razdrobili, potpuno sebe ponizivši. Čovjek ima samo Jezik. Njegovim sakaćenjem sveli smo sebe na kričuća bića, ne na bića koja govore. Meni je i hrvatskosrpski jezik bio nedovoljan da opjevavam našu bol i tugu, a nekmoli ovaj ostatak ostataka, ovi osiromašeni rječnici na kojima se jedva mucati uspijeva. Veliki Semezdin Mehmedinović nije mi mogao kazati veći kompliment – usporedivši moje pjevanje s celanovskim traganjem po rubovima. Zato sam vrtlario i vrtlarim, tražim i odgajam nađena slova, slogove, nanovo spajam uništeno – nanovo ga činim pjevnim... Pa mi tako dođe iz vrta iskopana riječ – OPLAKOTINA, recimo... Neka opekotina od plakanja, recimo, pa me obraduje neki još veći vrtlar jezika, kao na primjer gospođa Milica Markić, prevoditeljica na poljski, koja mi se javi pa kaže: "Tri sam dana vrtlarila poljskim jezikom i našli smo je – oplakotinu na poljskom – OBJOKANINA", javi mi oduševljena Milica. I, znate, od takvih se riječi može poslije danima živjeti, kao od dobro navrtlarenog bilja.

Da li se može reći da se, stidljivo i nekako izokola, pomalo podzemnim putem, ipak obnovila ex-jugoslovenska kulturna scena?

Moralo se desiti, jer mi smo mali bili i prije razbijanja jedinstvenog kulturnog polja. A tek nakon fragmentiranja... Stvorila su se hibridna mala polja, koja su trebala nekoliko desetljeća da shvate da je prirodna upućenost jednih na druge – neumoljiva. Postjugoslavenska kulturna scena morala se davno osloboditi političkog zagrljaja koji je provincijalizira i umanjuje na svoju malenkost. Danas je napokon normalno biti čitan u Bosni koliko i u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori... Nacionalistička politika stvorila je obrasce po kojima samo Srbin može biti veliki srpski pjesnik, po kojima samo Hrvat može biti veliki hrvatski pjesnik. Pa kako je to Brodski onda veliki svjetski pjesnik? Pa kako je to onda Šekspir veliki svjetski pjesnik? Na kom je to jeziku Dante pisao? Govori li danas itko taj jezik? Pa ne govore ga ni Talijani, kao ni Šekspirov engleski Englezi... Na kojem je jeziku pisao Kiš? Ili Krleža? Čim napustimo polje političkog, problemi nestaju. Ivo Pogorelić je veliki svjetski umjetnik. I točka. I tačka.

Možeš li da nam, za kraj, preporučiš pesnike i pisce mlađih generacija iz Bosne i Hercegovine?

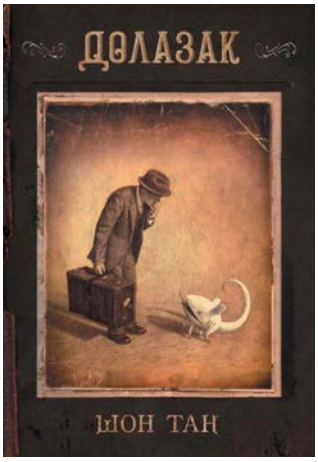
U Bosni – čitati treba Almina Kaplana, Lanu Bastašić, Stevu Grabovca, Elvedina Nezirevića, Radomira Mitrića, Asmira Kujovića, Šimu Majić, Marka Tomaša, Senku Marić, Tanju Stupar Trifunović, Adisu Bašić, Dragišu Sikimića, Alena Meškovića, Bekima Sejranovića, Magdalenu Blažević, Srđana Gavrilovića, Dijalu Hasanbegović, Milana Rakulja, Minu Bašić, Lamiju Begagić, Mehmeda Begića, Borisa Marića, Nikolu Popovića, Mihaelu Šumić Jimenez, Aleksandru Čvorović, Milu Jukića... Dakako, veliki broj imena sam propustio navesti, ali – imamo sjajnu književnost, imamo izvrsne pjesnike... I, odlično raspoređene! ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Stra(š)ni novi svet

Dolazak Šona Tana je hronika i reprezentativan primerak jedne od priča kakve prožimaju ljudsku civilizaciju tokom cele istorije

Tematika migracija stanovništva je sveprisutna u medijima. Raspredaju se priče o migratornim rutama, nižu se snimci žrtava utapanja sa pretrpanih čamaca nadomak spasonosne Evrope, a analitičari i političari sagledavaju situaciju iz različitih uglova. Malo ko se pak bavi percepcijom tih ljudi koji su u potrazi za spasenjem krenuli na put prepun neizvesnosti, opasnosti i moguće patnje. Goruće je pitanje da li bi iko od njih svesno ušao u takav rizik da opasnosti ostanka nisu neizmerno veće.

Šon Tan, umetnik i pisac iz Frimentla u Zapadnoj Australiji, pokušao je da odgovori na neka od tih pitanja, i to iz ugla neimenovanog migranta u nepoznatoj zemlji. Rezultat je nesvakidašnji, višestruko nagrađivani grafički roman *Dolazak* (Komiko, 2019), premijerno objavljen 2006. godine. *Dolazak* je bezvremen, anacionalan, obezličen u svakom mogućem pogledu, jer je namenjen da predstavi bilo koju migratornu priču bez obzira na poreklo i pozadinu. Tanov naum je u potpunosti uspešan, pogotovo jer je otišao korak dalje i odlučio se na formu nemog grafičkog romana izuzetne vizuelne estetike.

Tanova priča u *Dolasku* prevashodno je namenjena široj javnosti, koja neizostavno migrante, strance u habitusu koji smatraju *svojom* zemljom, posmatraju kao stvaran ili potencijalan problem. Neadaptiranost migranata na nove uslove života samo dodatno povećava taj jaz između njih i starosedelaca, dok Šon Tan tu kulturološku razliku i nerazumevanje s lakoćom ilustruje kao drugačiju percepciju okruženja među ovim klasama ljudi. Osim što je denacionalizovao mesto radnje i stvorio svojevrsnu ukroniju umesto tačne vremenske odrednice, pa i dodatno obezličio okolinu tehnikom nemog stripa, Tan je ceo fokus smestio na percepciju neimenovanog aktera u nepoznatoj zemlji. Time je čitalac doslovno primoran da sagledava novi svet isključivo kroz oči migranta i otkrije koliko je neizvesnost dolaska i opstanka u nepoznatoj zemlji potresno iskustvo.

Serijom ilustracija različite kompozicije, među kojima dominira smenjivanje niza malih prizor polja sa panelima preko cele strane, Tan prvo dočarava odlazak oca porodice u nepoznato. Pretnja ostanka je simbolički dočarana vijugavim senkama nalik zmajevim repovima koji se pomaljaju iza zgrada neimenovanog grada, ali možemo naslutiti da je reč o podneblju u kome preti progon po nacionalnoj osnovi. Porodica ostaje u neizvesnom, a otac se otiskuje ka nepoznatom. Obe strane su suočene sa neizrecivim bolom.

Fokus ostaje na ocu, koji stiže u obećanu zemlju, jer ovo i jeste migratorna priča. Za razliku od klaustrofobične a ipak poznate sredine iz koje je došao, junak Tanovog *Dolaska* se suočava sa potpuno nepoznatim, estetski nestvarnim podnebljem. Zemlja u koju migrant dolazi kao da podseća na fantazmagorične imaginarijume nestvarnih oblika zgrada, tehnike i bestijarija. Reč je, naravno, o preterivanju, kojim Tan ističe koliko se tuđe migrant oseća u nepoznatoj zemlji. Od domaćih životinja koje kao da su skliznule sa stranica knjige o nepostojećim bićima, pa sve do jela i voća bizarnog izgleda na koje akter mora da se navikne.

Nema naracija stripa je u savršenom skladu sa pričom, posebno jer glavni junak mora vizuelno da probije jezičku barijeru sa svojim domaćinima. Tan i u natpisima vešto koristi i ne prikazuje slova poznatih alfabeta već nepovezane izmišljene simbole.

Tan ne gaji iluzije da je društvo spremno na laku integraciju migranata. Junaka bolje razumeju drugi stranci koji su pobegli pred sličnim nedaćama i pružaju izvesnu utehu da je adaptacija na nove uslove moguća.

Dolazak nosi snažan pečat estetike foto-dokumentarca. Tan je table radio kao niz ilustracija nalik fotografijama u raznim tonalitetima sepije. Obilno je koristio foto-dokumentaciju i snimke koje je sam izrađivao u posebnoj komori a potom ih precrtavao.

Njegovo narativno umeće je maestralno, bilo da prikazuje nesnađenost i adaptiranje glavnog junaka na nepoznatu zemlju i novonastalu situaciju, ili setne trenutke kada migrant vidno pati zbog razdvojenosti od porodice. Svaka migrantska priča sa kojom se čitalac susreće je unikatna i mračna u tonalitetu, poput antiteze novom svetu punom čudesa i izuvijane arhitekture. Jasno je da svakog ko se odluči na odlazak iz zemlje svog porekla čekaju borba za opstanak i teret uspomena na domovinu, ali i nada da će se spojiti sa voljenima. *Dolazak* je jedna od takvih priča. Iako je u ovom konkretnom slučaju hepiend izvestan, većina pripovesti izgnanih iz domovine ne može se pohvaliti takvim ishodom.

Dolazak Šona Tana je hronika i reprezentativan primerak jedne od priča kakve prožimaju ljudsku civilizaciju tokom cele istorije. Migracije su oblikovale planetu, ali problemi ovih ljudi su jedinstveni i ne zaslužuju stigmu, predrasude, nacionalne stereotipe i osude domaćina. Niko nije voljan da preseče korene iz čistog hira, već iz nužde, i takvima ne treba dalje otežavati adaptaciju na novu domovinu. Šon Tan nas u *Dolasku* uči upravo tome, i u tom smislu ovaj grafički roman može biti udžbenik za sve, kako migrante tako i domaćine. Za prve jer im ilustruje da se ne susreću sa ničim što nisu i hiljade generacija pre njih. A za druge jer ih može podučiti toleranciji i uputiti ih da olakšaju nečiju percepciju njima začudnih običaja, okoline i kulture. Tan se služi univerzalnim jezikom nemog stripa, koji svako može razumeti bez obzira na etničko i kulturološko podneblje sa koga dolazi, i to njegovom *Dolasku* daje težinu. ¶

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

Prag (ne) misli o meni

"Da li sam porasla u svojim očima? Jesam! Da li su mi odgovarali uslovi? Jesu! Ukratko, ja sam danas potpisala svoj prvi ugovor u životu. Jeeee!", kaže sedmakinja Darja iz romana

Roman Sonje Ćirić *Neću da mislim na Prag* je narnijanska priča o devojčici i kafe-bašti iz komšiluka ispričana jezikom autorke koja ne oponaša govor Instagram generacije. No, to nije mana ovog romana, upravo suprotno, autorka bi bila podvrgnuta kritici iste te omladine koja tvrdi da stariji autori ne shvataju ili ne uočavaju njihove probleme, a trude se da im se frazeološki približe u svojim delima. Povrh svega, internet društveni mediji nisu tema u fokusu, što je takođe prednost ovog romana, koji je sav o stvarnim odnosima u porodici i okruženju. To je priča i o specifičnostima Vračara, opštine u Beogradu gde se ljudi zdrave na ulicama (kao i u svim drugim), šetaju pse i uzajamno se pomažu, ali je najpre poruka ovdašnjim tinejdžerima da se aktivnije odnose prema svojoj budućnosti i da sagledaju svoje potencijale. Roman je nežna i suptilna priča o prijateljstvu i društvenim odnosima koji utiču na porodicu, pre svega na decu, ali i snažan roman o tome kako nas onim što jesmo čine strast i posvećenost talentu koji svako od nas ima u sebi.

Junakinja romana *Neću da mislim na Prag* Darja ide u sedmi razred, sanja da postane pisac, i svi se slažu da lepo piše i svi od nje očekuju da ostvari značajan rezultat na evropskom konkursu za mlade talente, a nagrada je sedmodnevni boravak u Pragu. Podržavaju je u školi, podržavaju je i vlasnici bašte "Dobar dan", restorana koji je uvek pun cveća, domaćih sokova i kolača. Obećali su joj honorar, Darja se raduje tome budući da njeni roditelji nisu finansijski stabilni; mama je novinarka zaposlena u firmi koja ne stoji baš najbolje, a tata je u nemilosti dekana fakulteta i nezaposlen, sedi ispred televizora i gleda seriju *Rej Donovan*. Darja je svesna činjenice da njen uspeh na konkursu zavisi, između ostalog, i od političkih faktora i ne očekuje mnogo, ali ipak. Nema zle drugarice, ispostavilo se da je Tamara, koja je takođe poslala priču u Prag, iskrena prijateljica.

Darja piše zbirku priča o ljudima koji dolaze u baštu "Dobar dan", poput gospodina Koste i simpatije Nikole, koji misli da on, kao i Alija Đerđelez, postaje običan čim siđe s konja, odnosno da se "oseća običnim čim ostavi loptu i napusti košarkaški teren", o Veljku čiji je tata otišao na Novi Zeland sa mlađom ženom, i on to najzad prihvata i oprašta mu. Darja je napisala deset priča, poslednja je *Kameni cvet*.

"I sve je onako kako bi trebalo da bude." To je rečenica iz Darjine priče kako je nastala bašta "Dobar dan": "Rodili su se u kućama koje je spajala bašta. Prvo Duca, pa mesec dana kasnije Daca, i njen tata je zasadio kesten pored njihove kućice. Da im deca lepo rastu. Kuće su bile toliko male da se u njima nije moglo živeti, ali to nikom nije smetalo. Jer su imali baštu... I sve je onako kako bi trebalo da bude... Došli su neki ljudi sa kožnim tašnama i naredili im da se isele." Godinama posle, nekom predsedniku opštine se svidela priča o njima i o bašti, i dozvolio je Duci i Daci da nastave sa poslom." Kafe-bašta "Dobar dan" nastavila je da živi svojim životom koji se dopao i mlađoj publici, Darjinim školskim prijateljima i prijateljicama.

Između ostalog, junakinja Darja postavlja pitanje opravdanosti psovki u književnosti: "Ako bismo, na primer, psovale? Zašto da ne, možda jesmo, to svi rade... Tamara ne bi uradila nešto slično pa taman da joj isprazne ceo garderober, a ni ja još nisam bila u prilici da pišem o nečemu ili nekome gde su neophodne psovke..." Gospodin Kosta iz priče pod nazivom *Anemone* upućuje savete za zalivanje anemona: "Otkako se moja Natalija razbolela, redovno sam ih zalivam, baš onako kako me je učila: kad mine sunce, malo vodice sobne temperature sipati isključivo po zemlji zato što anemone ne vole da im se nakvasi lišće ili latice, ali nisam uspeo da ih zadržim. Izgleda da za cveće treba imati te zlatne prste kao Natalija".

Darja je sticajem okolnosti neposredno učestvovala u tatinom povratku na fakultet, čemu je kumovao gospodin Kosta. "Okej, jeste, Gara (dekan fakulteta, zbog kog je Darjin tata dao otkaz, prim.aut.) je raskrinkan", navodi se u knjizi."Jasno mi je da je to uspeh, ali zar nije moglo i ranije? Mislim, da je tata odmah ispričao sve što zna o Gari? Možda sam ja grozna, ali meni je tatina zasluga u današnjoj promeni mala. Šta ima da se toliko raduje kad je sve vreme samo sedeo i ćutao kao kukavica? Uvek je lakše biti gubitnik nego pobuniti se."

U Darjinoj školi organizovan je neobavezan sastanak roditelja, direktora i stručnih saradnika na kojem se razgovaralo o profesionalnoj orijentaciji polaznika. "... Darjini tata i mama su analizirali sastanak. Bili su zadovoljni. Psihologu i pedagogu izneli su stav da niko nema prava ni o čemu da savetuje nekog drugog, a još manje da mu nameće mišljenje kad je u pitanju školovanje. Zato su prepustili Darji da izabere šta će sa sobom. Darja je rekla da bi ona da nastavi školovanje u nekoj gimnaziji zato što bi htela da stekne osnovno obrazovanje. Pitala se da li bi njeni roditelji i dalje zastupali stav koji zastupaju da je odlučila da ide, na primer, u knjigovođe, i zašto njeni roditelji beže od odgovornosti. Ali, samo u sebi", navodi se u knjizi.

To je pitanje koje svaki roditelj treba da postavi glasno ili u sebi. Da li su bili kukavice, da li su bežali od odgovornosti i kako to utiče na njihovu decu i potomke? ¶

BILJANA VASIĆ

NEPRISTOJNA PO

Trampova ponuda da kupi Grenland otkriva američke namere na Arktiku, koji u doba globalnog otopljavanja i novohladnoratovskog odleđivanja atomskog oružja može postati Suec 21. veka

Američki predsednik Donald Tramp verovatno smatra da će ljudi slušati ako ih svojim izjavama iznenadi i šokira. Tako je rasplamsao maštu mnogih i probudio istorijske reminiscencije, kada je u vrelini leta globalnog otopljavanja (koje ignoriše) potvrdio vest "Volstrit džornala" od 16. avgusta da će "razgovarati" o kupovini Grenlanda od Danaca, koji su na to ogorčeno reagovali. "Grenland nije na prodaju", izjavio je premijer Mete Frederiksen nazvavši Trampovu ponudu "apsurdnom". Tramp je zbog toga otkazao posetu Danskoj, inače veoma privrženoj Vašingtonu.

U danskom tabloidu "Ekstra bladet" Tramp je nazvan "*crazy uncle*". Na internetu je postao viralan mem uplakane bebe s Trampovim likom i tekstom "Hoću polarnog medveda".

Britanski "Dejli mejl" mu je predložio da kupi Britaniju, neki list da kupi i Kanadu. "Vašington post" je ironisao o tome da bi napad SAD na Grenland bio pravedan akt samoodbrane protiv nasilnika jer je Erik Crveni, osnivač prvog evropskog naselja na tom ledenom ostrvu koje je "marketinški" nazvao Zelenom zemljom, najuren sa Islanda zbog svojih ubilačkih postupaka. Osim toga, piše "Post", Grenland nas je napao pre 1019 godina kada su Vikinzi krenuli u invaziju obale Severne Amerike, pa još jednom 1912. kada je ledena santa koja potiče s Grenlanda potopila "Titanik", a i vode s njegovih glečera koji se tope prete da poplave naše obale.

KUPOVINA ZEMALJA

Kada je Tramp tonom varirajuće ozbiljnosti postavio pitanje o kupovini Grenlanda, njegov savetnik Lorens Kedlou ga je navodno podsećao na to da je predsednik Hari Truman danskim vlastima ponudio 100 miliona dolara (u sadašnjem novcu 1,3 milijarde), ali da oni nisu prihvatili ponudu.

NUDA

Foto: Stig Nygaard

POŠTO GRENLAND: Donald Tramp
Foto: AP

Neki vide Trampov istup kao predizbornu marketinšku provokaciju kojom hoće da se pred biračima upiše u dugu tradiciju američkih predsednika koji su kupovali zemlju. "Vašington post" podseća da je Tomas Džeferson 1803. udvostručio površinu SAD kada je kupio teritoriju Luizijane, Džejms Monro je 1819. kupio Floridu od Španije, Frenklin Pirs je 1854. kupio deo Novog Meksika i Arizone od Meksika, Endrju Džonson je 1867. kupio Aljasku od Rusije, Vilijam Mekinli 1898. Filipine od Španije, Teodor Ruzvelt je 1903. rentirao zonu Panamskog kanala od Paname i Gvantanamo Bej od Kube, Vudro Vilson je 1917. kupio Devičanska ostrva od Danske za 25 miliona dolara u zlatu (oko 500 miliona današnjih dolara).

Dve najveće među tim nabrojanim transakcijama su Americi ponuđene. Napoleon se u jednom trenutku bio odrekao planova o imperiji s one strane okeana, bio mu je potreban novac za rat sa Britanijom, a od 30.000 vojnika koje je 1802. poslao u Santo Domingo da suzbije pobunu i ponovo uspostavi ropstvo veliki broj je stradao od žute groznice. Napoleonov ministar spoljnih poslova Šarl Moris Taleran je tako u aprilu 1803. iznenada pitao Amerikance koliko bi dali za celu Luizijanu (ne mešati sa sadašnjom istoimenom američkom državom, jer na toj teritoriji je sada 13 američkih država). Američki pregovarač Robert Livingston je ponavljao da Amerika samo želi Nju Orleans i ono što se tada zvalo Florida, u šta spadaju sadašnje poluostrvo Florida i priobalni pojas koji sada pripada Alabami i Misisipiju. Kupili su Luizijanu (udvostručili dotadašnju površina SAD) po ceni od 15 miliona dolara koju je odredio Napoleon.

Ruski car Aleksandar II je uz saglasnost ministra spoljnih poslova Mihaila Gorčakova, ministra finansija, mora i ruskog ambasadora u Vašingtonu odluku o prodaji Aljaske doneo 1866. zato što se tokom Krimskog rata i borbe na Dalekom istoku pokazalo da su istočni delovi Carstva, a posebno Aljaske, u nesigurnom položaju ako Britanci odluče da je osvoje i da je za Rusiju povoljnije da SAD kontrolišu tu teritoriju. U martu 1867. ambasador Edvard Andrejevič Stekl je stigao u Vašington i službeno se obratio američkom državnom sekretaru Vilijamu Sjuardu. Za dve nedelje je sklopljen ugovor o prodaji 1.519.000 kvadratnih kilometara za 7,2 miliona dolara u zlatu, odnosno 4,74 dolara po kvadratnom kilometru.

U američkom kongresu su posao smatrali neuspešnim i Aljaska je nazivana "Sjuardovim frižiderom", a štampa je bila puna karikatura na tu temu. To se promenilo kada je izbila Zlatna groznica i masa ljudi krenula u Klondajk. Zanimljivo je da je Sjuard šezdesetih godina devetnaestog veka naručio i izveštaj radi pregovora s Danskom o kupovini Grenlanda koji na kraju nisu odveli nikud.

NAFTA, VODA I RETKI METALI

"Fajnenšel tajms" piše da se vrednost prirodnih nalazišta na Grenlandu procenjuje na 1,1 bilion dolara. Prema vašingtonskoj neprofitnoj javnopolitičkoj organizaciji *Brookings Institution* ima znatnih rezervi rude gvožđa, olova, cinka, nusprodukata uranijuma i cinka, dijamanata, uranijuma, zlata i retkih minerala neophodnih u elektronskoj industriji za koje su navodno zainteresovani Kinezi. Australijska kompanija *Greenland Minerals* je 2007. godine započela da na jugozapadnom poluostrvu Grenlanda razvija rudnik Kvanefjeld bogat retkim metalima, piše "Gardijan". Kanadska kompanija *AEX Gold* vadi dragocene metale u "zlatnom pojasu" Nanortalik na jugu Grenlanda. Njujorška *Greenland Ruby A/S* je 2017. na jugozapadu Grenlanda otvorila rudnik ružičastog safira Apalatok.

Znatne zalihe nafte otkrivene su na Grenlandu 2010. U prve bušotine je investirala britanska kompanija *Cairn Energy*, ali zbog teških uslova radovi su morali da se završe za samo četiri meseca godišnje, što je prisililo korporaciju da napusti teren. Prema Institutu *Brookings* zbog oštre klime, komplikovanih tehničkih uslova i visokih troškova, eksploatacija grenlandskih naftnih rezervi neće biti moguća u narednoj deceniji. »

Međutim, 2018. godine američki Nacionalni geološki institut je otkrio u moru blizu Grenlanda oko 50 milijardi barela nafte. Grenlandski led drži rezerve pitke vode za 15 Velikih jezera.

Grenlandska vlada, koja ima pravo da raspolaže nacionalnim resursima, pokušavala je da privuče investitore u rudarstvu kako bi povećala budžet čijih 60 procenata popunjava centralna vlada uplaćujući 591 milion dolara godišnje. Grenlandski BDP *per capita* je na nivou 37.000 dolara po glavi stanovnika, ali socijalnu sliku tamo opterećuju visoke stope alkoholizma, samoubistava i nezaposlenosti.

Kraljevina Danska, koja kontroliše Grenland nakon razvoda od Norveške 1812, proglasila ga je svojim neraskidivim delom 1953. godine, od 1978. počela je da povećava stepen njegove autonomije, a pravo na samoopredeljenje oko 57.000 Grenlanđana (od kojih su 15 odsto Danci) ozakonjeno je 2009.

Danska kontroliše spoljne poslove i odbranu, a na Grenlandu je definisana kao politički uzor, na osnovu čega neki komentatori "plaše Trampa" da su tamo "svi socijalisti". O promeni statusa, pa i o nezavisnosti, može da se odlučuje na ostrvskom referendumu uz odobrenje parlamenata Danske i Grenlanda. Grenland je u okviru Danske ušao u Evropsku uniju, a 1982. je napustio zbog njenih ograničenja u oblasti ribarstva.

Toj političkoj slici treba dodati atomski američki kišobran.

RELIKTI HLADNOG RATA: Američka vojna baza Tjul
Foto: David Buchanan

ATOMSKI "LEDENI CRV"

Nakon nemačke okupacije Danske 9. aprila 1940, danski ambasador u Vašingtonu Henrik Kaufman je sklopio sporazum kojim ovlašćuju SAD da brane Grenland od nemačke agresije. Amerikanci su tada na Grenlandu otvorili konzulat koji je posle rata zatvoren. Sada najavljuju da će ga ponovo otvoriti. Zbog ovog sporazuma su Kaufmana optuživali za izdaju države, ali je posle rata sporazum ratifikovan.

Američka vojska je dobila praktično neograničena prava na 1951. godine izgrađenoj američkoj najsevernijoj vojnoj bazi Tjul (*Thule Air Base*, nazvana po grčkoj reči za mesto na dalekom severu), 1200 kilometara severno od polarnog kruga, u kojoj su instalisane radarske stanice koje su deo američkog sistema za rano upozorenje na lansirane balističke rakete, kao i instalacije američkih aerokosmičkih snaga. Danska je jedno vreme pokušavala da vrati tu bazu, ali po ulasku u NATO na tome više nije insistirala.

Gradnja baze Tjul na severozapadnoj obali Grenlanda započeta je 1951. a završena je 1953. U toj klimatski ekstremno nepovoljnoj zoni u kojoj je zabeležena brzina vetra od 333 kilometra na sat radovi su bili mogući samo u letnjim mesecima. Ratna mornarica SAD prevezla je iz mornaričkih brodogradilišta u Norfolku u Virdžiniji 300.000 tona zaliha i opreme, kao i većinu od 12.000 u izgradnji i u kasnijoj aktivnosti angažovanih ljudi. Neki su prebačeni avionima. U vreme najveće aktivnosti u bazi Tjul je bilo angažovano i do 10.000 ljudi, a od 1965. njihov broj je smanjivan. Jedno inuitsko selo je raseljeno da bi se smanjio rizik od kontakta vojnika s lokalnim stanovništvom. Posle su odlukom Evropskog suda dobili odštetu.

Javnost je o toj bazi saznala tek kada se u januaru 1968. zapalio, srušio i izgoreo bombarder B-52G koji je nosio četiri atomske bombe u okviru misije tzv. borbenog dežurstva. Atomske bombe nisu aktivirane, ali je aktiviran klasični eksploziv koji je poput prljave bombe rasuo znatne količine nuklearnog otpada. Oko 700 danskih civila i američkih vojnika radilo je bez posebne zaštitne opreme u opasnom okruženju na čišćenju nuklearnog otpada. Oko 200 danskih radnika je 1987. kasnije neuspešno pokušavalo da tuži SAD. Kad se saznalo za taj nuklearni incident, vlada Danske se našla u neprijatnom položaju jer je Danska formalno bila proglašena za zemlju bez nuklearnih baza.

Javnost je tek tokom duge istrage o padu bombardera s atomskim bombama saznala da postoji i projekat *Iceworm* ("Ledeni crv"), prema kome je na teritoriji nekoliko puta većoj od Danske pod grenlandskim snegom trebalo da u ledu u tunelima bude ukopano i maskirano 600 raketa dometa 5300 kilometara koje dosežu

ciljeve u SSSR, 60 lansirnih rampi, kao i objekti pogodni da u njima 11.000 vojnika živi puno radno vreme pod ledom. U ranim fazama izgledalo je da postoje prepreke za dobijanje dozvole danske vlade za razmeštanje nuklearnih projektila na Grenlandu, pošto vojni sporazum iz 1951. godine o izgradnji vojne baze nije predviđao nuklearno oružje.

Kada se 1958. američki ambasador Val Petersen obratio danskom premijeru Hansenu kako bi razgovarao o mogućnosti realizacije projekta "Ledeni crv", ovaj je odgovorio: "Niste predložili nijedan konkretan plan o skladištenju atomskog oružja. Ne mislim da vaše primedbe zahtevaju bilo kakve komentare s moje strane." Vojska SAD je to Hansenovo izbegavanje odgovora protumačila kao zeleno svetlo za "Ledenog crva".

Taj projekat je testiran kada je nekih 240 kilometara istočno od baze Tjul, pod izgovorom da se gradi naučnoistraživački i meteorološki centar, 1959. godine izgrađen *Camp Century* koji je radio do 1967. U kampu je boravilo oko 600 ljudi smeštenih u pravom malom gradu ukopanom u osam metara dubokom rovu pokrivenom i zatrpanom snegom. Kamp se sastojao od 26 tunela ukupne dužine gotovo tri i po kilometra. U glavnom rovu nazvanom "Main Street" i dugačkom 300 metara bile su smeštene montažne termički izolovane spavaonice, kuhinja, biblioteka, komandni centar, laboratorije i sala za rekreaciju, kafeterija, bolnica, praonica rublja, komunikacijski centar, dvorana, kapela, berbernica, tuneli za izlaz u slučaju opasnosti. Instalirani su termički izolovani cevovodi za vodu i kanalizaciju, kao i kablovi za struju. Napravljen je niz otvora za hitnu evakuaciju. Energiju je obezbeđivao pod snegom instalirani portabl nuklearni reaktor PM-2A. Pomoću pare duboko u ledu iskopani bunar je osiguravao 10.000 litara slatke vode dnevno, uz proveru da li su u ledu preživeli bacili, na primer kuge, koja je u srednjem veku vladala na Grenlandu.

Pokazalo se, međutim, da je sistem neodrživ zbog toga što grenlandski led nije stabilan, pomera se i urušava zidove, lomi potporne grede i pomera nuklearni reaktor, koji je zbog toga u poslednjoj fazi ugašen, a energetsko snabdevanje obezbeđeno iz generatora pokretanih dizel-gorivom.

U vreme Roberta Maknamare *Campus century* je napušten. "Ledeni crv" je kao neperspektivan "zaleđen", nuklearni reaktor je ugašen, demontiran, izvučen iz ledenih tunela i odnet, ali je razornim silama leda u pokretu prepušten radioaktivni i drugi otpad uključujući i znatne količine nafte. Pretpostavljalo se da će otpad polako tonuti u dubinu pod teretom snežnog pokrivača koji se nagomilava. Međutim, sadašnji proračuni pokazuju da bi negde oko 2100. sav taj otpad mogao da se nađe na površini. Zbog globalnog zagrevanja i usporavanja Golfske struje, u narednim decenijama količina istopljenog snega bi tamo mogla biti veća od količine novog.

ARKTIK KAO SUEC 21. VEKA

Zbog globalnog otopljavanja i tanjenja leda otvara se severni morski put za civilne, ali i za vojne brodove, koji za dvadeset dana skraćuje vreme prevoza robe iz pacifičkog u atlantski region. U aprilu je ruski predsednik Vladimir Putin je pokrenuo program izgradnje luka i druge infrastrukture radi reafirmisanja ruskog prisustva.

Američki državni sekretar Majk Pompeo je na skupu Ministarskog Arktičkog saveta u Finskoj severni morski put opisao kao "Suecki kanal 21. veka" izjavljujući da se Kini "ne sme dozvoliti da Severni ledeni okean pretvori u Južno kinesko more". Amerikanci smatraju da Kina vidi Grenland i kao lokaciju za luku preko koje bi išla kineska roba na američku istočnu obalu. Pritiskali su Dansku 2018. da onemogući kinesku investiciju u izgradnju tri aerodroma na Grenlandu.

Mada je Trampova floskula o kupovini Grenlanda, ledene površine veće od Teksasa, u većini komentara i analiza opisana kao uvrnuta, neobična, arogantna i smešna, magazin "Atlantik" piše da pojedini eksperti kažu da se to ne može reći za težnju SAD da obezbede jače prisustvo na Grenlandu, koji magazin "Tajm" opisuje kao geografski važan region.

Grenland se u tom kontekstu opisuje i kao severna pomorska raskrsnica, dok se u kontekstu otopljavanja oživljava sećanje i na takozvani Severozapadni prolaz koji su godinama tražili Britanci, a o čemu svedoči saga o stradaloj ekspediciji kapetana Džona Franklina 1848. Dok su bili moćni, taj prolaz su svojevremeno tražili i Portugalci koji su Grenlandu dali ime Lavrador, po čemu je nazvan Labrador.

Magazin "Atlantik" citira urednika danskog lista "Politiken" Mihaila Jarlnera koji kaže da Danska preko volje shvata da je reč o tome da SAD danas žele kontrolu Grenlanda pre svega zbog Arktika, za koji interesovanje pokazuju i Rusija i Kina i drugi i da zbog toga lavira između tri moćnija igrača. Američki sektor na Arktiku je u poređenju sa ruskim, danskim i kanadskim relativno mali – samo u zoni Aljaske, a Trampova "trgovačka ponuda" pokazuje da bi Amerikanci hteli da to nekako promene.

Zašto u tom kontekstu nezgodne asocijacije pobuđuje ona vest iz biološke laboratorije da je crv koji je 42.000 godina bio zaleđen u Sibiru iza polarnog kruga, po odleđivanju oživeo? Da li zbog nagoveštaja da može doći do odleđivanja pomenutog grenlandskog "Ledenog crva"? ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Kroz požare i prašumu

Amazonija ne gori zbog suše ili nepažnje, već zbog namernog paljenja šume. Razlozi su ekonomske prirode

Da li ste primetili da uprkos razmerama požara u Amazoniji, globalnoj drami i nevoljama u kojima se našao Brazil, mediji i internet nisu preplavljeni fotografijama zapaljene džungle? Priče o ovogodišnjim požarima ilustrovane su udaljenim snopovima dima u zelenom moru, vatricama pri tlu koje gase brazilski vojnici ili slikama iz svemira.

Naravno, nije reč o tome da fotografija eksplozivnih požara nema jer su vesti o stradanju Amazonije preuveličane (zapravo je suprotno), niti su svetski fotografi nezainteresovani za sudbinu najveće oaze živog sveta. Reč je o tome da su šumski požari u Amazoniji drugačiji od onog što bismo mogli da očekujemo. Od pakleno vrelih i proždirućih šumskih požara kakvi sezonski, na primer, pogađaju Mediteran, požari u Brazilu se razlikuju koliko i paljenje suve bukovine u kaminu od sagorevanja ćumura u roštilju koji je neko pokvasio vodom. Svaki požar u džungli je spor, napreduje svega 200 do 300 metara dnevno, guta lišće i oborena stabla i sasvim lako se zaustavlja. Do katastrofe dolazi kada takvi požari odu daleko, kad se ne gase na vreme i kada ih najednom ima više desetina hiljada.

LJUDSKIH RUKU DELO

Pramenovi jutarnje magle pružaju se sa moćne reke i njenih brojnih pritoka duboko u džunglu, paprat i raznovrsno bilje, insekti i drugi stvorovi kao da plivaju u vazduhu prepunom vlage – Amazon deluje posve nezapaljivo. Tako i jeste dok se na horizontu ne pojave ljudi i mašine, kanisteri sa benzinom, bacači plamena, bageri, motorne testere i sa njima veštački izazvane vatre. Za razliku od drugih oblasti, gde su šumski požari redovna pojava, deo prirodnog ciklusa uništavanja i obnove, vlažna tropska šuma u Amazoniji inače ne gori, neće se sama zapaliti, niti će zbog suše buknuti kao šibica.

Požari u džungli su gotovo uvek podstaknuti ljudskim delovanjem, ali to ne znači da su uvek kontrolisani ili da nisu opasni – kako u radu *Fire science for rainforest*, objavljenom u časopisu "Nature", piše Mark A. Kohrejn. Ona gori postupno, sa puno dima, polako, ali na velikom prostranstvu. I to je njen kraj – vlažna džungla sagoreva prvi i poslednji put – neće se prirodno obnoviti, niti će ekosistem steći korist od požara, kao što je slučaj sa šumama u drugim krajevima sveta. Prašuma je oduvek imala drugačiji ritam. U Amazoniji nije bilo letnje sezone požara pre nego što su došli prvi Evropljani i počeli da je krče.

ZEMLJA AMAZONKI

"I tako je kapetan Oreljana poveo svojih 57 ljudi sa kojima se ukrcao u pomenuti brod i kanue otete od Indijanaca i zaplovio niz reku", beleži u poznom decembru 1541. godine dominikanac Gašpar de Karvahal. Španski sveštenik, u misiji sa konkistadorima, pratiće više meseci kapetana Fransiska de Oreljana nakon što se na Andima, na krajnjem zapadu Južne Amerike, odvojio od Gonzala Pizaroa, polubrata slavnog osvajača kraljevine Inka. Potom je zaplovio niz sliv Amazona. Karvahalova popularna hronika *Relación* opisaće brojne doživljaje Oreljanine ekspedicije i prvi put Evropljanima predstaviti čudesni svet Amazonije.

Kapetan Fransisko de Oreljana prvi je Evropljanin koji je preplovio reku Amazon čitavim tokom i prvi je istraživač u ovom tropskom području, koje je u to doba, po svemu sudeći, nastanjivalo daleko više ljudi (verovatno iščezlih u epidemijama bolesti donetih iz Evrope). Sudeći po Karvahalovoj hronici, Oreljanino prvo putovanje trajalo je više od osam meseci, sve do kraja avgusta 1542, kad je ploveći niz veliku reku stigao na Atlantik. Po nalogu španskog kralja i uz sukobe sa Portugalcima, Oreljana će se nekoliko godina kasnije vratiti u drugu ekspediciju u kojoj će smrtno nastradati.

Iz Oreljanine ekspedicije potekao je i naziv za Amazon. Španci su reku isprva nazivali Grande zbog veličine, potom je u čast konkistadora nazivana Rio Oreljan, ali se odomaćio naziv Amazon, prema jednom doživljaju Oreljanine ekspedicije. Naime, Španci su se sukobili sa plemenom u kome su se ravnopravno uz muškarce protiv konkistadora borile i žene ratnice (po nekim potonjim tumačenjima reč je o muškarcima duge kose, ali biće ipak da su se Španci sukobili sa ženama iz džungle). Ovo je Oreljanu, a kasnije i druge Špance, podsetilo na grčki mit o Amazonkama, ženama ratnicama, pa je tako i reka dobila naziv po grčkim Amazonkama. Naziv se zadržao i nakon što je – po ugovoru o podeli sveta između Španije i Portugalije – Amazonija potpala pod kontrolu Portugalaca.

SEDAMDESET PET HILJADA POŽARA

Otkako je otkrivena, Amazonija fascinira čudima i budi maštu pustolova u lovu na bogatstvo. Ovo područje površine od oko sedam miliona kvadratnih kilometara, od kojih je 5,5 pokriveno gustom prašumom (što je uporedivo sa površinom Evropske unije zajedno sa zemljama Zapadnog Balkana), ovog leta posebno privlači globalnu pažnju i opštu zabrinu-

Fotografije: AP

tost. Uz neugodne vesti o strašnim požarima u Sibiru, brazilska Nacionalna agencija za istraživanje svemira (INPE) objavila je kako je ovog avgusta širom Amazonije u Brazilu izbilo više od 75.000 požara, što je dovelo do prave političke krize i čak smene direktora INPE.

Povećanje broja požara od 84 odsto u odnosu na avgust prošle godine izazvalo je brojne katastrofične najave, ali ova sezona požara na Amazonu ipak nije baš drastično strašnija od prethodnih – prošle godine požarâ je prosto bilo manje, ali je ista agencija 2016. zabeležila 69.000, a 2015. oko 53.000 požara.

Ova bi se godina ipak mogla pokazati kao prelomna za Amazon kako zbog trapavih reakcija predsednika Žaira Bolsonara i drugih zvaničnika u Brazilu, tako i zbog evidentnih posledica krčenja šume spaljivanjem i sečom. Takozvani proces deforestacije je socioekonomski fenomen, a ne prirodna nedaća, i čini srž problema koji pogađa Amazoniju.

TERRA PRETA

Zemlja u Amazoniji je sasvim neplodna. Retko gde neki predeo toliko vrvi od života, a ispod njega je tlo sasvim ispošćeno. Kako u studiji *From forest to Field* navodi *NASA Earth Observatory*, organizmi koji žive u slojevima tropske šume jedni iznad drugih u neizmernoj raznolikosti neprekidno recikliraju sve nutrijente i oni se ne raspadaju, ne gnoje zemlju, niti je ikako drugačije prihranjuju. Kada se tropska šuma ukloni, na tako ispošćenom tlu bez prihrane ništa neće da raste. Zato se dugo verovalo da na prostoru Amazonije nije moglo živeti puno ljudi, ali je odnedavno otkriveno da su Karvahalovi navodi o brojnim domorocima u naseljima oko velike reke istiniti. Starosedelačka plemena su, naime, iznalazila načine da zemlju učine plodnom koristeći tehnologiju takozvane "crne zemlje" (*terra preta*), gde su manje površine tla obogaćivane mešavinom uglja, kostiju i komposta.

Od sedamdesetih godina 20. veka lokalni poljoprivrednici i velike kompanije krče prašumu kako bi se proširilo poljoprivredno zemljište i oslobodio prostor, pre svega za uzgoj goveda (izvoz govedine je važan za ekonomiju Brazila poslednjih godina). U odsustvu veštačkih ili prirodnih gnojiva, stanovnici primenjuju metodu staru već 10.000 godina – ruše i pale stabla kako bi njihov pepeo nagnojio i oživeo zemljište. Na ovaj način zemljište postaje izrazito plodno i nekoliko sezona daje izvrsne prinose. No, brzo biva ispošćeno, a poljoprivrednici kreću dalje, ruše nove delove Amazonije, pale je i obnavljaju njive.

MEĐUNARODNI PRITISAK

Krčenje šuma je smanjilo amazonsku prašumu za oko 18 odsto u poslednjih pola veka. Mada su domorodačka plemena vodila sudske procese, a međunarodne ekološke organizacije poput *Greenpeace* i WWF godinama upozoravale na posledice, čini se da je svet postao svestan krčenja Amazona tek u avgustu 2019. Oblaci dima stigli su ovog leta do više hiljada kilometara udaljenog Sao Paula na jugoistoku Brazila, a NASA satelit AIRS zabeležio je značajne količine ugljen-monoksida nad Južnom Amerikom.

Istovremeno, ekološki aktivisti kritikuju bledu reakciju vlasti Brazila, kao i slabljenje mehanizama protiv deforestacije otkako je na dužnost stupio predsednik Žair Bolsonaro, žustar protivnik zelenih pokreta. Zato je Brazil prethodnih dana pod velikim međunarodnim pritiskom, a pozive za zaustavljanje vatre koja guta "pluća planete" uputio je i rimski papa. Sukobi sa francuskim predsednikom Emanuelom Makronom počeli su pretnjama o odlaganju dragocenog trgovinskog sporazuma, a završili su se na Tviteru sa uvredama i nepristojnostima.

Amazonija je od ogromnog značaja za biodiverzitet i klimu planete. Studija objavljena pre šest godina u časopisu "Science" pokazala je da oko Amazona raste više od 390 milijardi stabala koja pripadaju 16.000 različitih vrsta drveća. Na području koje zauzima prostor devet država (od čega je 60 odsto u Brazilu) ova stabla proizvode oko 16 odsto kiseonika koji nastaje na kopnu. ¶

SLOBODAN BUBNJEVIĆ

TERITORIJALNE PRETENZIJE: **Turski vojnik u Siriji**
Foto: Tanjug AP Photo

Kurdski čvor

Posle natezanja oko tampon-zone na severu Sirije, pregovori između Turske i SAD su se pomerili sa mrtve tačke. Erdoganu je ta zona koju sada kontrolišu Kurdi važna i zbog unutrašnje politike

Posle nekoliko meseci pregovora o zoni bezbednosti na severu Sirije istočno od Eufrata, SAD i Turska su se usaglasile o uspostavljanju centra za zajedničke operacije. Međutim, dok Turci tvrde da centar od kraja prošle nedelje radi "punim kapacitetom", Amerikanci uzdržano kažu da su prošle subote američki i turski generali obavili prvi zajednički izviđački let nad severoistočnom Sirijom. Detalji dogovora o zoni bezbednosti još nisu poznati.

Turska već dugo traži uspostavljanje zone bezbednosti, čak je pretila vojnim upadom istočno od Eufrata. Predsednik Redžep Tajip Erdogan je prošlog oktobra rekao da je vojna operacija "veoma blizu". Ove godine je nastavio sa pretnjama, pa su SAD zbog sopstvenih interesa u Siriji odlučile da nešto preduzmu.

Stvari su se ubrzale početkom jula, kada je Turska poslala vojsku na granicu istočno od Eufrata. Vlastima blizak turski list "Sabah" je pisao da su dopremljeni oklopna vozila, artiljerija i "više od 50 tenkova". Radi smirivanja situacije, iz Vašingtona je krajem jula doleteo američki specijalni predstavnik za Siriju Džejms Džefri.

Posle razgovora sa Džefrijem, turski ministar spoljnih poslova Melvut Čavušoglu nije bio zadovoljan: "Terorističke organizacije u Siriji stalno jačaju. SAD im čak daju oružje... Treba što pre da se sporazumemo o zoni bezbednosti. Više nemamo strpljenja." Pod "terorističkim organizacijama" podrazumevao je odbrambene snage samoproglašene autonomne oblasti Rožava na severu Sirije koju većinom čine Kurdi.

OBEĆANJA I INTERESI

SAD već dugo podržavaju sirijske Kurde jer su se pokazali kao najbolji partner u borbi protiv džihadista. Nakon što je američki predsednik Donald Tramp krajem prošle godine proglasio pobedu nas Islamskom državom (ID) i najavio povlačenje iz Sirije, ta podrška je postala upitna. Kurdi se pribojavaju turske invazije na Rožavu i mogućnosti da se ID povampiri.

Da je to realno misle i bivši šef Centralne komande vojske SAD Džozef Votel i direktorka Centra za turske studije Instituta za Bliski istok Gonul Tol. Oni su nedavno u članku u američkom konzervativnom magazinu "Nacionalni interes" ocenili da bi zona bezbednosti kakvu Turska želi "naštetila interesima SAD". Votel i Tol u Kurdima vide najefikasniji borbe-

ni element protiv ID u Siriji, čije prisustvo "podstiče stabilnost" i "sprečava povratak ID".

Iako su znatno smanjile broj svojih trupa, SAD se nisu potpuno povukle iz Sirije. Tramp je odlučio da 400 vojnika ostane u kriznom području na severu. Sada je zajedno sa pomenutom delegacijom u Tursku stiglo i dodatnih devedeset američkih vojnika.

Da SAD neće tek tako Turskoj prepustiti Rožavu govori i poziv saveznicima iz Evrope da pošalju još trupa, koje bi popunile "rupu" nastalu povlačenjem američkih vojnika. Džefri je rekao da je od Britanije i Francuske dobio "veoma ohrabrujuće odgovore", a u igri je i Italija. Ovih dana, zamenik šefa zajedničke komande u operacijama protiv ID general Nikolas Pont rekao je da će međunarodna koalicija koju predvode SAD nastaviti podršku odbrambenim snagama Rožave na severu Sirije i da je bilo kakva intervencija Turske u toj oblasti neprihvatljiva.

PROBLEMI ZA KURDE

Prisustvo zapadnih trupa Kurdima predstavlja kakvu-takvu garanciju da Turska neće olako povući jednostrane poteze. Komandantu vojske Rožave Ferhatu Abdiju Šahinu tampon-zona je prihvatljiva, ali ne po turskom modelu koji podrazumeva duboki pojas pod potpunom kontrolom Turske. On tvrdi da ideja o zoni bezbednosti zapravo potiče od kurdskih snaga: "Još kada su SAD početkom godine objavile odluku o povlačenju iz regiona, Turska je počela da preti. Zbog toga smo mi tražili formiranje takve zone."

Za predstavnike civilnih vlasti u Rožavi SAD i dalje imaju važnu ulogu, a američko-turske pregovore smatraju ključnim. Savetnik u administraciji Rožave Badran Džija Kurd ocenio je za Rojters da bi neuspeh tih pregovora bio koban, da oni priželjkuju "političko rešenje", jer bi u suprotnom došlo do "ozbiljnog vojnog sukoba" sa turskim snagama, te da u tom slučaju kurdske snage ne bi mogle da nastave potragu za ćelijama "spavača" ID, niti da čuvaju veliki broj zarobljenih džihadista.

Status Rožave je posve nejasan. Sirijske vlasti odbijaju da joj daju autonomiju zbog bojazni od rasparčavanja zemlje. Sirijska državna agencija SANA navodi da za Damask ni tampon-zona pod kontrolom "turskih i američkih okupatora" ne dolazi u obzir, da su sirijski Kurdi pristali da budu njihovo oruđe u ovom projektu i da će snositi istorijsku odgovornost". Vlasti Rožave, sa druge strane, za neuspeh svojih pregovora sa Sirijom krive Rusiju koja "nije odigrala svoju ulogu i nakon što se više puta sastala sa turskom stranom" nakon čega je došlo do blokade dijaloga sa Damaskom.

Sada komanda snaga Rožave poziva Damask na obnovu pregovora i političko rešenje po principu "priznanja demokratske samouprave i legitimnih prava" kurdskog naroda "unutar ujedinjene i slobodne Sirije".

ERDOGANOVI PLANOVI

Bez obzira na pregovore sa SAD, Erdogan nije prestao sa zapaljivom retorikom. Na skupu svoje Partije pravde i razvoja (AKP) u Ankari 26. jula rekao je šta misli: "Kako god se pregovori sa SAD o formiranju zone bezbednosti duž granice sa Sirijom završe, mi smo odlučni da teroristički koridor istočno od Eufrata raznesemo u paramparčad." Koliko god Erdogan pretio, to se neće desiti sve dokle se tamo nalaze američki, britanski i francuski vojnici.

Druga sporna namera turskih vlasti je prebacivanje sirijskih izbeglica iz Turske u zonu bezbednosti. "Pokušavamo da bezbedne zone proširimo što je više moguće van naših granica kako bismo obezbedili odlazak Sirijaca iz naše zemlje. Do sada se vratilo 330.000 ljudi", rekao je Erdogan. Iz Stejt departmenta poručuju da su protiv bilo kakve nasilne deportacije Sirijaca u tampon-zonu.

PROBLEMI SPOLJA ZA UPOTREBU KOD KUĆE

Priča turskih vlasti da izbeglice što pre treba vratiti počela je posle poraza Erdoganovog AKP-a na izborima za gradonačelnika Istanbula, na kojima su izbeglice bile jedna od glavnih tema. Istraživanje turske agencije Konda pokazuje da danas samo 21 odsto ispitanika prihvata da živi sa Sirijcima u istoj zgradi ili susedstvu, što je upola manje nego pre tri godine. Turska opozicija je na prošlim lokalnim izborima (kada je pobedila u više velikih gradova) ponavljala da sa izbeglicama treba postupati humano, ali da ih treba vratiti kući.

Pitanje je gde AKP i predsednik Erdogan vide podršku za planove u Siriji. Spor oko kupovine ruskog raketnog sistema S-400 samo je pogoršao već zategnute odnose sa SAD. Sa druge strane, vidljivo je nepoverenje između Turske i Rusije u vezi sa sukobima oko Idliba na zapadu Sirije. A problem je i Krim. Erdogan je nedavno prilikom posete novog ukrajinskog predsednika Ankari ponovio da je Krim nelegalno pripojen Rusiji.

Ma koliko Erdoganova zapaljiva retorika bila namenjena turskoj javnosti sa ciljem da skrene pažnju sa gorućih ekonomskih problema i korupcije, uspostavljanje trajnog mira u Siriji neće biti moguće ako se ne uzmu u obzir i turski interesi. ¶

PEĐA ANĐELKOVIĆ

Autonomna Rožava

Rožava (Autonomna administracija severne i istočne Sirije) obuhvata oko četvrtinu teritorije Sirije, najvećim delom istočno od Eufrata. Nastala je kada su sirijske vlasti tokom građanskog rata preusmerile vojsku sa severa za odbranu zapadnog dela zemlje. Kurdske partije u Rožavi formirale su vlast u oblastima Afrin, Kobani i Džazira i oformile odbrambene snage. Teritorija pod njihovom upravom proširila se posle pobeda nad Islamskom državom. Usledilo je proglašenje autonomije, po principima demokratskog konfederalizma i libertarijanskog socijalizma. U Rožavi osim Kurda žive i Arapi, Turkmeni, Jermeni, Čerkezi, Sirijci.

Sirijske demokratske snage (SDF) su savez više oružanih snaga u Rožavi. Čine ih uglavnom kurdske i arapske trupe, a okosnica su im kurdske Jedinice narodne zaštite. Aktuelni komandant SDF-a je Ferhat Abdi Šahin (ratno ime: Mazlum Kobani), koji je pre bio u militantnoj Radničkoj partiji Kurdistana (PKK). Ona je ranije u Turskoj vodila oružanu borbu za nezavisnu kurdsku državu, dok danas zahteve svodi na veću autonomiju za Kurde. Turska je i dalje smatra terorističkom grupom.

Specijalni pravosudni rijaliti

Istraga u slučaju "Reket" u Severnoj Makedoniji dobila je prošle nedelje još jedan zaokret – spisak osumnjičenih za umešanost u iznudu novca od makedonskih biznismena i političara proširio se na specijalnu tužiteljku Severne Makedonije Katicu Janevu. Tokom svedočenja u Tužilaštvu za organizovani kriminal u Skoplju, tužiteljka je izjavila da se "ne oseća krivom"

"Sve će biti u redu", majčinski kaže glas u pozadini, dok telefonom razgovaraju prvooptuženi u slučaju "Reket" Bojan Jovanovski, poznatiji kao Boki 13, i makedonski biznismen Jordan Kamčev. Snimak ovog i drugih prisluškivanih telefonskih razgovora objavio je početkom avgusta desničarski list "La Verita" iz Milana. U izjavi za medije koju je specijalna tužiteljka Severne Makedonije Katica Janeva dala prošlog utorka, nakon četvorosatnog ispitivanja u Tužilaštvu za organizovani kriminal u Skoplju, tužiteljka je rekla da ne sme da kaže da li se njen glas čuje na snimku ili ne. "I sami znate da nije dozvoljeno deljenje takvih informacija", objasnila je Janeva uz ljubazan osmeh.

IRONIJA SUDBINE

Grupa policajaca u civilu pozvonila je prošle srede na vrata Janeve u skopskom naselju Kozle. Tužiteljka je mirno otvorila vrata, stavila naočare za sunce i poslušno se smestila na zadnje sedište crnog policijskog seata altee. Do juče – žena na čelu "najmoćnije makedonske pravosudne institucije" koja predvodi gonjenja za krivična dela povezana sa neovlašćenim presretanjem komunikacija. Danas – osumnjičena za zloupotrebu službenog položaja na osnovu prisluškivanih razgovora.

Kada je Janeva došla na čelo Specijalnog javnog tužilaštva, bila je praktično nepoznata široj javnosti. Gradila je karijeru u provinciji, radeći kao zamenica javnog tužioca u Osnovnom tužilaštvu u Đevđeliji. Predavala je krivično materijalno i procesno pravo u Akademiji za sudije i tužioce. Kolege su je hvalile da je "profesionalna i obrazovana". Janevu je na novootvorenu poziciju specijalne tužiteljke posebno preporučilo što je na Siciliji završila obuku o borbi protiv organizovanog kriminala. Činjenica da je učila od eksperata koji se svakodnevno obračunavaju sa italijanskom mafijom ulivala je strahopoštovanje.

Izbor Janeve u septembru 2015. bio je rezultat dogovora između predstavnika četiri najveće partije u Makedoniji: Demokratske partije Albanaca, Demokratske unije za integraciju, Socijaldemokratskog saveza i VMRO DPMNE. Bila je to nemirna godina u Makedoniji: oružani sukobi u Kumanovu, afera oko razrešavanja ubistva Martina Neškovskog, veliki građanski protesti i dve afere. Od specijalne tužiteljke očekivalo se da reši aferu "Puč", po optužnicama za ugrožavanje ustavnog poretka i špijuniranje, gonjen je i tadašnji lider opozicionog Socijaldemokratskog bloka Zoran Zaev, kao i aferu "Prisluškivanje", u vezi sa serijom snimaka koji su ukazivali na korupciju u vlasti, a koji je opozicija na čelu sa Zaevim tada objavila.

Za specijalni zadatak specijalna tužiteljka dobila je potpuno odrešene ruke: slobodu da sama bira saradnike, otvoren budžet – bez bilo kakvih limita za kadrovsko i tehničko osoblje i bez ograničenja za strane ekspertize tokom prva tri meseca. Sve, samo da zauzvrat, kako je tada izjavio Zaev, donese "nezavisno, nepristrasno i dovoljno stručno rešenje, koje bi bilo u interesu građana". Janeva je, između ostalog, gonila ministarku unutrašnjih poslova Gordanu Jankulovsku, čelnike Elektrana Makedonije i, na kraju – biznismena Jordana Kamčeva, koji ju je ove godine optužio za reket. Kamčev važi za najbogatijeg čoveka u Makedoniji, a "Forbs" procenjuje da je "težak" 228 miliona evra. Zbog visokoprofilnih slučajeva kojima se bavila, mnogi su brinuli za bezbednost tužiteljke. Janeva nije pokazivala da je zabrinuta za sebe: išla je na ročišta, ljubazno se osmehivala, strpljivo objašnjavala novinarima detalje slučajeva koje vodi, radila je za dobrobit svoje zemlje. Izgradila je o sebi sliku žene čvrste ruke u svilenoj rukavici.

Iste godine kada je Janeva napravila skok u karijeri, njen prijatelj i saučesnik Boki 13 objavio je da se povlači iz šoubiznisa. Tabloidi su pisali da se čak bio posvetio vanrednim studijama prava na Univerzitetu u Skoplju. Na istom fakultetu studirao je i Lazar, sin Janeve.

Kuća i kancelarija tužiteljke su prošle nedelje pretresene. Zaplenjen je njen službeni kompjuter, kao i jedan od dva mobilna telefona (za koji se spekuliše da je formatiran). Kako je objasnio Lazar Janev, majka je drugi telefon izgubila u Beogradu.

NEOPOZIVA OSTAVKA

Janeva je 15. jula objavila da podnosi neopozivu ostavku. Ranije tog dana, uhapšeni su Boki 13 i Zoran Milevski, a ime Janeve prvi put je povezano sa reketiranjem.

"Koristim priliku da obavestim javnost da neću dozvoliti da se moje ime koristi za alibi nekoga ko kao taoca drži sudbinu Specijalnog tužilaštva i evropske integracije moje zemlje. Izjavljujem da će ostavka postati aktivna kada se političke stranke dogovore o novom zakonskom rešenju i izaberu mog naslednika", oprostila se tužiteljka. Kako su rekli iz SJO, Janeva o ostavci prethodno nije razgovarala sa kolegama.

Foto: *facebook.com*

A onda je potpuno nestala iz javnosti. Mediji su spekulisali da je pobegla iz zemlje, saradnici su tvrdili da nisu imali nikakav kontakt sa njom. A onda se pojavila isto tako naprasno kao što je nestala: zakazala je konferenciju za medije, otišla kod frizera, gde su je uslikali tabloidi, i staloženo stala pred novinare. "Pod punom odgovornošću tvrdim da nisam zloupotrebila svoj položaj, svesno ili nesvesno, činjenjem ili nečinjenjem", obratila se Janeva.

LUJ VITON I KAFA U OHRIDU

Biznismen Jordan Kamčev trenutno se vodi kao prvooptuženi za pranje novca i prevare (slučaju "Imperija"), a sudi mu se pred SJO. Biznismen je u maju sam prijavio da ga "reketiraju", navodeći da je od njega tražena suma od osam miliona evra, ali da je na kraju pao dogovor da isplati "samo" pet, i to u četiri rate. Nakon prve tranše, Kamčev je dobio nekoliko olakšica: oslobođen je kućnog pritvora, vraćen mu je pasoš, a na kraju je stekao i status zaštićenog svedoka. U prilog umešanosti Janeve u slučaj svedoči i to što je samo ona, kao specijalna tužiteljka, imala pravo da potpiše odluku kojom je Kamčev pušten iz pritvora. Biznismen tvrdi da mu je bilo obećano da će, uz isplatu pune sume, SJO odustati od postupka protiv njega.

Istražitelji pretpostavljaju da su Janeva i Boki 13 dobili 1,5 miliona evra u kešu – pola miliona od biznismenove žene i milion od Kamčeva lično – spakovan u "luj viton" torbu.

Iz Tužilaštva za organizovani kriminal najavljuju da će se dokazati da je dobila još i više. Osim toga, Janeva je navodno dobila oko 5000 evra u nameštaju, koji joj je nabavio jedan od osumnjičenih. Nakon hapšenja, makedonski Kanal 5 objavio je snimak na kojem policija iznosi nameštaj iz tužiteljkine kuće. Kamera je zabeležila kako radnici u kamion utovaruju jedan sivi trosed.

Desetak dana nakon što je Kamčev izneo optužbe, tabloidi su preneli da su se u jednom kafiću u Ohridu navodno sreli Boki 13 (tada već u statusu osumnjičenog u aferi "Reket"), Katica Janeva i premijer Severne Makedonije Zoran Zaev. Desetak dana kasnije, Boki 13 je uhapšen, a Janeva je podnela ostavku. Zaev negira bilo kakvu povezanost sa njih dvoje. "Neću dozvoliti da mi vladu sruši par kriminalaca, jedan sujetan novinar i jedan p*der", odbrusio je Zaev na konferenciji za novinare, odbacivši navode da se sa bilo kim o bilo čemu dogovarao.

POZIVI NA ODGOVORNOST

Dimče Arsovski, poslanik opozicione VMRO DPMNE, ocenio je da "neće biti pravde u Makedoniji" dok se ne stigne do glavnih naručilaca i ne rasvetli se uloga Zorana Zaeva. "Zaev će se ograditi od svih saradnika samo da spase sopstvenu kožu", smatra Dimovski.

Tužilaštvo je objavilo da je, osim troje osumnjičenih, istraga pokrenuta protiv još dvojice političara. Za sada nije poznato ko su oni. Predsednik Severne Makedonije Stevo Pendarovski, predstavnici SAD i EU, rekli su da očekuju "brzu i efikasnu istragu svih osumnjičenih". Portparol Vlade Muamed Hodža istakao je da pokretanje postupka protiv Janeve potvrđuje da je pred zakonima "svako jednak i odgovoran".

Severna Makedonija se nada da će na jesen dobiti datum za početak pregovora o pridruživanju Evropskoj uniji. Da bi se to dogodilo, Severna Makedonija treba da reši još samo pitanje Zakona o javnim tužilaštvima. U Sobranju se u utorak razgovaralo i o izmenama Zakona o specijalnom tužilaštvu, kako bi ova oblast bila detaljnije regulisana.

Janeva se trenutno nalazi u Istražnom zatvoru u Skoplju, gde će ostati najmanje 30 dana. Kako su saopštili iz zatvora, tužiteljka u ostavci deli sobu sa još jednom ženom i redovno uzima propisane lekove. Na njeno mesto još uvek nije imenovan niko, a mandat joj zvanično traje do 15. septembra (i Janeva, kako je navela u tekstu ostavke, faktički vrši dužnost dok se ne imenuje zamena). Tužilaštvo ima tri meseca da pokrene optužnicu protiv Janeve. Ukoliko bude osuđena, mogla bi da dobije do 12 godina zatvora. ¶

JOVANA GEORGIEVSKI

KINESKA ROBA O KO

Zlatna medalja – to je sve što naši navijači očekuju da im stigne iz Pekinga. Ali problem je što istu ideju ima i ostatak sveta, pa je izvesno da nas čekaju vrući septembarski dani u kojima će biti rešena dilema ko je bolji, srpski ili američki "Tim snova"

Iako će ovaj broj "Vremena" već uveliko biti u prodaji kad košarkaška reprezentacija Srbije bude odigrala prve utakmice na Mundijalu u Kini, valja reći nešto o ovom takmičenju. Tim pre što je za nas ovde košarka, posle fudbala, najvažniji sport, i bez obzira što se gotovo u isto vreme održava teniski turnir US Open, na kome naš Đoković brani titulu, mi nedeljama unazad pričamo skoro isključivo o basketu.

Prema poslednjim informacijama, naši novinari i nešto navijača stigli su u Kinu, ali nisu svi išli istim putevima. Bilo je skupih aranžmana sa direktnim letovima do Fošana, gde igraju naši, ali i onih jeftinijih. Oni su presedali u Hongkongu, gde je carinska procedura nešto komplikovanija nego u ostatku Kine, a i mogućnost da na tamošnjem aerodromu dođe do "fajta" između demonstranata i policije je više nego realna. Od Hongkonga su mnogi do Fošana stigli autobusima jer je voz mnogo skup, a prevoz avionom traje duže nego busom.

Fošan, baza naše reprezentacije, jeste grad za koji je malo ko čuo pre žrebanja grupa za ovaj Mondijal. To je grad od oko 7,2 miliona stanovnika. I to po podacima iz 2012. Provinciju u kojoj se nalazi ovaj grad pre nekoliko godina pogodile su katastrofalne poplave i postojala je opasnost da pukne brana. Agencije su tada prenele vest da "ako brana pukne, poplaviće desetak sela sa oko deset miliona stanovnika". Čuj – sela...

KAKO KO, KAKO GDE

I u Fošanu, i u drugim kineskim gradovima u kojima se igra Svetsko prvenstvo, košarkaši su svojevrsna atrakcija. Lokalni stanovnici ih satima čekaju pred hotelima i jure da se slikaju sa njima jer valja imati sliku sa nekim višim od dva metra.

Inače, svetska košarkaška prvenstva su se različito "primala" u raznim delovima sveta, bar što se mog iskustva i prisustva tiče. Na primer, u Atini 1998. samo su najbliže komšije koji stanuju preko puta dvorane "Marusi" (sada OAKA) znali da se dešava nešto u vezi sa basketom. U ostatku grčke prestonice niko nije obraćao pažnju na košarkaše, malo ko je i znao da se nešto tu igra. Svi su bili koncentrisani na turizam i na ulepšavanje Atine kako bi 2000. godine dobila organizaciju Olimpijskih igara. Na ogromnu žalost Grka, dobili su Igre tek četiri godine kasnije, kad više nisu predstavljali svetsku velesilu u košarci. Tako je čast da na Olimpijadi 2004. pobede američki "Drim tim" pripala Argentincima.

Ni u Indijanapolisu, gde sam takođe bio 2002, organizatori se nisu pretrgli da promovišu Svetsko košarkaško prvenstvo. Više truda uložili su da gigantsku dvoranu "RCA dom", građenu za američki fudbal, koja je primala 58.000 gledalaca, nekako pregrade platnima kako bi se

OJOJ SRBI MAŠTAJU

VELIKA OČEKIVANJA:
Selektor A. Đorđević
Foto: Tanja Valič/ Tanjug

u polovini tog betonskog mamuta igrala košarka. Još kad je naša reprezentacija pobedila američki tim u četvrtfinalu, interesovanje se potpuno okrenulo redovnom godišnjem skupu bajkera države Indijana. Domaćini su i učešće i zanimanje za košarku simbolično završili u garaži ogromne dvorane, gde su u autobusu koji je čekao američke reprezentativce jedno drugom u zagrljaj pali trener "Drim tima" Džordž Karl i njegova supruga. Nekoliko minuta su plakali žalosni zbog poraza od Jugoslovena, a svedoci tog dramatičnog trenutka bili su tek malobrojni naši novinari koji su tu čekali Gurovića, Bodirogu i ostale heroje naše pobede.

Dakle, ima delova sveta za koje bi se čovek zakleo da su potpuno ludi za basketom, a kad tamo – skoro potpuna ignoracija. Nedavno sam na gugl mapama pokušao da pronađem dvoranu "RCA dom" u Indijanapolisu, da malo evociram sećanja, kad – nje nema! Razneli su je 2008. kontrolisanom eksplozijom, a reportažu o njenom uništenju snimio je National Geographic. Potom je na istom mestu podignuta nova hala, još veća, National Convention Center. Prima 66.000 gledalaca i neophodna je Indijanapolisu jer lokalni tim Kolts, koji se takmiči u elitnoj ligi američkog fudbala, igra utakmice cele zime, a one umeju u ovom delu Amerike da budu baš surove.

Kad smo već kod Amerikanaca, treba naglasiti da je to reprezentacija koja je imala najviše problema na putu do Kine. Oni nisu išli preko Hongkonga, ali su prošli kvalifikacije u kojima nisu imali pravo da igraju košarkaši iz NBA i univerzitetske NCAA lige. A to je prema prilično preciznoj računici – oko 3.650 najboljih američkih igrača! Kad su nekako prošli te kvalifikacije, tek je sledio pravi pakao za "Ludog Srbina", kako sam sebe zove američki selektor Greg Popović. Otkazalo mu je tridesetak pozvanih NBA zvezda – neki su rekli da se žene ili renoviraju kuće, a neki se nisu ni potrudili da objasne zašto ne žele da igraju za reprezentaciju. Ono što je htelo da se priprema i igra Popović je doveo u Kinu, ali najveća greška bi bila reći da su Ameri na Mundijalu autsajderi. Uostalom, evo šta kaže naš reprezentativac Nemanja Bjelica:

"Pre četiri godine na Svetsko prvenstvo u Španiji Amerikanci su došli sa svojim trećim timom. I u finalu su nas lako pregazili sa 30 razlike, a moglo je biti i više da su hteli."

ĆORAK I BINGO IZ "LUNA PARKA"

Iako Međunarodni olimpijski komitet pravi razliku između termina Jugoslavija i Srbija, nekako smo navikli da utakmice, pa i medalje iz "onog doba" prisvajamo kao "naše". Tako se pamti da je "naše" prvo učešće na svetskim prvenstvima vezano za prvi Mundijal 1950. u Argentini. Jugoslavija nije izborila pravo učešća, ali je Italija otkazala jer tamošnja federacija nije imala para za put preko Atlantika, pa je uskočila ekipa sklopljena u Beogradu, koja je očigledno imala dovoljno novca. Trebalo je da selektor tog tima bude Francuz Anri Hel, ali je u političkim krugovima ocenjeno da bi to bilo previše u jednoj komunističkoj zemlji, pa je na brzu brzinu selektor pronađen u liku reprezentativca Nebojše Popovića, koji je na utakmici Jugoslavija–Peru postigao prvi koš ne samo za našu reprezentaciju na svetskim prvenstvima, već na Mundijalima uopšte.

Jugoslavija je na tom Svetskom prvenstvu zauzela poslednje mesto, a četiri decenije kasnije u istoj dvorani "Luna park" u Buenos Ajresu održano je 11. Svetsko prvenstvo. Na njemu je Jugoslavija bila prva, bila je to poslednja svetska "plava" rapsodija u kojoj su prve violine bili Kukoč, Divac i Dražen Petrović. Neposredno posle pobede u finalu jedan hrvatski navijač dotrčao je na parket i Divcu tutnuo u ruke hrvatsku zastavu. Ovaj je bacio neočekivani "poklon", što je na neki način, mnogo pre one čuvene maksimirske utakmice između Dinama i Zvezde, označilo početak kraja Jugoslavije. Bar što se košarke tiče.

Kao samostalna država, dakle od 2006, Srbija je učestvovala na tri šampionata sveta. Najpre smo u Japanu sa timom koji je selektor Dragan Šakota jedva skrpio (Bojan Popović, Branko Jorović, Vule Avdalović, Miroslav Raičević, Igor Rakočević, Mile Ilić, Uroš Tripković, Darko Miličić, Marko Marinović, Ognjen Aškrabić i Kosta Perović) osvojili 11. mesto. Četiri godine kasnije u Istanbulu pokradeni smo u polufinalu jer su sudije priznale pobedonosni koš Turske iako je njihov igrač nagazio aut-liniju. Najzad, reprezentaciju preuzima Saša Đorđević i odmah 2014. u Španiji Srbija igra finale. To je već pomenuti meč sa "trećim timom" SAD, koji smo izgubili, ali smo se onoliko radovali srebrnoj medalji.

Sada nam, utisak je, ni srebrna medalja ne bi bila dovoljna u Kini. Apetiti su porasli saznanjem da niko nije otkazao Đorđeviću, a nisu nimalo splasli ni kad se Miloš Teodosić povredio. Najveće nade polažu se u Nikolu Jokića, ove sezone zvanično najboljeg centra u NBA ligi. Ovaj Somborac "težak" je oko 150 miliona dolara, i ako odigra još nekoliko sezona kao ovu poslednju, uz njegovo ime će stajati epitet "najbolji srpski košarkaš svih vremena". Uz izvinjenje Divcu, Kićanoviću i Dalipagiću, ali mislim da će biti baš tako.

I pored Jokića, zatim Bogdanovića, Marjanovića, Bjelice i ostalih asova, koji će u Kini posle više od decenije ponovo igrati u plavim dresovima, najveća snaga ove reprezentacije je u čoveku koji tamo neće odigrati ni minut. Naravno, to je Saša Đorđević, čovek koji je kao igrač osvajao i svetska i evropska prvenstva, a kao selektor svetsku i olimpijsku srebrnu medalju. Pre neki dan u Kini je proslavio 52. rođendan, a najlepši poklon koji može poželeti bila bi...

"Jedna od dve medalje. Zna se koja," poverio se selektor novinarima.

Pre polaska u Kinu dao je Đorđević i jedno obećanje: ako postanemo svetski prvaci, pehar će peške odneti u Leposavić, selo na severu Kosova i Metohije. Jasno, na tom putu mnogi bi mu se pridružili, pa je već sada prilično izvesno da nas i u Kini, i eventualno kasnije na putu za Leposavić, čeka uzbudljiv septembar. ¶

ALEKSANDAR OSTOJIĆ

Kraj pakta između Staljina i Hitlera

Kada je Nemačka 22. juna 1941. napala SSSR, Staljin je bio zatečen. Računao je da će pakt koji je sklopio sa Hitlerom duže trajati. Politbiro se sakupio u radnom kabinetu svog vođe. Neko je rekao da Staljin mora da se obrati narodu preko radija. On je rekao: "Ne mogu. Neka govori Molotov!" Ništa drugo nije rekao. Naručio je automobil i odvezao se u svoju Daču u Kunčevo gde je ostao deset dana. Četiri godine kasnije je Staljin sa Ruzveltom i Čerčilom prekrajao svet. Bio je najveći pobednik Drugog svetskog rata

Piše: **Ivan Ivanji**

Valentin Bereškov je u vreme podele Poljske između Nemačke i SSSR bio pripadnik sovjetske ratne mornarice. Demobilisan je i dodeljen na rad narodnom komesarijatu (ministarstvu) za spoljnu trgovinu. Više puta je sa raznim delegacijama bio u Nemačkoj, ponekad se i poduže zadržavao. Usavršavao je znanje jezika, dobro upoznao i neka velika nemačka preduzeća, sklopio dosta prijateljstava. U Moskvi ga je pod svoje uzeo lično Anastas Mikojan (1895–1978). Početkom novembra 1940. usred noći Mikojan je pozvao Bereškova u svoj kabinet i rekao mu da treba odmah da se javi Molotovu: "Odvešće vas mojim kolima u Kremlj, tako nećemo gubiti vreme za razne propuske."

Molotov ga je primio sedeći nad aktima za svojim pisaćim stolom. Ponudio ga je da sedne, raspitao se za njegovu porodicu, školovanje, utiske iz Nemačke, a zatim iznenada:

"Ko je rekao da je dužnost nas komunista da izađemo na kraj sa svim formama, maksimalnom brzinom jednu formu zamenimo drugom, našu taktiku uvek prilagodimo tim promenama koje nije izazvala naša klasa, nije nastala našim naporima?" Bereškov piše da je bio iznenađen, ali se setio: "Lenjin u delu *Levi radikalizam, dečja bolest komunizma*." "Pravilno! Mikojan mi je pričao o vama", rekao je Molotov, "sutra vodim vladinu delegaciju u Berlin, mogli biste da nam budete potrebni. Da li se slažete?"

Rat Nemačke sa zapadnim silama bio je u punom jeku. Bereškov je bio zapanjen i nije umeo da kaže ništa drugo nego u vojničkom stavu mirno: "Služim Sovjetskom Savezu!"

SOVJETSKA OSVAJANJA

Hitler je pozvao Molotova jer se situacija u svetu drastično menjala. S jedne strane Nemačka je ređala pobede, okupirala ceo zapadni deo Evrope, Englezi su jedva uspeli da pobegnu preko Dinkirhena, s druge strane, međutim, u Nemačkoj se javljala drastična nestašice razne robe.

Odnosi između Moskve i Berlina su se zamutili. Na severu je Sovjetski Savez već u novembru 1939. započeo vojni sukob sa malom Finskom koji je nazvan "zimskim ratom". Staljin je razmatrao i mogućnost da celu Finsku priključi Rusiji, jer je ona od sredine 18. veka do 1919. bila u sklopu njene teritorije. Mala Finska se herojski branila i tek posle pregrupisavanja sovjetskih armija pokleknula. Mir je potpisan u Moskvi 12. marta 1940. Finska je Rusima ustupila značajne teritorije, pre svega Kareliju da bi Lenjingrad bio bezbedniji, a zauzvrat je dobila garancije da neće cela biti osvojena i "progutana".

Na jugu su Sovjeti zauzeli Besarabiju i Bukovinu što je naročito zasmetalo Nemačkoj, jer je polagala prava na naftu iz Rumunije, a stvar se dalje zakomplikovala jer su nemački saveznici Bugarska i Mađarska takođe imali pretenzije na neke rumunske teritorije. Hitlerov najbliži saveznik Musolini se žalio da je SSSR "takoreći bez ispaljenog metka" uspeo da prigrabi dobar deo Evrope. Sve se događalo zbog različitog tumačenja nekih tačaka Ugovora o nenapadanju i tajnog protokola koji su potpisali Staljin i Hitler.

SASTANAK U BERLINU

Ribentrop je Molotovljev specijalni voz dočekao po hladnom, jesenjem pljusku 12. novembra ujutro. Sa svih bandera složno su visile skroz mokre nemačke zastave sa kukastim krstom i sovjetske sa petokrakom zvezdom. Molotov nije bio samo ministar inostranih poslova nego i predsednik vlade, ravnopravni partner ne samo Ribentropu nego i Hitleru. Prvi sastanak se odvijao između ministara. Rus pušta Nemca da se pravi važan, da se hvali vojnim pobedama, kaže da novi svetski poredak treba da se proširi i na Afriku, na mora... Molotov ga tu prekida i pita na koja mora misli. Ribentrop se zbunio. Taj će problem da se raspravi kod firera. Nemački prevodilac Paul Šmit piše da je Molotovljev izraz lica bio "neproziran".

Posle podne je sovjetsku delegaciju primio Hitler. Bereškov taj sastanak opisuje sledećim rečima: "Kad smo ušli, Hitler je još bio sam u svojoj radnoj sobi. Bio je nagnut nad nekim papirima na svom ogromnom pisaćem stolu, međutim, smesta je digao glavu, naglo ustao i kratkim koracima prišao svojim gostima. Sreli smo se na sredini prostorije. U sastavu naše delegacije su bili Molotov, njegov zame-

NAPAD NA SSSR:
Nemački vojnik u Kijevu

nik Dekansov, Pavlov i ja kao prevodioci. Firer se rukovao sa svakim od nas. Njegov dlan je bio hladan i vlažan, imao sam utisak da sam dodirnuo nekog reptila. Stisak mu je bio slab i bezizražajan. U tom pogledu postojala je sličnost sa Staljinom. On je imao običaj da onom s kim se pozdravlja ravnodušno pruži otvoreni dlan. Osećalo se da je koža tanka, a ispod nje tanke kosti. Ja sam jedan od malobrojnih ljudi koji su se u toku Drugog svetskog rata rukovali sa najznačajnijim političarima, Staljinom, Hitlerom, Čerčilom, Ruzveltom, Ču En Lajom. Literata sa moćnijim rečnikom od moga mogao bi da napiše novelu o tim rukama. Rukovanja su zaista bila individualna i veoma različita. U svakom od njih dolazio je do izražaja karakter."

Hitler je počeo naširoko da izlaže svoje mišljenje kao da govori pred svojim pristalicama, a ne na pregovorima sa važnim partnerom. Rekao je da će uskoro zadati konačni udarac Francuskoj i Engleskoj. Postoji problem Amerike, ali ona nema šta da traži u Evropi, Africi ili Aziji. Molotov je slušao i na kraju rekao da se potpuno slaže sa "opštim mestima" koje je firer izneo. Sa "opštim mestima" znači ni sa čim konkretno. Kad je došao do reči zasuo je Nemca pitanjima. Hitlerov prevodilac Šmit je posle zapisao: "Tako još nijedan strani posetilac nije sa njim razgovarao."

Naglašeno je da Nemačka ne traži nikakvu vojnu pomoć od SSSR, da su joj, međutim, neophodne neke sirovine. U toku vojnih operacija došlo je do izvesnih promena u odnosu na prethodne godine potpisana dokumenta. Valja razjasniti u kom pravcu treba dalje razvijati nemačko-sovjetske odnose. Neophodne su dopune u pogledu kolonijalne politike u Africi. On, Hitler, neće dozvoliti da se na "određenim mestima" izgrade neprijateljske baze.

Molotov je pitao da li postoje promene u vezi s ranijim dogovorom sa Finskom. Koju ulogu Nemačka želi da ponudi Sovjetskom Savezu u Africi? Koji je značaj Trojnog pakta (Nemačke, Italije i Japana)? Valja razjasniti pitanja u vezi s interesima Moskve na Crnom moru u odnosu na Rumuniju, Bugarsku i Tursku. Moli odgovore i objašnjenja. Hitler je bio zabezeknut, predložio je prekid razgovora s obzirom da se očekuju napadi iz vazduha. Nastaviće sutra.

Molotov je priredio svečanu večeru u sovjetskoj ambasadi na koju Hitler nije došao, uz izvinjenje da je umoran. U toku večere je započelo zavijanje sirena. Ribentrop je pozvao Molotova u svoje luksuzno opremljeno sklonište. Kao prevodilac, sa njima je bio samo savetnik nemačke ambasadi u Moskvi Hilger. Pošto su za njima zatvorena teška čelična vrata skloništa, Ribentrop je pokušao da se našali: "Sada smo nasamo i bezbedni. Možemo da podelimo svet." "A šta će reći Englezi?", upita Rus. "Njih više niko ne pita ni za šta. Oni su gotovi!" "Zaista? A zašto smo onda ovde? Čije bombe padaju na nas?"

Koju godinu kasnije je Staljin, kome je Molotov naravno referisao o svemu, ispričao tu anegdotu Čerčilu. Britanac se smejao: "Da, znali smo za taj sastanak. Nisu nas pozvali na njega, pa smo se na taj način uključili..."

Razgovor između Hitlera i Molotova nastavljen je sutradan. Dolazilo je do oštre polemike. Prvo se diskutovalo o »

Finskoj. Molotov je zahtevao da Nemačka povuče svoje vojnike iz te zemlje. Hitler je odgovorio da on nije "okupirao" tu zemlju, ali da je veoma zainteresovan za nikl i drvo iz nje. Obećao je da će "prolazak" njegovih vojnih jedinica kroz tu zemlju uskoro biti završen. Molotov je rekao da u Finskoj vlada neprijateljska atmosfera prema Rusiji i da to kvari i nemačko-ruske odnose. Hitler je obećao da će "delovati umirujuće". Izrazio je zabrinutost za mir na Baltičkom moru. Nemačka je već imala svoju vojsku u Norveškoj, ali je Švedska, uklještena između druge dve skandinavske zemlje, bila neutralna, ali sa neskrivenim simpatijama za Zapad.

Hitler je zamerao SSSR što je zauzeo celu Rumuniju, a ne, kao što je bilo dogovoreno, samo deo njene teritorije. Deo te zemlje koja je ranije pripadala Austrougarskoj smatrao je nemačkom interesnom sferom. Molotov je odgovorio da je to "sitnica". Insistirao je na pitanju Japana, da je zadatak Nemačke i SSSR da se pobrinu za tamošnja zbivanja. Kini mora da se ponudi "časno rešenje", utoliko pre što je Japanu sad otvoren put za Indoneziju.

Na kraju celodnevnog razgovora nije potpisan nikakav dokument iako je Ribentrop izneo nacrt ugovora koji bi potpisali Nemačka, Italija, Japan i SSSR. Molotov je izbegao da proguta taj mamac, rekao je da se Sovjetski Savez više ne zadovoljava nikakvim dogovorima na papiru, već insistira na stvarnim garancijama za svoju bezbednost. Sovjetski ministar je naglasio da su za Sovjetski Savez iskrsla velika nova pitanja. Kao moćna država ne može da ne učestvuje u rešavanju velikih pitanja Evrope i Azije. Musolinijev zet, grof Galeaco Ćano, zapisao je u svom dnevniku da je Staljin povukao "majstorske poteze".

Bereškov ponosno piše da ga je Hitler direktno pitao da li je Nemac, jer tako perfektno govori nemački jezik, a kad je on rekao da nije, da je Rus, Hitler je promrmljao da je to nemoguće. Bereškov nadalje citira Hitlera koji je pri oproštaju rekao: "Smatram da je Staljin izvanredna istorijska ličnost. I ja uobražavam da ću ući u istoriju. Zbog toga je prirodno što su se dva takva političara, kao što smo mi, našli. Molim vas, gospodine Molotove, da prenesete gospodinu Staljinu moje pozdrave i moj predlog da se uskoro i lično sretnemo!" Bereškov smatra da je ta poruka doprinela tome da je Staljin pogrešno procenjivao kada će Nemačka napasti SSSR.

Na putu iz Berlina u Moskvu Molotov je Bereškova pozvao u svoj salon specijalnog voza. Razgovoru je prisustvovao i Dekanosov. (Vladimir Georijevič Dekanosov, 1898–1953, neko vreme šef dela sovjetske obaveštajne službe, zatim ambasador u Berlinu. Pogubljen je kao blizak Berijin saradnik). "Nas dvojica smo razgovarali o vama", rekao je Molotov. "Došli smo do zaključka da sada, pošto ste učestvovali u tako važnim razgovorima, nema smisla da se vratite u komesarijat za spoljnu trgovinu. Šta kažete da dođete u narodni sekretarijat za inostrane poslove?"

Bereškov je promucao da bi to bila velika čast, ali da ne raspolaže stručnim znanjem. Molotov ga je prekinuo: "Nisu potrebna nikakva stručna znanja. Svi stalno moramo da se nosimo sa različitim, detaljnim pitanjima. Odmah po našem povratku razgovaraću sa Mikojanom. Mislim da se neće buniti. Predstoje nam novi razgovori sa Nemcima. Može biti da ćete biti potrebni kao prevodilac i drugu Staljinu. Počećete kao referent u mom sekretarijatu za Nemačku."

ZATEČENI STALJIN

Deset dana po povratku iz Berlina Molotov je pozvao Bereškova u svoj kabinet: "Večeras u devet želim da primim Šulenburga. Javite mu na vreme. Biće ozbiljan razgovor. Vi ćete prevoditi."

Šulenburg je došao u pratnji savetnika Gustava Hilgera (1886–1965). Pišući o tome u svojoj knjizi *Bio sam Staljinov prevodilac* Bereškov je napomenuo: "Reklo bi se da je sama sudbina dvojici ambasadora – Šulenburgu u Moskvi, Dekonosovu u Berlinu – namenila tragičnu sudbinu. Oni su svoje zemlje zastupali neposredno pred strašno prolivanje krvi, a obojicu je pogubio njihov sopstveni režim."

Molotov je ponudio goste da sednu za sto presvučen zelenim čaršavom: "Pozvao sam vas, gospodine ambasadore, da vam saopštim sledeće: Sovjetska vlada je pažljivo razmatrala predlog koji je gospodin ministar inostranih poslova Fon Ribentrop podneo 13. novembra i spremna je da pod određenim uslovima zauzme pozitivan stav prema zaključivanju pakta četiri sile o političkoj i ekonomskoj saradnji..."

Ti uslovi su bili: momentalno povlačenje nemačkih jedinica iz Finske; obezbeđivanje granica SSSR na području Crnog mora i sklapanje ugovora o uzajamnoj podršci sa Bugarskom; otvaranje vojnih i mornaričkih baza SSSR na području Bosfora i Dardanela potvrđeno dugotrajnim ugovorom o iznajmljivanju; priznanje primarnih sovjetskih interesa južno od regiona Batumija i Bakua u pravcu Persijskog zaliva; odricanje Ja-

ISTOČNI FRONT:
Tenkovski napad; bitka za Staljingrad; nemački vojnik ispred ruskog tenka

pana od koncesija za eksploataciju uglja i nafte na severnom Sahalinu. Uz pakt bi trebalo da se potpišu ne dva tajna protokola, kao što je Ribentrop predložio, već četiri. (Bereškov kaže četiri, Vilijam L. Širer u svojoj knjizi *Uspon i pad trećeg rajha* kaže da je Molotov predlagao pet tajnih protokola.) Molotov je sastanak završio rečima: "Nadamo se skorom odgovoru nemačke vlade."

Ne znamo da li bi Staljin zaista usred rata pristupio paktu sa Nemačkom, Italijom i Japanom ili je samo ispipavao stav Berlina. Posle rata se saznalo da je Hitler, inače besan zbog za njega nezadovoljavajućih pregovora sa Molotovom, obavešten o novom sovjetskom predlogu, rekao Ribentropu: "Sad Rusiju što pre treba naterati da padne na kolena!"

Odmah je naložio svom šefu generalštaba Francu Halderu (1898–1953) da pod šifrom "Plan Barbarosa" razradi plan o napadu na Sovjetski Savez, a odobrio ga je 4. decembra 1940. Napad je planiran za 15. maj 1941.

Dekanosov je imenovan za ambasadora, a Bereškov za prvog sekretara sovjetske ambasade u Berlinu, i smesta su već u decembru otputovali na novu dužnost ne sluteći da će tamo biti samo pola godine, sve do Hitlerovog napada na njihovu zemlju. Čim je stigao, počeo je da ga posećuje šef Hitlerovog kabineta Oto Majsner (1880–1953). Majsner je bio je šef kabineta prvog predsednika Nemačke posle Prvog svetskog rata, socijaldemokrate Fridriha Eberta, pa zatim konzervativnog predsednika maršala Hindenburga. Hitler ga je preuzeo. Sovjeti su znali da je on stari profesionalni činovnik, slično kao Šulenburg u Moskvi. Vodio je kancelariju šefa države od 1919. godine, pa su Sovjeti smatrali da nije "pravi nacista", imali su u njega poverenja, iako su s pravom pretpostavljali da on takve odnose sa sovjetskim ambasadorom ne može da održava bez Hitlerovog odobrenja. Majsner je kao "tajnu" govorio Dekanosovu da se uveliko priprema predlog sastanka lično između Staljina i Hitlera. Naravno da je ambasador sve prenosio Moskvi, što je uveravalo sovjetskog vođu da do nemačkog napada za sada neće doći.

Sovjetske službe su od početka 1941. zapažale izgradnju saobraćajnica u pravcu istoka kao i premeštanje nekih vojnih jedinica u tom pravcu. To je značilo da nikakvog pokušaja invazije na Englesku neće biti. Staljin je verovao i objašnjavao svojim najbližim saradnicima da se radi o provokacijama nemačke vojske na koje ne treba nasesti, naprotiv, uzdržati se od svega što bi navodilo Hitlera da posluša ratne planove svojih generala. Nije imao pojma da, naprotiv, neki generali pozivaju firera na oprez, ali da je on odlučio da "najzad raščisti sa projevrejskim boljševizmom". Tako je 10. januara 1941. potpisan novi ugovor o trgovini između Berlina i Moskve. Iako su porodice nemačkih diplomata počele da se sele iz Moskve, brojni sastav sovjetske ambasade u Berlinu se povećavao. Isporuke strateški važnih proizvoda iz SSSR su se nastavile sve do samog dana napada Nemačke 22. juna 1941.

NAPAD NA SSSR

Da bi obezbedio svoje južno krilo, Hitler je insistirao da Jugoslavija pristupi Trojnom paktu. To je kod nas dobro poznato. Dragiša Cvetković i Cincar-Marković potpisali su pristupanje paktu 25. marta. Puč 27. marta je oborio tu vladu.

Mnogi su opisali Hitlerov napad besa zbog toga. Iste večeri je naredio "uništenje Jugoslavije" i odložio Plan Barbarosa za pet do šest nedelja. Među brojnim komentatorima koji smatraju da je upravo to omelo Nemce da osvoje Moskvu jer nisu preduhitrili rusku zimu, spada i već pomenuti Vilijam Širer. On čak tvrdi da je upravo taj razvoj bio sudbonosan po Hitlera. Napad na Jugoslaviju – "aprilski rat" – počeo je 6. aprila udruženim nemačkim, mađarskim, rumunskim i bugarskim snagama i završio se kapitulacijom 17. aprila.

Zadovoljan sa planski završenim pohodom na Balkan, osvajanjem Jugoslavije i Grčke, Hitler je 30. aprila kratko i jasno naredio: "Plan Barbarosa počinje 22. juna!" Vozovi sa žitom, naftom, manganom, metalom i kaučukom su sve dotle planski stizali u Nemačku. Staljin je 6. maja i formalno od Molotova preuzeo funkciju predsednika sovjetske vlade. Time je preuzeo odgovornost za sva dešavanja.

Uveče u pola deset 21. juna, devet sati pred početak napada, Molotov je primio nemačkog ambasadora Šulenburga i pored ostalog rekao: "Niz znakova izaziva utisak da je nemačka vlada nezadovoljna sa sovjetskom vladom. Čak postoje glasine da se priprema rat između Nemačke i Sovjetskog Saveza. Sovjetska vlada ne shvata nezadovoljstvo nemačke vlade..." Šulenburg je odgovorio da o tome ne poseduje nikakve informaciju. Ribentrop mu je naredio da se smesta započne sa spaljivanjem osetljivih dokumenata u ambasadi, da zatraži hitan sastanak sa Molotovom, pročita mu priloženu »

OD PORAZA DO POBEDE: Ruski vojnici u rovu; nemački ratni zarobljenici u Moskvi

poruku i ne upušta se u vezi s njom ni u kakvu diskusiju. Poruka je optuživala Sovjetski Savez da vodi pregovore sa Londonom, da je neveran u odnosu na pakt o nenapadanju, da sabotira nemački rad na stvaranju stabilne Evrope, vrši teror i sabotažu i završava: "...Time je Sovjetski Savez prekinuo svoje ugovore sa Nemačkom i sprema se da Nemačkoj usred njene borbe za egzistenciju zabije nož u leđa. Zbog toga je firer izdao zapovest Vermahtu da se pretnjama suprotstavi svim sredstvima."

Molotov je ćutke saslušao tu tiradu i samo rekao: "To je rat. Zar vi mislite da smo to zaslužili?"

U Berlinu je 21. juna sovjetski ambasador Dekanosov ceo dan molio za hitan sastanak sa Ribentropom sa uputstvom da saopšti da je sovjetska vlada spremna da se sastane sa "vrhom Rajha" da bi "saslušala zahteve Nemačke". Tek sutradan ujutro Ribentrop je pozvao Dekanosova, Bereškov ga je pratio i taj sastanak opisuje ovim rečima: "Činilo se da je ministar pre nego što će objaviti taj korak sudbonosan za fašističko carstvo malo popio da bi se ohrabrio. Nije, doduše, isključeno ni da je došao pravo iz firerovog glavnog stana gde su slavili početak novog blickriga. Bio je sav crven u licu, a ruke su mu drhtale. Pošto je čuo Ribentropove reči da su pre dva sata nemačke jedinice prekoračile sovjetsku granicu, ambasador je ustao, rekao da su nemački državnici počinili akt teške agresije i da će se pokajati zbog toga. Ne opraštajući se, okrenuo se, pa sam krenuo za njim. I tog časa se dogodilo nešto iznenađujuće. Ribentrop je požurio sa nama i šapnuo nam da je on bio protiv firerove odluke da objavi rat Rusiji. Pokušao je da ubedi Hitlera da je to ludost, ali firer nije hteo da čuje ni reči: 'Prenesite Moskvi da sam ja bio protiv!'"

Na nirnberškom procesu Ribentrop je pokušao da se brani i izjavom da je sovjetskoj vladi stavio na znanje da se protivio napadu na SSSR. To mu nije pomoglo. Međunarodni tribunal ga je osudio na smrt vešanjem. Ambasadori Šulenburg i Dekanosov su stradali na osnovu odluka svojih vlada. Hitler i neki njegovi satrapi su izvršili samoubistvo ili osuđeni na smrt. Živi su ostali prevodioci, nemački Paul Šmit i sovjetski Valentin Bereškov, koji su u svojim knjigama detaljno opisali mnoge događaje.

Nemački avioni su bombardovali Minsk, Lvov i Rovno, magazine sa municijom i naftom, nemački tenkovi su se kotrljali preko granice, a Staljin se još uvek vajkao da se možda radi o provokaciji. Molotov je morao da mu energično kaže da je počeo rat. Politbiro se sakupio u radnom kabinetu svog vođe. Neko reče da mora da se obrati narodu preko radija. "Ne mogu. Neka govori Molotov!", rekao je Staljin.

Ništa drugo nije rekao. Naručio je automobil i odvezao se u svoju daču u Kunčevo gde je ostao deset dana. Posle se, međutim, vratio i sazvao svoje generale. Za razliku od Hitlera, koji je sebe smatrao genijalnim strategom, Staljin je poslušao njihove savete.

ZAROBLJENE DIPLOMATE

Na dan objave rata esesovci su opkolili sovjetsku ambasadu. Telefonske veze su bile presečene. Niko nije smeo ni da izađe, ni da uđe u zgradu. Najzad je oko 14.00 sati zazvonio jedan od telefona i predstavnik protokola je izneo predlog da se odredi ličnost za vezu sa nemačkim ministarstvom inostranih poslova. Ambasador Dekanosov je taj zadatak preneo Valentinu Bereškovu. Rečeno je takođe da će on iz ambasade moći da izađe samo u pratnji jednog esesovskog hauptšturmfirera – kapetana – Hajnemana. Nisam našao nikakve podatke o tom oficiru koga Bereškov pominje u svojoj knjizi, esesovskih oficira s tim činom bilo je bezbroj.

Za sovjetske diplomate nastao je ogroman problem, jer je osoblje ambasade sa članovima porodice činilo preko hiljadu lica. Staljin je zabranio da se porodice povuku da to ne bi izazvalo Hitlerovo nepoverenje. U samoj ambasadi, koja je bila i rezidencija, moglo je da stanuje samo njih nekoliko. Istovremeno je u Moskvi ostalo tek stotinak nemačkih diplomata i ostalih službenika, porodice su im na vreme otputovale kući.

Nemačka strana je predložila da se zvanično zameni samo po stotinu diplomata, a devet stotina bi ostalo u Nemačkoj pod nerazjašnjenim uslovima. Valjalo se o tome posavetovati sa centralom, predložiti da se nikako ne puste ni nemački ambasador ni njegovi saradnici

dok se ne reši problem svih sovjetskih zvaničnika u Nemačkoj. U to vreme diplomatska predstavništva još nisu imala sopstvene radio-stanice.

Međutim, u ambasadi se nalazila mala radio-stanica namenjena grupi sovjetskih obaveštajaca koju je predvodio oficir nemačkog ratnog vazduhoplovstva Haro Šulce Bojzen (Harro Schulze Boysen, 1911–1942). On je svojevremeno uspostavio dobre odnose sa Geringom. Zahvaljujući tome postavljen je u ministarstvo vazduhoplovstva. Šulce Bojzen nije bio plaćeni agent, nego ubeđeni protivnik nacizma. Iako je ranije bio novinar, naučio je da pilotira i stupio u vojsku upravo da bi imao pokriće. Vezu sa sovjetskom ambasadom uspostavio je već za vreme španskog građanskog rata. Njemu je trebalo dostaviti novi aparat, ali bi on prihvatio samo kontakt sa određenim savetnikom ambasade koga je dobro poznavao. Sovjetski vojni ataše bio je general Tupikov (Vasilij Ivanovič Tupikov, 1901–1941). Odmah pošto su diplomate razmenjene, Tupikov je preuzeo dužnost na frontu i poginuo blizu Kijeva septembra 1941. On je problem izneo ambasadoru i Bereškovu i pitao da li bi nekako mogli prokrijumčariti tog savetnika iz ambasade. Bereškov je ispričao da je "njegov" kapetan relativno stariji, uglađen čovek, da ne deluje tako revnosno kao većina mlađih esesovskih oficira. Počeo je da ga poziva na kafu i konjak kada bi dolazio da povede svog "štićenika" u ministarstvo, zatim i na male časti sa kavijarom i lososom, kijevskim kotletima i dobrim vinima. Ambasada je imala poprilične zalihe. Nemac je posle malo kolebanja prihvatio. Između njega i Bereškova se razvila neka vrsta prijateljstva. Esesovac je ispričao da mu brat radi u neposrednom Hitlerovom obezbeđenju, sin upravo polaže oficirski ispit, moraće na front, ali je molio brata da sredi da ga zadrže u pozadini. Čak je ispričao da mu je žena teško bolesna i da ima finansijske probleme.

Bereškov se savetovao sa Dekanosovom i Tupikovom. Da li je to klopka? Odlučili su da rizikuju. Sledećom prilikom Bereškov je rekao da ima priličnu ličnu ušteđevinu u markama, od koje samo deo može da ponese, ostalo će propasti. Da li sme da mu ponudi 1000 maraka koje su za njega bezvredne? Kapetan je prihvatio. Zatim je Rus što ležernijim glasom rekao da je jedan sovjetski diplomata strahovito zaljubljen u Nemicu i strašno bi se rado oprostio sa njom, da li bi mogli da ga prokrijumčare? Ako ne može, nema veze. Esesovski kapetan je odgovorio da nema problema, da njegovi momci čuvaju ambasade, da su se navikli da jedan Rus sa njim sme da izlazi službeno, neće proveravati ni ako ih bude dvojica. Još uvek su strepeli da se radi u zamci. Za po podne, kad su se dogovorili za akciju, pripremili su koferče sa lažnim dnom u kome je bila radio-stanica, a iznad nje ruske izvezene bluze, marame, tegle sa kavijarom. Bereškov je tvrdio da zaljubljeni Rus hoće nešto da pokloni devojci za oproštaj i pokazao gornji deo sadržine kofera. Esesovac se nasmešio i rekao da je i on nekada bio mlad. U vreme Prvog svetskog rata pao je u francusko ratno zarobljeništvo i bio zaljubljen u Francuskinju, zna kako je to. Sve je uspelo. Radio-stanica je na taj način dostavljena Crvenoj kapeli.

Bereškov na kraju piše: "Za oproštaj mi je kapetan rekao da se nada da jednog dana neće morati da se pozove na pomoć koju je dao sovjetskoj ambasadi, da to neće biti zaboravljeno. Očigledno je znao da se nije radilo ni o kakvoj nemačkoj devojci, nego o nečem mnogo važnijem. Ne znam šta se posle dogodilo s njim. Možda je poginuo u ratu. Možda je ostao čitav i živi svoj život. A možda je kao esesovski oficir na teritorijama koje je Hitler okupirao uprljao ruke krvlju nevinih žrtava, pa se danas negde skriva ili ga je stigla pravedna kazna..."

Poznato je šta se dogodilo sa Harom Šulcom Bojzenom, koji je primio radiostanicu. Gestapo ga je otkrio i obešen je 15. decembra 1942. Posle rata odate su mu mnoge počasti u obe nemačke države. »

SASTANAK U TEHERANU:
Staljin, Ruzvelt i Čerčil

NDR – istočna Nemačka – izdala je posebnu poštansku marku sa njegovim likom i posthumno ga odlikovala najvećim ordenom. Savezna Republika Nemačka je njegovim imenom nazvala jednu vojnu jedinicu sistema veze, a u Berlinu jedan trg nosi njegovo i ime njegove supruge koja je takođe radila za Crvenu kapelu.

POBEDNIK STALJIN

Za vreme rata Bereškov je prevodio i važne sastanke Staljina sa Čerčilom i Ruzveltom, tako i na Teheranskoj konferenciji od 28. novembra do 1. decembra 1943, kada su se ta trojica dogovorila o tome šta će uraditi posle pobede. Na svečanoj večeri Bereškov je, kao što je običaj, sedeo levo od Staljina. Prevodilac se protokolarno ne računa, tako da je kao sledeći po rangu levo od njega sedeo Berija. Njemu su diskretno izneli tanjirić sa papričicama, koje je neprekidno grickao. Ponudio je Bereškovu, on je zagrizao, zalogaj je bio toliko ljut da se zagrcnuo i morao da ga ispljune. Staljin ga je ljutito pogledao i rekao da se ponaša pristojno. Fotografija trojke snimljena je između 28. 11. i 1. 12. 1943. na terasi sovjetske ambasade u Teheranu i obišla je svet, a još uvek se često objavljuje.

Nepune dve godine kasnije, od 17. jula do 2. avgusta 1945, slična fotografija snimljena je na terasi dvorca Cecilijenhof u Potsdamu. Staljin sedi kao i u Teheranu u istoj pozi sa istim izrazom lica, samo što sada nosi svetlu, letnju uniformu. Umesto Ruzvelta, došao je novi predsednik SAD Hari Truman, a umesto Čerčila novi premijer Velike Britanije Klemens Etli. Ruzvelt je umro 12. aprila te godine, a Čerčila je nepredvidivi britanski narod smenio na izborima 5. jula, neposredno pre samog sastanka "velike trojke". Nastavili su da dele svet, kao što je dogovoreno u Teheranu. Staljin je jedini u toku ovog rata pregovarao prvo sa Hitlerom o podeli Poljske, baltičkih zemalja i Rumunije, zatim sa novim saveznicima, koji su menjali svoje vođe. Da li se u Potsdamu setio onog svog stida i očaja od 22. juna pre nešto više od šest godina kada je pobegao iz Kremlja i sakrio se deset dana u svojoj dači?

Broj poginulih u Drugom svetskom se broji na razne načine, ne znam šta je pouzdano. Vojnoistorijski institut Savezne Republike Nemačke navodi 60 do 65 miliona poginulih vojnika i civila. Od toga je po njihovom istraživanju Sovjetski Savez imao 27 miliona, Nemačka 6.335.000. Jugoslavija je po toj statistici oplakivala 1.690.000 poginulih. Mislim da je to procentualno najveći gubitak stanovništva.

Slaveći veliku pobedu, malo ko je razmišlja o tome koliko je ljudi ubijeno u toku Staljinove vladavine do početka rata. Neke zapadne procene za vreme hladnog rata bile su da je njihov broj iznosio čak dvadesetak miliona. To je verovatno preterano. Ruski istoričar Vadim Erlikman je izračunao oko devet miliona. To bi značilo bi da je Staljin pre rata ubio više Sovjeta nego što je Nemaca poginulo za vreme rata. Međutim, on je na kraju bio veliki pobednik.

Predsednik današnje Rusije Vladimir Putin je obeležio podizanje zida uspomena kao spomenik žrtvama terora, jasno je da se misli: Staljinovog terora. Drugom prilikom izjavio je da je Staljin bio "sposoban vođa". Današnja Rusija se Staljina pre svega seća kao pobednika u Drugom svetskom ratu i u kontekstu tadašnje moći SSSR. U Nemačkoj se goni po službenoj dužnosti i kažnjava zatvorom bilo kakvo pozitivno pominjanje Hitlera, pa čak i javno pokazivanje bilo kakvog gesta ili predmeta koji podseća na njegovu vladavinu.

Istorija nije moralna institucija, njen zadatak je da beleži činjenice. Ako je u stanju da nađe stvarne činjenice. ¶

ZORAN STANOJEVIĆ

Guglovo uputstvo za društvo

Kraj sveta je blizu. Dobro, možda nije baš pravi kraj i možda nije sasvim blizu, ali je svakako u najavi. Jer kako drugačije da komentarišemo nove propise za rad zaposlenih u kompaniji Gugl, koja je godinama unazad vodila na listi najpoželjnijih poslodavaca.

Gugl je po odnosu prema zaposlenima bio lider u Silicijumskoj dolini, gde je redefinisanje radnog mesta bilo podjednako izazovno kao i stvaranje nove tehnologije. Za kreativnost i produktivnost nije smelo da bude prepreka, bilo da se radilo o hrani koje je moralo biti u izobilju za vegana i mesoždera, preko mogućnosti da se zabavite (stoni tenis, fliperi, bilijar, muzički studio) do sofa, fotelja, džakova i svega drugog na šta biste poželeli da se udobno izvalite kako biste nešto oposlili na svom laptopu.

Sve je organizovano tako da zaposleni ne poželi da ode kući, pa su i kućni ljubimci bili dobrodošli, a vrtići su se podrazumevali.

Onda su stvari krenule nekim čudnim tokom. U tom raju nastale su pukotine, ljudi su se glasno svađali oko politike, gej prava, rodne ravnopravnosti, rasne jednakosti, oko svih onih stvari koje ne treba da vam smetaju kada ste odlično plaćeni i poslodavac vas tretira kao Kristijana Ronalda.

Gugl je zato prošle nedelje objavio "uputstvo za društvo" (about.google/community-guidelines/) koje se trudi da zvuči pozitivno, ali teško skriva očajanje. Najpre svojim zaposlenima poručuju da treba da budu odgovorni, korisni, promišljeni, a zatim u pet tačaka precizno analiziraju šta to znači.

Recimo, Guglu ne smeta da zaposleni igraju stoni fudbal u radno vreme, odnosno u radnom prostoru, ali ih upozoravaju da ne smeju da "bistre politiku" na radnom mestu, a svakako ne da se oko nje svađaju. Nije prihvatljivo komentarisati vesti. "Naš glavni zadatak je da radimo ono za šta nas plaćaju, a ne da radno vreme trošimo na pitanja koja nemaju veze s poslom", poručuju novi propisi tonom koji više priliči nekom javnom preduzeću u, recimo, Srbiji.

Ne preporučuje se trolovanje, vređanje, prozivanje po imenu bilo kolega bilo javnih ličnosti (čitaj: političara koji ti se ne dopadaju). Nedopustivo je da se neko od zaposlenih oseti suvišnim i nepoželjnim zbog komentara radne okoline.

Gugleri (tako zovu zaposlene) naročito se upozoravaju da vode računa šta pričaju i gde pričaju, jer se sve što kažu može pripisati firmi koja zbog toga može da snosi ozbiljne posledice. Nikako im se ne zabranjuje da pričaju, daleko bilo, samo neka vode računa da ne oštete Gugl.

Tek se na kraju navodi da zaposleni ne smeju da odaju službene tajne i podatke, uključujući i one vezane za visinu plate, radno vreme i slično. Nigde se ne spominje šta će biti sa onim ko se o ova pravila ogluši, ali zaposleni u Guglu su natprosečno pametni pa ne mora baš sve da im se nacrta.

Ono što nas koji ne radimo u Guglu treba da brine jeste šta tek čeka nas kada najbolji poslodavac postavi ovakve standarde kao vrhunske¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Pakovanje

Mrzim pakovanje. Pakovanje zahteva da se misli o stvarima. Devetog dana letovanja, predveče, kad se najmanje nadam, stvari me uvrebaju i ne mogu da ih se otresem. Tkanina, plastika, rostfraj i papir beskrupulozno nastane moje misli i neće da odu sve dok ih ne spakujem u kofer. Da bih im doʼakala, legnem da spavam.

Za razliku od mene, Sara voli pakovanje. Ono je tera na pripravnost, usmerava joj pažnju. Dok se pakuje, Sara izgleda kao da sluša muziku iznutra. Kreće se po sobi gotovo nečujno, njeni pokreti su tečni i bez viškova. Ne osvrće se, ne zastaje i ne premišlja se. Uzima jednu po jednu stvar i spušta je na određeno, samo njoj namenjeno i neotuđivo mesto. Sara voli da pronalazi mesta stvarima. U njenom koferu polako se formiraju precizne paralele i dijagonale prema kojima imam pomešana osećanja. S jedne strane, izazivaju mi nelagodu. Podsećaju me na neispadanje iz šina. Podsećaju me na nešto što je moja majka oduvek odlučno pokušavala da postigne, a nije uspevala. Podsećaju me na nešto što sve majke uvek odlučno pokušavaju da postignu, a nikad ne uspeju. S druge strane, prija mi pomisao da negde van mene, ali ipak blizu, postoje paralele i dijagonale u kojima ne moram da učestvujem.

Foto: *pxhere.com*

Nakon što stvari u koferu pažljivo poslaže, Sara se posvećuje popunjavanju rupa. To me podseća na tetris. Po sredini su čvrsti predmeti, bočice, neseseri, kutije i kutijice. Oko njih se ređaju predmeti koji mogu da se uvijaju, presavijaju, nabiru i sklapaju. Rupe se popunjavaju smotuljcima od čarapa i majicama koje se ne gužvaju, pa ih Sara smota u valjak i zadovoljno ubaci u prethodno napravljenu rupu. Najproblematičniji su punjači, oštri predmeti i kutijice s uglovima. Oni nikad ne popunjavaju rupe, već prave nove, pa je Sara neko vreme obuzeta uklapanjem neuklopivih stvari na mesta koja im ne pripadaju i mirenjem s činjenicom da neke rupe moraju da ostanu nepopunjene.

Kad složi svoj tetris, Sara polako zakopčava kofer dok se u njenoj glavi još jednom postrojavaju stvari koje je upravo spakovala, kao poslednja provera, kako bi bila sigurna da joj nijedna od njih neće zatrebati sutra ujutru. Pošto ustanovi da je sve pod kontrolom, da je svaka stvar na svom ili pozajmljenom mestu, ona zakopčava rajsferšlus kofera, u sebi pljesne dlanom o dlan (da se ne probudim) i izađe na terasu da popije kafu i popuši cigaretu.

Kraj Sarinog pakovanja prodire mi u san kao alarm. Pridružujem joj se na terasi i, dok se vraćam sebi od uvek predugog popodnevnog sna, nevoljko počinjem da razmišljam o pakovanju koje, nažalost, ne mogu da izbegnem. Moje stvari nikad nisu sve na svom mestu. Mrzim kutije, kofere, ormare, fiokare, sve te oblažuće prostore u kojima stvari zadržavaju dah. Volim da ih vidim oko sebe, da mi budu u vidnom polju dok čitam ili sviram, da kad podignem pogled ugledam kutijicu od parfema i benzin za punjenje zipo upaljača pored ogledala, odeću spremnu za peglanje nehajno bačenu na dasku ili note za kompoziciju koju već mesecima ne vežbam poređane po klaviru, za svaki slučaj. Tako imam utisak da između stvari i mene još uvek postoje neraščišćena posla.

Do poslednjeg trenutka ostajem na terasi, posmatram neuredno dugačko dvorište pred kućom koje mi je ovih deset dana ispunjavalo vidik. Da nije bilo tog dvorišta, moj vidik bi bio samo loš ugao gledanja na zaliv, pogled na ogromni novoizgrađeni dok, još uvek beskoristan, i parking pored šetališta. Volela bih da spakujem taj vidik kojim dominira turistički nepoželjno zeleno. Ne fotografišem ga, jer ne želim da ga zaboravim. Spakovala bih i jutarnje trčanje dugim šetalištem, dok se sunce lenjo probija iza brda do zaliva i zatekne me uvek u povratku, negde oko osam i deset, kad neduređeljubivi Englezi po zadatku izlaze na svoje sportske aktivnosti. Spakovala bih i jedan naročit ugao pod kojim sunce osvetljava brdo s leve strane zaliva, jednu neodredivu boju vode i jedan stenoviti usek na delu plaže gde niko ne zalazi. Umesto toga, spakovaću svoju tkaninu, plastiku, rostfraj i papir. Spakovaću lepu okrnjenu školjku, manje predmet a više obećanje, koju sam dobila kao privremeni poklon da bih je po povratku vratila vlasniku. Spakovaću očvrslo prijateljstvo sa Sarom, kojoj je već neudobno u gradskoj odeći jer je prevremeno spakovana. Zaboraviću jastuk za putovanje, nenamerno. Ostaviću ponešto za pakovanje u zadnji čas, da bih, dok me sunce bude poslednji put nerviralo u povratku s plaže, i dalje imala taj blaženi osećaj nespakovanosti koji me uverava da smo i dalje tu, da još nismo otišle, da će ipak proći još mnogo sati pre nego što budem morala da počnem da se privikavam na asfalt. ¶

MILICA RAŠIĆ

OD STUDIJA KOJI JE PREDSTAVIO FILM "MARLI I JA"

UMETNOST VOŽNJE PO KIŠI

UPOZNAJTE PSA
KOJI JE POKAZAO SVETU
KAKO BITI ČOVEK

U BIOSKOPIMA
OD 29. AVGUSTA

stvarno

Možemo

Raiffeisen BANK

PONOSNI SPONZOR
KOŠARKAŠKE REPREZENTACIJE SRBIJE

www.raiffeisenbank.rs

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec